

ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ, ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

**“ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ:
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΗΓΕΣΙΑ”**

Διπλωματική Εργασία με θέμα:

«Το προφίλ των θυμάτων της εμπορίας ανθρώπων, η ένταξή τους στην αγορά εργασίας και ο ρόλος της επαγγελματικής συμβουλευτικής σε αυτή»

«The profile of the victims of Human Trafficking, their intergration into the labour market and the contribution of the career counseling»

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Παπαβασιλείου Ιωάννα

Συνεξετάστρια Α': Γκιώση Στυλιανή

Συνεξετάστρια Β': Γενοβέφα Παπαδήμα

Φοιτήτρια:

ΝΤΟΝΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΡΙΝΑ (Α.Μ. 11120028)

© ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, Έτος 2022

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία (Μ.Δ.Ε.), η οποία εκπονήθηκε στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών: Διοίκηση και Ηγεσία στις Επιστήμες της Εκπαίδευσης και της Διά Βίου Μάθησης και τα λοιπά αποτελέσματα αυτής αποτελούν συνιδιοκτησία του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και του φοιτητή, ο καθένας από τους οποίους έχει το δικαίωμα ανεξάρτητης χρήσης και αναπαραγωγής τους (στο σύνολο ή τμηματικά) για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, σε κάθε περίπτωση αναφέροντας τον τίτλο και το συγγραφέα και το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, όπου εκπονήθηκε η Μ.Δ.Ε. καθώς και τον Επιβλέποντα Καθηγητή και την Επιτροπή Αξιολόγησης.

Ευχαριστίες

Καθώς ολοκληρώνεται αυτός ο κύκλος των μεταπτυχιακών μου σπουδών, θέλω να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που πίστεψαν σε αυτή την προσπάθεια και στάθηκαν δίπλα μου σε όλη την πορεία.

Ευχαριστώ τους καθηγητές και τις καθηγήτριες του μεταπτυχιακού, που άνοιξαν τους ορίζοντές μου σε θέματα διοίκησης και ηγεσίας και με βοήθησαν στην άσκηση αυτής. Ιδιαίτερώς ευχαριστώ την κα. Ιωάννα Παπαβασιλείου που εισήγαγε την Επαγγελματική Συμβουλευτική στη ζωή μου και με στήριξε στην ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας αλλά και την κα. Γκιώση Στυλιανή που μου έμαθε στην πράξη τι σημαίνει η αγάπη για την ποιότητα.

Ευχαριστώ από καρδιάς τον οργανισμό "A21" και κυρίως τους ανθρώπους που δουλεύουν στο τμήμα Αρωγής και Προστασίας, καθώς η αφοσίωση και η προσήλωση στα άτομα που φροντίζουν είναι μοναδική και αποτελούν παράδειγμα επαγγελματισμού. Χωρίς τη συμβολή τους, η παρούσα έρευνα δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί.

Τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα αυτή, τόσο τους επιζώντες/ επιζήσασες, όσο και τους εργοδότες και υπεύθυνους προσωπικού, καθώς διέθεσαν τον χρόνο τους στη διεξαγωγή της έρευνας. Κυρίως τους ευχαριστώ για την εμπιστοσύνη και την ειλικρίνειά τους, και την προθυμία τους στο να μιλήσουν για τις αντιλήψεις τους και τα βιώματά τους για ένα τόσο ευαίσθητο κοινωνικό θέμα.

Πάνω απ' όλα, ευχαριστώ τον σύντροφό μου για την υπομονή του, και τα κορίτσια μας για τη στήριξη και τις ατελείωτες ερωτήσεις που μου έκαναν γύρω από τις σπουδές μου και με βοήθησαν, ώστε ό,τι κάνω να γίνεται με συνειδητό τρόπο. Επίσης, ευχαριστώ τη Στεφανία και τη Χριστίνα γιατί με συντροφεύουν στα εύκολα και στα δύσκολα εδώ και χρόνια. Τέλος, τους γονείς μου, που υπήρξαν έρεισμα και σε αυτή την προσπάθεια, όπως σε κάθε τι μέχρι τώρα.

Περίληψη

Στην παρούσα έρευνα διερευνάται το προφίλ των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων μετά τη διάσωσή τους και η ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζονται οι ανάγκες που έχουν οι επιζήσαντες και επιζήσασες από την εμπορία ανθρώπων, αλλά και οι εμπειρίες και τα βιώματα που έχουν από εργασιακούς χώρους μετά το trafficking. Η ένταξή τους στην αγορά εργασίας αποτελεί για τους περισσότερους το μέσον για την αυτονομία και την ανεξαρτησία. Έτσι, η Επαγγελματική Συμβουλευτική κρίνεται απαραίτητη για την επίτευξη του σκοπού αυτού. Ταυτόχρονα, διερευνώνται και οι απόψεις των εργοδοτών ή υπευθύνων προσωπικού σχετικά με την πρόσληψη θυμάτων εμπορίας ανθρώπων στις επιχειρήσεις τους και τα βιώματά τους από περιπτώσεις προσωπικού που ανήκε σε ευπαθή ομάδα.

Αρχικά το θέμα προσεγγίστηκε βιβλιογραφικά μέσω της διεθνούς κυρίως βιβλιογραφίας, καθώς σε τοπικό επίπεδο δεν υπάρχουν αντίστοιχες μελέτες. Στη συνέχεια, καθώς δεν υπάρχει αντίστοιχη μελέτη που να ερευνά τις υποκειμενικές αντιλήψεις του συγκεκριμένου πληθυσμού για τις ανάγκες, τα βιώματα και τις εμπειρίες τους στην αγορά εργασίας, πραγματοποιήθηκαν δύο ποιοτικές έρευνες με εργαλείο την ημιδομημένη συνέντευξη. Στην πρώτη συμμετείχαν 10 επιζώντες/επιζήσασες από την εμπορία ανθρώπων, ώστε να παρουσιαστούν οι ανάγκες τους, που θα συνθέσουν το προφίλ τους, αλλά και τα βιώματά τους. Στη δεύτερη έρευνα, συμμετείχαν 5 εργοδότες/υπεύθυνοι προσωπικού ώστε να διερευνηθεί η σκοπιά τους για την εργασία θυμάτων εμπορίας ανθρώπων αλλά και ευπαθών ομάδων στις δικές τους επιχειρήσεις. Τα δεδομένα αναλύθηκαν με τη Θεματική Ανάλυση. Από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι οι ανάγκες που έχει ένα άτομο που μόλις έχει διασωθεί από την εμπορία ανθρώπων είναι πολλαπλές ενώ κύριος στόχος όλων είναι η κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη. Η παρούσα μελέτη εστιάζει στις υποκειμενικές αντιλήψεις των θυμάτων και των εργοδοτών για την εργασιακή ένταξη και επιχειρεί να τονίσει τη σημαντικότητα της παρέμβασης για την κάλυψη των αναγκών, τόσο από το κράτος όσο και από την κοινωνία των πολιτών.

Λέξεις κλειδιά: εμπορία ανθρώπων, trafficking, ανάγκες θυμάτων, επαγγελματική επανένταξη, θεματική ανάλυση

Abstract

The present study explores the profile of human trafficking survivors after they have been rescued and their vocational rehabilitation. Specifically, the study focuses on the needs of human trafficking survivors and their experiences in regard to employment, after exiting trafficking. For most survivors employment is the key to achieving autonomy and independence and thus, career counseling is deemed essential. The study additionally explores the views of employers and staff managers on hiring and employing human trafficking survivors and their experiences with employees that belonged to a vulnerable population.

The research subject was initially explored through the international bibliography, as there have been no local studies conducted on this subject. Since there are no similar studies that have examined the subjective views of human trafficking survivors on their own needs and experiences in regards to employment, a two part qualitative research was conducted, using semi-structured interviews. In the first part, 10 survivors of human trafficking were interviewed, concerning their individual needs and experiences and how those shape their profile as a potential employee. In the second part, 5 employers or staff managers were interviewed, concerning their views on the possibility of employing human trafficking survivors or members of other vulnerable groups. The research data was analyzed using thematic analysis. The research results show that the needs of a person who has recently exited human trafficking are multiple and that the main goals of the survivors are social reintegration and employment rehabilitation. The present study focuses on the subjective views of the survivors and employers in regards to employment rehabilitation and aims to underline the importance of both government and society intervention for assisting those needs.

Key words: human trafficking, survivor needs, survivor employment, vocational rehabilitation, thematic analysis

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή	1
Α' Μέρος: Θεωρητική πλαισίωση	3
1. Η εμπορία ανθρώπων	4
1.1 Η εμπορία ανθρώπων. Ορισμός και δεδομένα	4
1.2 Νομοθετικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα και διεθνώς	6
1.3 Τα είδη της εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα	8
1.3.1 Εμπορία Ανθρώπων για Σεξουαλική Εκμετάλλευση	8
1.3.2 Εμπορία Ανθρώπων για Εργασιακή Εκμετάλλευση και Εξαναγκαστική Επαιτεία	10
1.4 Η εμπορία ανθρώπων και η διαφοροποίησή της από την πορνεία	12
1.5 Το προφίλ των ατόμων που πέφτουν θύματα εμπορίας ανθρώπων	13
1.6 Το προφίλ των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων μετά τη διάσωσή τους	14
2. Κοινωνική και Επαγγελματική Επανάταξη θυμάτων εμπορίας ανθρώπων	15
2.1 Στάδια αποκατάστασης και επανένταξης	15
2.2 Η ένταξη στην Ελλάδα	17
2.3 Προγράμματα και υπηρεσίες για την ένταξη στην αγορά εργασίας	18
2.4 Δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι κοινωνικές υπηρεσίες στην επανένταξη	19
2.5 Η επιλογή του επαναπατρισμού	21
2.6 Αστικός Μη Κερδοσκοπικός Οργανισμός Α21 Καταργώντας την αδικία στον 21ο αιώνα	23
3. Επαγγελματική ανάπτυξη και Επαγγελματική συμβουλευτική	24
3.1 Συμβουλευτική σταδιοδρομίας και Επαγγελματική συμβουλευτική	24
3.2 Θεωρίες Επαγγελματικής Ανάπτυξης	27
3.2.1 Παραδοσιακές Θεωρίες επαγγελματικής ανάπτυξης	27
3.2.2 Νεότερες Προσεγγίσεις	30
Β' Μέρος: Εμπειρική Έρευνα	31
4. Μεθοδολογία της έρευνας	33
4.1 Αναγκαιότητα της έρευνας, σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα	33
4.2 Το δείγμα - Συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα	35
4.2.1 Συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων	35
4.2.2 Συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα για τους εργοδότες	37
4.2.3 Διεξαγωγή της έρευνας για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων	38
4.2.4 Διεξαγωγή της έρευνας για τους εργοδότες	39
4.3 Ερευνητικό Εργαλείο	40
4.3.1 Ερευνητικό Εργαλείο για την έρευνα για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων	40
4.3.2 Ερευνητικό Εργαλείο για την έρευνα για τους εργοδότες	41
4.4 Ηθική και Δεοντολογία	42
4.5 Εγκυρότητα και Αξιοπιστία	43

4.6 Μεθοδολογία ανάλυσης δεδομένων - Θεματική ανάλυση	44
4.7 Θεματικός Χάρτης	45
5. Παρουσίαση αποτελεσμάτων της έρευνας	48
5.1 Αποτελέσματα από την ανάλυση του υλικού	48
5.1.1 Πρώτη Θεματική Κατηγορία: Προφίλ ατόμων μετά την διάσωσή τους	48
5.1.1.1 Ανάγκη για στέγαση	49
5.1.1.2 Οικονομική ανάγκη και ανάγκη για τα βασικά αγαθά	49
5.1.1.3 Ανάγκη για εύρεση εργασίας και επαγγελματική συμβουλευτική	50
5.1.1.4 Ανάγκη για εκπαίδευση	50
5.1.1.5 Ανάγκη νομικής συμβουλευτικής και υποστήριξης	51
5.1.1.6 Ιατρικές ανάγκες	51
5.1.1.7 Ανάγκη για Κοινωνική επανένταξη	51
5.1.2 Δεύτερη Θεματική Κατηγορία: Εργασία μετά το trafficking	53
5.1.2.1 Εξωτερικά εμπόδια εύρεσης εργασίας	53
5.1.2.2 Εσωτερικά εμπόδια εύρεσης εργασίας	54
5.1.2.3 Εργασιακή εμπειρία μετά το trafficking	56
5.1.2.4 Επαγγελματική σχέση με τους εργοδότες	57
5.1.2.5 Το μέλλον- Ιδανικό επάγγελμα	59
5.1.3 Τρίτη Θεματική Κατηγορία: Ο ρόλος της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής	60
5.1.4 Τέταρτη Θεματική κατηγορία: Απόψεις εργοδοτών/υπεύθυνων προσωπικού για την πρόσληψη ατόμων από ευπαθείς ομάδες και συγκεκριμένα θυμάτων εμπορίας ανθρώπων	62
5.1.4.1 Διαδικασία πρόσληψης, επιθυμητά χαρακτηριστικά υπαλλήλων	62
5.1.4.2 Αντιλήψεις για την πρόσληψη προσωπικού από ευπαθείς ομάδες και ιδιαίτερα θυμάτων εμπορίας ανθρώπων	63
5.1.4.3 Προτάσεις εργασιακής επανένταξης	64
6. Συζήτηση- Συμπεράσματα	66
6.1 Το προφίλ των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων	66
6.2 Η Εργασία μετά το trafficking	69
6.3 Ο ρόλος της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής	72
6.4 Απόψεις εργοδοτών/υπεύθυνων προσωπικού για την πρόσληψη ατόμων από ευπαθείς ομάδες και συγκεκριμένα θυμάτων εμπορίας ανθρώπων	73
7. Περιορισμοί - Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα	75
Βιβλιογραφικές Αναφορές	76
Παράρτημα	86

Κατάλογος πινάκων και σχηματικών απεικονίσεων

Θεματικός χάρτης.....	44
Δείγμα συμμετεχόντων θυμάτων εμπορίας ανθρώπων στην έρευνα.....	35
Δείγμα συμμετεχόντων εργοδοτών/ υπευθύνων προσωπικού.....	36

Εισαγωγή

Η εμπορία ανθρώπων ή αλλιώς trafficking αποτελεί ένα έγκλημα που πλήττει όλες τις χώρες του κόσμου, προκαλώντας ανησυχία στην παγκόσμια κοινότητα. Υπολογίζεται ότι υπάρχουν 24,9 εκατομμύρια άνθρωποι που ζουν σε συνθήκες εμπορίας ανθρώπων. Πρόκειται για ένα έγκλημα συνεχώς αναπτυσσόμενο και ιδιαίτερος επικερδές, με χαμηλό βαθμό ρίσκου και επικινδυνότητας για τους διακινητές. Η Ελλάδα αποτελεί μια χώρα προορισμού και διέλευσης ατόμων που πέφτουν θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης, εξαναγκαστικής εργασίας και εξαναγκαστικής επαιτείας. Ο αριθμός των θυμάτων που διασώζεται είναι μικρός και τα τελευταία χρόνια γίνεται μια προσπάθεια από το κράτος, αλλά και από την κοινωνία των πολιτών να αναγνωριστούν αυτά τα άτομα ως θύματα και να λάβουν την προστασία που χρειάζονται, ώστε να μπορέσουν να ενταχθούν πλήρως στην αγορά εργασίας και στην κοινωνία.

Το έναυσμα γι' αυτή την εργασία προέκυψε από την επαγγελματική εμπειρία της ερευνήτριας, καθώς τα τελευταία εννιά χρόνια εργάζεται στον Αστικό Μη Κερδοσκοπικό οργανισμό "Α21- Καταργώντας την Αδικία στον 21ο αιώνα". Ο οργανισμός αυτός ασχολείται αποκλειστικά με την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και μέρος των δράσεών του είναι η αρωγή και η προστασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων που παραπέμπονται από την Αστυνομία και άλλους φορείς. Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα διασωθέντα άτομα είναι η δυσκολία εύρεσης εργασίας, καθώς σε πολλές περιπτώσεις εντοπίζεται χαμηλή εκπαίδευση, έλλειψη δεξιοτήτων, περιορισμένες κοινωνικές διασυνδέσεις αλλά και παρουσία ψυχολογικού τραύματος. Με αυτά τα δεδομένα, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων καλούνται να βγουν στην σύγχρονη, ανταγωνιστική αγορά εργασίας και να επανενταχθούν σε αυτή.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας κρίθηκε σκόπιμο να διερευνηθεί το προφίλ των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, όπως αυτό προκύπτει από τις ανάγκες που έχουν μετά τη διάσωσή τους, καθώς αν δε λάβουν βοήθεια και δεν καλυφθούν οι ανάγκες, ο κίνδυνος της επαναθυματοποίησής τους είναι υψηλός. Επίσης, εξετάζεται η εργασιακή εμπειρία των ατόμων μετά το trafficking, αλλά και τα εμπόδια που συνάντησαν κατά την ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Σε αυτό το σημείο, αναδεικνύεται η ανάγκη της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής στα διασωθέντα άτομα, ώστε να ενισχυθεί το κίνητρο τους για εργασία και να νιώθουν πιο ενδυναμωμένα στην αναζήτηση εργασίας. Παράλληλα, διερευνώνται και οι απόψεις που έχουν οι εργοδότες σχετικά με την πρόσληψη θυμάτων εμπορίας ανθρώπων στις

επιχειρήσεις τους, αλλά και η πρόσληψη γενικότερα ανθρώπων που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες.

Αναφορικά με τη δομή της εργασίας, αποτελείται από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος, επιχειρείται να πλαισιωθεί το θέμα θεωρητικά. Στο Κεφάλαιο 1 διερευνάται σύντομα η εμπορία ανθρώπων ως ένα έγκλημα διεθνικό αλλά και τοπικό. Στο κεφάλαιο 2 παρουσιάζεται η κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων όπως επίσης και η επιλογή του επαναπατρισμού. Στο Κεφάλαιο 3 παρουσιάζεται η Συμβουλευτική σταδιοδρομίας και η Επαγγελματική Συμβουλευτική καθώς και οι Θεωρίες Επαγγελματικής Ανάπτυξης.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας περιλαμβάνει την ποιοτική έρευνα. Στο Κεφάλαιο 4 αναπτύσσεται η μεθοδολογία και η ερευνητική διαδικασία που ακολουθήθηκε. Στο Κεφάλαιο 5 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα και οι θεματικές κατηγορίες που προέκυψαν από την έρευνα. Στο Κεφάλαιο 6 παρουσιάζεται η ερμηνεία των αποτελεσμάτων, με βάση την ελληνική και τη διεθνή βιβλιογραφία. Στο Κεφάλαιο 7 παρουσιάζονται οι περιορισμοί της έρευνας και προτείνονται ζητήματα για περαιτέρω διερεύνηση. Τέλος, στο Παράρτημα, παρατίθενται ο Οδηγός Συνέντευξης για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων και ο Οδηγός Συνέντευξης για τους εργοδότες/ υπεύθυνους προσωπικού.

Α' Μέρος: Θεωρητική πλαισίωση

1. Η εμπορία ανθρώπων

1.1 Η εμπορία ανθρώπων. Ορισμός και δεδομένα

Σύμφωνα με το Πρωτόκολλο του Palermo, η εμπορία ανθρώπων ορίζεται ως: “η στρατολόγηση, η μεταφορά, η μετακίνηση, η εγκατάσταση (στέγαση, μέριμνα για τη συνέχιση της παραμονής) ή η παραλαβή προσώπων, μέσω της απειλής ή της χρήσης βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, της απαγωγής, του δόλου, της εξαπάτησης, της κατάχρησης της δύναμης, της κατάχρησης μιας τρωτής ή ευάλωτης θέσης, της προσφοράς ή της αποδοχής οικονομικού ή άλλου οφέλους για την επίτευξη της σύμφωνης γνώμης ενός προσώπου, το οποίο ασκεί έλεγχο ή εξουσία επί άλλου προσώπου για το σκοπό της εκμετάλλευσης. Η εκμετάλλευση θα περιλαμβάνει κατ’ ελάχιστο: την εκμετάλλευση της πορνείας των άλλων ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, την εξαναγκαστική εργασία ή παροχή υπηρεσιών, τη διαμόρφωση συνθηκών σκλαβιάς ή παρόμοιων με αυτή πρακτικών, τη διαμόρφωση συνθηκών δουλείας (δεσμευτική παροχή υπηρεσιών) ή τη λήψη σωματικών οργάνων”.

Είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι η σύμφωνη γνώμη του θύματος της παράνομης διακίνησης στη σκοπούμενη εκμετάλλευση, έτσι όπως η τελευταία διατυπώνεται στην υποπαράγραφο αυτού του άρθρου, δεν θα λαμβάνεται υπ’ όψιν, εφ’ όσον για την επίτευξή της έχει χρησιμοποιηθεί οποιοδήποτε από τα μέσα που αναφέρονται στην παραπάνω υποπαράγραφο.

Επίσης, γίνεται σαφές ότι η στρατολόγηση, μεταφορά, μετακίνηση, εγκατάσταση ή παραλαβή ενός παιδιού για το σκοπό της εκμετάλλευσης θα θεωρείται “παράνομη διακίνηση προσώπων” ακόμη κι αν δεν περιλαμβάνει κανένα από τα μέσα που διατυπώνονται στην υποπαράγραφο αυτού του άρθρου. Τέλος, ως “παιδί” θα εννοείται κάθε πρόσωπο ηλικίας κάτω των δεκαοκτώ ετών.

Ένας όρος που χρησιμοποιείται συχνά αντί της “εμπορίας ανθρώπων” σε αυτή την εργασία είναι το trafficking. Είναι ο αγγλικός όρος που χρησιμοποιείται παγκοσμίως δηλώνοντας την εμπορία ανθρώπων και έχοντας την ετυμολογία του στην αγγλική λέξη “traffic” (κίνηση). Ενώ αρχικά αυτός ο όρος χρησιμοποιήθηκε για τη διακίνηση προϊόντων παράνομα, από τον 19ο αιώνα έχει καθιερωθεί για την εμπορία ανθρώπων (Κυριαζή, 2010). Ο όρος αυτός καταδεικνύει επίσης ένα από τα χαρακτηριστικά της εμπορίας ανθρώπων, αυτό της διακίνησης του ατόμου από μέρος σε μέρος με σκοπό την εκμετάλλευσή του (Ποθουλάκη, 2017).

Η εμπορία ανθρώπων αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα εγκλήματα και το τρίτο πιο επικερδές στη σύγχρονη κοινωνία, μετά την εμπορία όπλων και ναρκωτικών (UNODC, 2018). Τα κέρδη από την εμπορία ανθρώπων ανέρχονται σύμφωνα με το International Labour Office (2014) σε 150 δισεκατομμύρια δολάρια το χρόνο. Υπογραμμίζεται ότι η εμπορία ανθρώπων είναι ένα ταχύτατα εξελισσόμενο έγκλημα (Department of Defense, 2017) και ότι οι αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία και τη σωματική ακεραιότητα των θυμάτων αποτελούν παράγοντα ανησυχίας για τον τομέα της υγείας, σε παγκόσμιο επίπεδο (Zimmerman & Kiss, 2017). Είναι ένα έγκλημα το οποίο βάλει τον πυρήνα της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, ενώ βασικό χαρακτηριστικό του είναι ότι παραμένει αόρατο. Η μεγαλύτερη δυσκολία που αντιμετωπίζουν τόσο οι κυβερνητικοί όσο και οι μη κυβερνητικοί φορείς που ασχολούνται με την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων είναι αυτή της αναγνώρισης και της ταυτοποίησης των θυμάτων (TIP Report, 2020). Οι άνθρωποι που έχουν υποστεί trafficking τις περισσότερες φορές αδυνατούν να το αναγνωρίσουν και να το καταγγείλουν, ακόμα και αν έχουν ελευθερία κινήσεων. Επίσης παρουσιάζεται ανάλογη δυσκολία και στους επαγγελματίες πρώτης γραμμής, καθώς πολλές φορές αυτοί οι άνθρωποι χαρακτηρίζονται “μετανάστες ή πρόσφυγες” αντί για θύματα εμπορίας ανθρώπων. Το αποτέλεσμα αυτού είναι η ελλιπής παροχή εξειδικευμένης φροντίδας και βοήθειας με κυρίαρχο σκοπό να θεραπευτεί το ψυχολογικό τραύμα.

Σε παγκόσμιο επίπεδο υπολογίζεται ότι υπάρχουν 24,9 εκατομμύρια άνθρωποι που ζουν σε συνθήκες εμπορίας ανθρώπων (OSCE, 2020). Στην Ευρώπη για τα έτη 2015-2016 έχουν καταγραφεί σε 28 χώρες 20.532 θύματα εμπορίας ανθρώπων (European Commission, 2018). Είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι ο κίνδυνος για τους διακινητές της εμπορίας ανθρώπων είναι εξαιρετικά χαμηλός, αν αναλογιστεί κανείς ότι μεταξύ των χρονολογιών 2015 και 2018 οι διακινητές που αναγνωρίστηκαν, συνελήφθησαν και δικάστηκαν μειώθηκε κατά 42% σε παγκόσμιο επίπεδο (Department of State, 2019).

Η εμπορία ανθρώπων, όπως είναι αναμενόμενο, απασχολεί ιδιαίτερα την Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς η διακίνηση ανθρώπων με σκοπό το κέρδος από την πώλησή τους μεταξύ των χωρών, σε πολλές περιπτώσεις είναι δύσκολο να ανιχνευθεί. Μάλιστα, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το 2009 δήλωσε ότι χρειάζεται να μειωθούν οι διαθέσιμες ευκαιρίες για το οργανωμένο έγκλημα, ως αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας, ιδιαίτερα κατά τις περιόδους κρίσης. Σε αυτές τις περιόδους, όπως τονίστηκε, παρουσιάζεται δυσκολία του χρηματοπιστωτικού συστήματος να διατεθούν πόροι για την αντιμετώπιση των προκλήσεων του οργανωμένου εγκλήματος (European Council, 2009 οπ. αναφ. Ruivo 2014). Ταυτόχρονα, είναι ανησυχητικές και πολύ σοβαρές, σε παγκόσμιο επίπεδο, οι επιπτώσεις της εμπορίας

ανθρώπων στην υγεία, γεγονός που χρήζει αντιμετώπισης ως πρόβλημα δημόσιας υγείας σε όλο τον κόσμο (Zimmerman & Kiss, 2017).

Η Ελλάδα σύμφωνα με το TIP Report (2020) αποτελεί μια χώρα διέλευσης των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, καθώς σε πολλές περιπτώσεις είναι η πύλη εισόδου στην Ευρώπη από ανατολικές αλλά και αφρικανικές χώρες. Ταυτόχρονα, η χώρα μας αποτελεί και μια χώρα προορισμού των θυμάτων, λόγω της ζήτησης του φθηνού εργατικού δυναμικού, αλλά και της ζήτησης για φθινό σεξ. Σύμφωνα με το Global Slavery Index (2018) στην Ελλάδα υπολογίζεται ότι υπάρχουν 89.000 άνθρωποι που ζουν σε συνθήκες σύγχρονης δουλείας. Οι έρευνες στην Ελλάδα σχετικά με την εμπορία ανθρώπων είναι αρκετά περιορισμένες, μάλιστα η πρώτη προσπάθεια για την ενιαία καταγραφή των θυμάτων σε εθνικό επίπεδο ξεκίνησε μόλις από την 1η Ιανουαρίου 2019 με την εφαρμογή του Εθνικού Μηχανισμού Αναφοράς (EMA). Στην ετήσια έκθεση του EMA για την Προστασία θυμάτων εμπορίας ανθρώπων αναφέρεται ότι έχουν καταγραφεί 154 άτομα στη διάρκεια του έτους 2019, οι 120 εξ' αυτών είναι γυναίκες και κορίτσια, οι 28 είναι άντρες και αγόρια και οι 2 είναι διεμφυλικά άτομα, ενώ για τους υπόλοιπους 6 δεν έχει καταγραφεί το φύλο. Αναφορικά με την εθνικότητα, οι 25 από τους 154 ανθρώπους έχουν ελληνική καταγωγή και οι υπόλοιποι είναι αλλοδαποί.

Το 2021 εντοπίστηκαν και αναγνωρίστηκαν 157 θύματα. Οι 111 είναι γυναίκες και κορίτσια και οι 46 είναι άντρες και αγόρια. Τα 85 άτομα υπήρξαν θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης, ενώ τα 48 άτομα υπήρξαν θύματα εξαναγκαστικής εργασίας (ΕΚΚΑ, 2021).

1.2 Νομοθετικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα και διεθνώς

Σύμφωνα με το άρθρο 323Α του ελληνικού ποινικού κώδικα (Νόμος 4619/2019), “η εμπορία ανθρώπων ορίζεται ως η χρήση βίας, απειλής βίας ή άλλων εξαναγκαστικών μέσων ή η επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας για τη στρατολόγηση, απαγωγή μεταφορά, παράνομη κατακράτηση, υπόθαλψη, παράδοση ή παραλαβή ανθρώπου με σκοπό την εκμετάλλευσή του”. Με βάση την πέμπτη παράγραφο του ίδιου άρθρου “η έννοια της εκμετάλλευσης στις προηγούμενες παραγράφους περιλαμβάνει τον πορισμό παράνομου περιουσιακού οφέλους από: α) την υπαγωγή του ανθρώπου σε καθεστώς δουλείας ή σε παρεμφερείς προς τη δουλεία πρακτικές, β) την υπαγωγή του σε καθεστώς ειλωτείας, γ) την εργασία ή την επαιτεία του θύματος (εργασιακή εκμετάλλευση), δ) την τέλεση εγκληματικών πράξεων από αυτό, ε) την

αφαίρεση κυττάρων, ιστών ή οργάνων του σώματός του, στ) την τέλεση από αυτό γενετήσιων πράξεων, πραγματικών ή προσποιητών, ή την παροχή εργασίας ή υπηρεσιών που έχουν ως αποκλειστικό σκοπό τη γενετήσια διέγερση (γενετήσια εκμετάλλευση) ή ζ) τον εξαναγκασμό του σε τέλεση γάμου”.

Το 2000 εγκρίθηκε για πρώτη φορά από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το Πρωτόκολλο του Palermo με σκοπό την πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, την προστασία και τη βοήθεια των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των χωρών για την πάταξη αυτού του εγκλήματος. Το Πρωτόκολλο του Palermo αποτελεί το πρώτο νομικά δεσμευτικό κείμενο για την εμπορία ανθρώπων. Στο Πρωτόκολλο αναγνωρίζεται η εμπορία ανθρώπων ως ένα οργανωμένο έγκλημα και ποινικοποιούνται οι πράξεις που συνιστούν το έγκλημα αυτό.

Αναφορικά με την προστασία των θυμάτων στο Πρωτόκολλο περιγράφεται η υποχρέωση των κρατών-μελών να προστατεύουν την ταυτότητα και την ιδιωτικότητα των θυμάτων. Επίσης, κάθε συμβαλλόμενο κράτος μέλος χρειάζεται να παρέχει στα θύματα πληροφορίες σχετικά με την επικείμενη δικαστική πορεία και νομική βοήθεια και καθοδήγηση. Ταυτόχρονα, διασφαλίζεται η παροχή ψυχολογικής και κοινωνικής αποκατάστασης και η συνεργασία του κράτους με Μη Κυβερνητικούς οργανισμούς, ώστε να παρέχεται στέγαση, συμβουλευτική, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, όπως επίσης και εκπαιδευτικές και επαγγελματικές ευκαιρίες. Επίσης, υπογραμμίζεται η ανάγκη δημιουργίας ενός μηχανισμού, με βάση τον οποίο τα θύματα να μπορούν να διεκδικήσουν αποζημίωση, αλλά και τη δυνατότητα της νόμιμης παραμονής τους στη χώρα. Όλα αυτά γίνονται με σκοπό την προστασία των ατόμων, κυρίως των γυναικών και των παιδιών, αλλά και την αποτροπή της επαναθυματοποίησής τους.

Η Ελλάδα καθυστέρησε να συμμορφωθεί και να υιοθετήσει το Ευρωπαϊκό νομοθετικό πλαίσιο αναφορικά με την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων. Η πρώτη φορά που στην Ελλάδα θεσπίστηκε νομοθεσία για την αντιμετώπιση αυτού του εγκλήματος ήταν με τον νόμο 3064/2002 (ΦΕΚ Α' 248/15.10.2002) για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγής στα θύματα των πράξεων αυτών. Στην πρώτη αυτή προσπάθεια, η έμφαση δόθηκε στην καταστολή του εγκλήματος και όχι τόσο στην προστασία των θυμάτων. Αργότερα, το 2003 έγινε μια νομοθετική ρύθμιση, Π.Δ. 233/2003 (ΦΕΚ Α' 204/28-8-2003), σχετικά με την προστασία και την αρωγή των θυμάτων που περιλάμβανε την άμεση και δωρεάν ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη από τις υπηρεσίες του Εθνικού Συστήματος Υγείας, για όσο χρονικό διάστημα διαρκούν τα μέτρα

προστασίας και αρωγής', αλλά και η συγκρότηση και λειτουργία συμβουλευτικών κέντρων. Μια άλλη παροχή που προβλέπεται για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων είναι η δωρεάν νομική υποστήριξη.

Τέλος, το 2005 ψηφίστηκε ο Ν. 3386/2005 (ΦΕΚ Α' 212/23-8-2005) σχετικά με την είσοδο, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια, που παρέχει άδεια διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, εφόσον εκείνα συνεργάζονται με τις αρχές για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, έως ότου ολοκληρωθεί η ποινική διαδικασία.

Αξίζει να ειπωθεί ότι στην Ελλάδα δεν υπάρχει καμία ιδιαίτερη πρόβλεψη ή σχέδιο δράσης σχετικά με την αρωγή που είναι απαραίτητη να λάβουν τα θύματα εμπορίας ανθρώπων στον τομέα της επαγγελματικής τους αποκατάστασης. Η επαγγελματική συμβουλευτική, η απόκτηση δεξιοτήτων απαραίτητων για την εύρεση εργασίας αλλά και η καθεαυτή εργασία αποτελούν απαραίτητα στοιχεία για την επιτυχημένη ένταξη των ανθρώπων στην κοινωνία και την αποτροπή της επαναθυματοποίησής τους.

1.3 Τα είδη της εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα

1.3.1 Εμπορία Ανθρώπων για Σεξουαλική Εκμετάλλευση

Τα συνηθέστερα είδη της εμπορίας ανθρώπων που υπάρχουν σήμερα στην Ελλάδα είναι η σεξουαλική εκμετάλλευση και η εργασιακή εκμετάλλευση. Η συνηθέστερη μορφή εμπορίας ανθρώπων που πλήττει τις γυναίκες στην Ελλάδα είναι το sex trafficking, που παλαιότερα ήταν γνωστό με τον όρο σωματεμπορία. Σύμφωνα με την Τσαγκλάγκανου (2001) η σωματεμπορία αφορά την παράνομη στρατολόγηση και μεταφορά των γυναικών με σκοπό την σεξουαλική εκμετάλλευσή τους μέσω της πορνείας. Παλαιότερα, οι χώρες καταγωγής των θυμάτων της σωματεμπορίας ήταν κυρίως από τη Ρωσία, τη Βουλγαρία, τη Μολδαβία, την Ουκρανία, τη Ρουμανία και την Αλβανία (Λάζος 2002). Χωρίς να έχουν μειωθεί οι εισροές γυναικών από αυτές τις χώρες, είναι αξιοσημείωτο ότι τα τελευταία χρόνια γυναίκες θύματα trafficking έχουν προστεθεί και με καταγωγή από την Αφρική, αλλά και από χώρες της ανατολής, όπως το Ιράκ (TIP report, 2021).

Οι παραπάνω χώρες παρουσιάζουν οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες εντείνοντας έτσι την ευαλωτότητα των ανθρώπων και ιδιαίτερα των γυναικών. Η φτώχεια, η έλλειψη

εκπαίδευσης, τα υψηλά επίπεδα ανεργίας καθιστούν δύσκολες τις συνθήκες διαβίωσης για τους ανθρώπους και στερούν τις προοπτικές για ένα καλύτερο μέλλον. Μάλιστα σε περιόδους οικονομικής ύφεσης έχει παρατηρηθεί ότι τα επίπεδα της ανεργίας των γυναικών είναι πολύ υψηλότερα από αυτά των ανδρών (Konrad, 2002). Μια από τις λύσεις στα κοινωνικά προβλήματα που πολλές φορές αναζητούν οι ευάλωτοι πληθυσμοί είναι αυτή της μετανάστευσης. Έτσι, χωρίς προετοιμασία, χωρίς γνώση της γλώσσας στη χώρα υποδοχής, χωρίς γνώση των κινδύνων που ελλοχεύουν, οι άνθρωποι πείθονται εύκολα σε υποσχέσεις εργασίας αλλά και σε υποσχέσεις μακροχρόνιων σχέσεων.

Ταυτόχρονα, σε χώρες που χαρακτηρίζονται από έλλειψη ισχυρού κράτους δικαίου, ευδοκimei ιδιαίτερα η αύξηση της εγκληματικότητας (Pentarakí, 2005). Άλλωστε, η διακίνηση των ναρκωτικών, των όπλων και των ανθρώπων αποτελούν δραστηριότητες υψηλού κέρδους και χαμηλού ρίσκου. Αξίζει να σημειωθεί ότι, όπως οποιαδήποτε εμπορική δραστηριότητα, έτσι και η εμπορία ανθρώπων διέπεται από τον νόμο της προσφοράς και της ζήτησης. Παρατηρείται μια συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση για ερωτικές υπηρεσίες αλλά και για φθηνό εργατικό δυναμικό τόσο στην Ελλάδα, όσο και σε άλλες χώρες του κόσμου. Σύμφωνα με μια έρευνα του Λάζου (2002β) σε σχέση με τους πελάτες των πορνικών υπηρεσιών, παρατηρείται ποσοστιαία μεταβολή της τάξεως των 128% από το 1990 μέχρι το 2000. Πιο συγκεκριμένα, οι πελάτες που έκαναν χρήση ερωτικών υπηρεσιών το 1990 ήταν 540.000 ενώ το 2000 ήταν 1.230.000. Οι πελάτες αυτοί συνεισφέρουν στην αύξηση του κέρδους των διακινητών καθιστώντας αυτή την εμπορική συναλλαγή μέρος της ελεύθερης οικονομίας στην οποία τα πάντα μπορούν να αγοραστούν και να πουληθούν (Κανταράκη, 2000).

Υπάρχουν διάφοροι τρόποι αλίευσης των γυναικών και των κοριτσιών, με σκοπό την σεξουαλική εκμετάλλευσή τους. Παλαιότερα η απαγωγή αυτών ήταν ένας συνηθισμένος τρόπος. Καθώς η κοινωνία εξελίσσεται, οι τρόποι των εγκληματικών οργανώσεων αλλάζουν. Η ψευδής προσφορά εργασίας αλλά και η υπόσχεση για μια μακροχρόνια σχέση και ένα πιθανό γάμο, σήμερα είναι οι πιο διαδεδομένες τεχνικές. Μάλιστα το διαδίκτυο αποτελεί ένα ισχυρό εργαλείο στα χέρια των διακινητών, εφόσον μπορούν εύκολα να εξαπατούν, παρουσιάζοντας αυτό που είναι πιο ελκυστικό στο εκάστοτε θύμα. Έχει εντοπιστεί σε πολλές περιπτώσεις οργανωμένα κυκλώματα να συνεργάζονται ακόμα και με γραφεία ευρέσεως εργασίας και ταξιδιωτικά πρακτορεία κάνοντας έτσι την πρόσληψη και τη μεταφορά των ανθρώπων μια ευκολότερη διαδικασία (Pentarakí, 2005).

Όταν η γυναίκα ή το κορίτσι έρθει στην Ελλάδα, συνήθως παραλαμβάνεται από ομοεθνή της και οδηγείται σε ένα διαμέρισμα κοντά στον τόπο εργασίας της, ο οποίος μπορεί να είναι ο οίκος ανοχής, ένα μπαρ στριπτιζ, ένα μασάζ στούντιο ή διαφορετικά

διαμερίσματα/δωμάτια ξενοδοχείου. Μαρτυρίες των ίδιων των γυναικών αναφέρουν ότι ποικίλες μορφές βίας ξεκινούν πολύ νωρίς όπως επίσης και παρακράτηση προσωπικών νομιμοποιητικών εγγράφων (Μπότση, 2010). Δέχονται απειλές ότι μέλη της οικογένειάς τους ή και οι ίδιες θα πεθάνουν αν δεν υπακούσουν στις εντολές που θα δεχθούν. Οι διακινητές κάνουν επίδειξη δύναμης με πολλούς τρόπους κάνοντας σαφές στο θύμα ότι οι απειλές θα υλοποιηθούν. Επιπλέον, οι διακινητές αναφέρουν συνήθως ‘ότι “έχουν άκρες” σε αστυνομία και άλλα πρόσωπα και ότι αν οι γυναίκες προσπαθήσουν να ξεφύγουν, εκείνοι θα τις βρουν, θα τις γυρίσουν πίσω και τότε θα βρεθούν σε ακόμα πιο δυσχερή θέση. Ένας άλλος τρόπος που χρησιμοποιούν οι διακινητές είναι η δημιουργία χρέους του θύματος. Σε πολλές περιπτώσεις, τα θύματα δεν πληρώνουν τα εισιτήριά τους και ο διακινητής τους ενημερώνει ότι θα χρειαστεί να δουλέψουν μέχρι να ξεπληρώσουν υπέρογκα (ψευδή) ποσά που αφορούν και τη διαμονή και την τροφή τους.

1.3.2 Εμπορία Ανθρώπων για Εργασιακή Εκμετάλλευση και Εξαναγκαστική Επαιτεία

Ένα είδος εμπορίας ανθρώπων που πλήττει κυρίως (αλλά όχι αποκλειστικά) τους άνδρες είναι η εργασιακή εκμετάλλευση και η αναγκαστική εργασία. Καθώς η εργασιακή εκμετάλλευση δε συνιστά σε κάθε περίπτωση το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων, χρειάζεται μεγάλη προσοχή για την αναγνώρισή της. Καθοριστικοί παράγοντες αποτελούν ο εξαναγκασμός και η στέρηση της ελευθερίας του ατόμου. Από τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του ‘90 η χώρα μας υποδέχθηκε μεγάλες εισροές μεταναστών πάνω στους οποίους βασίστηκε η αγροτική και η κτηνοτροφική δραστηριότητα. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της κρίσης (2009-2016), η ανεργία και η φτώχεια αυξήθηκαν σημαντικά ιδιαίτερα στον μεταναστευτικό πληθυσμό, δημιουργώντας νέες κοινωνικές και οικονομικές δυναμικές (Papadopoulos et al, 2018). Διάφορες μελέτες έχουν υποστηρίξει την άποψη ότι οι μετανάστες είναι αρκετά πιθανό να έχουν αβέβαιες και πολλές φορές επικίνδυνες δουλειές (Kalleberg, 2009). Σύμφωνα με Vosko et al., (2003) η εργασία μερικής απασχόλησης, η περιστασιακή εργασία, η εργασία που απαιτεί πολλούς και διαφορετικούς ρόλους, όπως και αυτή που έχει ένα μόνο εργοδότη, μπορεί σε αρκετές περιπτώσεις να ενέχει κινδύνους. Στην Ελλάδα συναντά κανείς συχνά το αφήγημα ότι οι μετανάστες και ιδιαίτερα από το Μπαγκλαντές είναι λογικό να δουλεύουν σε αβέβαιες και επισφαλείς εργασίες (Papadopoulos et al, 2018).

Για να γίνει πιο ξεκάθαρη η εργασιακή εκμετάλλευση στα πλαίσια της εμπορίας ανθρώπων, αξίζει να αναφερθεί η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (COUNCIL OF EUROPE, 1950) κατά την οποία: “1. Ουδείς δύναται να κρατηθεί εις δουλείαν ή ειλωτείαν. 2. Ουδείς δύναται να υποχρεωθεί εις αναγκαστικήν ή υποχρεωτικήν εργασίαν. 3. Δεν θεωρείται ως «αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία» υπό την έννοιαν του παρόντος άρθρου: α. πάσα εργασία ζητούμενη παρά προσώπου κρατουμένου συμφώνως προς τας διατάξεις του άρθρου 5 της παρούσης Συμβάσεως ή κατά την διάρκειαν της υπό όρους απολύσεώς του. β. πάσα υπηρεσία στρατιωτικής φύσεως ή, εις την περίπτωσιν των εχόντων αντιρρήσεις συνειδήσεως εις τας χώρας όπου τούτο αναγνωρίζεται ως νόμιμον, πάσα άλλη υπηρεσία εις αντικατάστασιν της υποχρεωτικής στρατιωτικής υπηρεσίας. γ. πάσα υπηρεσία ζητούμενη εις περίπτωσιν κρίσεων ή θεομηνιών, αι οποίαι απειλούν την ζωήν ή την ευδαιμονίαν του συνόλου. δ. πάσα εργασία ή υπηρεσία απαρτίζουσα μέρος των τακτικών υποχρεώσεων του πολίτου.

Στην Ελλάδα μια υπόθεση εργασιακής εκμετάλλευσης, η οποία έλαβε μεγάλη δημοσιότητα παγκοσμίως, ήταν η “υπόθεση της Μανωλάδας” το 2013. Στην υπόθεση αυτή, τριαντα πέντε άνδρες από το Μπαγκλαντές τραυματίστηκαν από οπλισμένο ιδιοκτήτη και επιστάτες χωραφιών φράουλας καθώς διεκδικούσαν τους μισθούς τους, όντας απλήρωτοι για έξι μήνες. Η Ελλάδα καταδικάστηκε από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για παραβίαση του άρθρου 4 παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, καθώς το Δικαστήριο έκρινε ότι το κράτος παρέβη τις υποχρεώσεις του προκειμένου να αποτρέψει την εμπορία ανθρώπων, να προστατέψει τα θύματα, να διερευνήσει αποτελεσματικά τα διαπραχθέντα αδικήματα και να τιμωρήσει τους υπεύθυνους.

Όπως προκύπτει από τον Εθνικό Μηχανισμό Αναφοράς για τη χρονική περίοδο Ιανουάριος 2019 - Ιούνιος 2021, η πιο διαδεδομένη μορφή εμπορίας ανθρώπων σε ανήλικα είναι η εξαναγκαστική επαιτεία με 119 θύματα (68 αγόρια και 51 κορίτσια). Δεύτερη πιο διαδεδομένη μορφή εμπορίας ανθρώπων σε ανήλικα είναι η σεξουαλική εκμετάλλευση με 16 θύματα. Σύμφωνα με έκθεση της Europol (2014) τα παιδιά είναι μια ιδιαίτερα εύαλωτη ομάδα στο trafficking. Το οργανωμένο έγκλημα στοχεύει στα παιδιά καθώς εύκολα μπορούν να στρατολογηθούν ενώ συνηθέστερα αναγκάζονται να συμμετέχουν σε εγκληματικές πράξεις που περιλαμβάνουν ναρκωτικά, κλοπές, συμμετοχή σε εξαπάτηση και επαιτεία. Αναφορικά με την εξαναγκαστική επαιτεία επιλέγονται συχνά παιδιά που έχουν μεγαλώσει σε ορφανοτροφεία, νέοι με αναπηρίες ή μητέρες μόνες με παιδιά. Τα θύματα βρίσκονται σε στενή παρακολούθηση όταν επαιτούν και πολλές φορές αναγκάζονται να διαπράττουν κλοπές (Europol, 2014).

1.4 Η εμπορία ανθρώπων και η διαφοροποίησή της από την πορνεία

Η πορνεία στην Ελλάδα έχει αφετηρία στα αρχαία χρόνια. Δεν είναι τυχαίο που αν ερωτηθεί ο μέσος Έλληνας “ποιο είναι το αρχαιότερο επάγγελμα”, στο μυαλό του θα έρθει κατευθείαν, αυτό της ιερόδουλης. Ο όρος αυτός μάλιστα συναντάται τον 3ο αιώνα π.Χ., αναφερόμενος σε δούλους που υπηρετούν σε θρησκευτικές τελετουργίες και σε σεξουαλικές τελετές. Στην αρχαία Ελλάδα, όπου η πατριαρχία κυριαρχούσε, οι γυναίκες ήταν είτε εταίρες των αντρών για την ερωτική ικανοποίησή τους, είτε παλλακίδες για την παροχή φροντίδας τους, είτε νόμιμοι σύζυγοί τους, με σκοπό την τεκνογονία (Λεντάκης, 1998).

Σήμερα η παροχή ερωτικών υπηρεσιών στην Ελλάδα είναι νόμιμη. Η εργασία στο σεξ ρυθμίζεται από τον Νόμο Ν. 2734/1999, με τροποποιήσεις του Νόμου 3904/2010. Οι διατάξεις αυτές θεσπίζουν ένα πλαίσιο με συγκεκριμένες προϋποθέσεις για τα άτομα που εργάζονται στο τομέα της παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών, αλλά και για τη λειτουργία των οίκων ανοχής. Πιο συγκεκριμένα, μερικές από αυτές τις προϋποθέσεις είναι το άτομο που εργάζεται να είναι άνω των 18 ετών, να μην είναι παντρεμένο, να μην νοσεί με ψυχική νόσο και να μην κάνει χρήση ουσιών. Επίσης, οι εργάτες και εργάτριες του σεξ χρειάζεται να υποβάλλονται σε ιατρικές εξετάσεις κάθε δεκαπέντε ημέρες και να μην πάσχουν από σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα. Τα πρόσωπα τα οποία εκδίδονται με αμοιβή υποχρεούνται να έχουν πιστοποιητικό άσκησης επαγγέλματος, το οποίο έχει ισχύ για τρία χρόνια και ανανεώνεται για ίσο χρόνο, εφόσον ισχύουν οι προϋποθέσεις που ορίζονται στον κώδικα.

Αναφορικά με τους οίκους ανοχής, απαιτείται να βρίσκεται τουλάχιστον 200 μέτρα από ναούς, σχολεία, νηπιαγωγεία, φροντιστήρια, παιδικούς σταθμούς, νοσηλευτικά ιδρύματα, κέντρα νεότητας, αθλητικά κέντρα, οικοτροφεία, βιβλιοθήκες, ευαγή ιδρύματα, πλατείες και παιδικές χαρές.

Σήμερα, στις Ευρωπαϊκές χώρες η πορνεία αποτελεί ένα πολυσυζητημένο θέμα. Σε κάποιες Ευρωπαϊκές χώρες η πορνεία είναι νόμιμη, ενώ σε κάποιες άλλες είναι παράνομη. Στην Αιτιολογική Έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (European Parliament, 2013), η Honeyball αναφέρει ότι για τις χώρες που ακολουθούν το λεγόμενο “Σκανδιναβικό μοντέλο”, η πορνεία και η εξαναγκαστική πορνεία σχετίζονται άμεσα με την ανισότητα των φύλων και υπογραμμίζονται οι επιπτώσεις αυτής στην κοινωνική κατάσταση των ατόμων. Η ανισότητα μεταξύ άλλων βρίσκεται και στην παραδοχή ότι εξαγοράζοντας το σώμα μιας γυναίκας, σκοπό αποτελεί μόνο η ικανοποίηση των πελατών, χωρίς η γυναίκα να έχει λόγο στο πώς η ίδια επιθυμεί να χρησιμοποιηθεί το σώμα της. Μάλιστα, υπάρχει αναφορά ότι η πορνεία παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα και ότι υπάρχει σύνδεση μεταξύ της πορνείας και της εμπορίας

ανθρώπων. Σύμφωνα με την Τσαγκλάγκανου (2001), ο πελάτης έχει μερίδιο ευθύνης καθώς αγοράζει το σώμα του εκδιδόμενου προσώπου για την κάλυψη των δικού του σεξουαλικών επιθυμιών, συνεργώντας στην εξαθλίωση και στη βία κατά των γυναικών. Σύμφωνα με το Σκανδιναβικό μοντέλο, ο πιο αποτελεσματικός τρόπος πάταξης του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων είναι η ποινικοποίηση της αγοράς των σεξουαλικών υπηρεσιών και όχι η δίωξη κατά των ανθρώπων που προσφέρουν τις σεξουαλικές υπηρεσίες.

Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, υπάρχουν οι χώρες που νομιμοποιούν την πορνεία ακολουθώντας το Γερμανικο-Ολλανδικό μοντέλο. Σύμφωνα με αυτό, υποστηρίζεται ότι η πορνεία η ίδια ενισχύει την ισότητα των δύο φύλων, δίνοντας το δικαίωμα στην γυναίκα να ορίζει και να αποφασίζει τον τρόπο με τον οποίο διαχειρίζεται το σώμα της. Αυτό το μοντέλο τονίζει ότι ο καλύτερος τρόπος για να προστατευτούν οι γυναίκες είναι η βελτίωση των συνθηκών της εργασίας στο σεξ και η μετατροπή της πορνείας σε “σεξουαλική εργασία” (Πολυχρονίου, 2019). Υπογραμμίζεται ταυτόχρονα ότι η ποινικοποίηση της σεξουαλικής εργασίας κρύβει πολλούς κινδύνους, που αφορούν κυρίως την υπονόμηση της υγείας και της ασφάλειας των εργαζομένων, καθώς δε μπορούν να διαπραγματευτούν τους δικούς τους όρους με τους πελάτες, για την ασφάλεια και τις προτιμήσεις τους.

1.5 Το προφίλ των ατόμων που πέφτουν θύματα εμπορίας ανθρώπων

Παλαιότερα, η εμπορία ανθρώπων ταυτιζόταν αποκλειστικά με τις γυναίκες και τα κορίτσια που αναγκάζονταν να επιδίδονται σε σεξουαλικές πράξεις. Σήμερα ωστόσο, είναι γνωστό ότι η εμπορία ανθρώπων αφορά ένα ευρύτερο φάσμα του πληθυσμού. Γυναίκες, άντρες και παιδιά “αλιεύονται” με σκοπό την εκμετάλλευσή τους σε πολλούς και διαφορετικούς τομείς. Η εκμετάλλευση μπορεί να αφορά εξαναγκαστική οικιακή εργασία, σε χωράφια και φάρμες, σε εργοστάσια, σε επαιτεία, σε εγκληματικές πράξεις αλλά και σε παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών.

Αξίζει να ειπωθεί πως στην εμπορία ανθρώπων παρατηρούνται κάποια έμφυλα μοτίβα, καθώς οι άντρες εμπλέκονται συνηθέστερα σε εργασιακή εκμετάλλευση στον αγροτικό ή κτηνοτροφικό τομέα, ενώ οι γυναίκες σε σεξουαλική εκμετάλλευση, σε αναγκαστικούς γάμους και σε εξαναγκαστική οικιακή εργασία (International Labor Organization, 2017).

Ένα κοινό χαρακτηριστικό που εντοπίζεται στα θύματα εμπορίας ανθρώπων είναι η ευαλωτότητα (Bales, 2007). Τις περισσότερες φορές, πρόκειται για ανθρώπους που αποφασίζουν να φύγουν από την πατρίδα τους, καθώς βρίσκονται σε αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής για τους ίδιους και για τις οικογένειές τους. Η έλλειψη επαγγελματικών

προοπτικών, τα υψηλά επίπεδα ανεργίας, η φτώχεια, ο πόλεμος αποτελούν βασικές αιτίες μετακίνησης σε μια άλλη χώρα. Πολλοί από τους/τις επιζώντες/επιζήσασες έχουν υποστεί σωματική, σεξουαλική, λεκτική κακοποίηση κατά την περίοδο που ήταν ανήλικοι. Επίσης, έχει παρατηρηθεί ότι οι γυναίκες που πέφτουν θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης προέρχονται από χώρες που χαρακτηρίζονται από έντονες πατριαρχικές αντιλήψεις (Kelly, 2002). Η κατώτερη θέση των γυναικών στην κοινωνία, η έλλειψη επαρκούς παιδείας, αλλά και επαγγελματικών προοπτικών, ωθούν τις γυναίκες σε αναζήτηση μιας νέας κοινωνίας στην οποία, όχι μόνο θα έχουν επαγγελματικές διεξόδους, αλλά και μια πιο ισότιμη θέση στην κοινωνία (Pentarakí, 2005).

Τα θύματα εμπορίας ανθρώπων υπόκεινται σε παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς χρησιμοποιείται στις περισσότερες περιπτώσεις λεκτική, σωματική και ψυχολογική βία (Son et al, 2014). Οι άνθρωποι που έχουν υποστεί βία, έχουν ζήσει σε επικίνδυνες συνθήκες και χωρίς καλή ατομική υγιεινή, αναφέρουν σε μεγάλο βαθμό κατάθλιψη και αγχώδεις διαταραχές (Kiss, Yun, Pasock et al, 2015). Όπως είναι αναμενόμενο, οι συνέπειες του τραύματος προκαλούν δυσκολίες στην εναρμόνιση του ατόμου με την κοινωνική και επαγγελματική ζωή.

1.6 Το προφίλ των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων μετά τη διάσωσή τους

Οι άνθρωποι που εντοπίζονται ως θύματα εμπορίας ανθρώπων παρουσιάζουν διάφορες ανάγκες σε πολλούς και διαφορετικούς τομείς (European Parliament, 2011). Μετά τη διάσωση, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων χρειάζονται μια ολιστική προσέγγιση για την κάλυψη των αναγκών τους. Είναι σύνηθες τα άτομα να παρουσιάζουν άμεσες, βιοποριστικές ανάγκες όπως είναι η ασφάλεια, η ανάγκη για διαμονή αλλά και για βασικά υλικά αγαθά όπως είναι η τροφή (Hom & Woods, 2013). Επίσης, οι ιατρικές ανάγκες είναι βασικές καθώς συνήθως παρουσιάζονται προβλήματα σωματικής όσο και ψυχικής υγείας (Donydaitis, 2010). Η ανάγκη για ψυχολογική υποστήριξη και ενδυνάμωση είναι κοινή καθώς τα περισσότερα θύματα βιώνουν μετατραυματικό στρες λόγω των οδυνηρών εμπειριών τους (Hodge, 2008).

Αξίζει να παρατηρηθεί ότι μια από τις βασικότερες ανάγκες για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων πιο μακροπρόθεσμα, είναι η ένταξη στην αγορά εργασίας καθώς αυτή είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με μια αυτόνομη και οικονομικά ανεξάρτητη ζωή. Ωστόσο, για την απόκτηση εργασίας σε πολλές περιπτώσεις κρίνεται απαραίτητη η εκπαίδευση των ατόμων διότι σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται χαμηλό μορφωτικό επίπεδο (Clawson et al., 2009). Με την

ανάγκη για εκπαίδευση εννοείται τόσο η τυπική όσο και η άτυπη εκπαίδευση (Macy & Johns, 2011). Όταν τα άτομα είναι αλλοδαπά, η εκπαίδευση της γλώσσας του τόπου στον οποίο βρίσκονται κρίνεται αναγκαία τόσο για την εύρεση εργασίας όσο και για την ομαλή ένταξη στην κοινωνία.

Η ανάγκη για κοινωνική ενσωμάτωση είναι επίσης βασική. Μια από τις βασικότερες δυσκολίες τους είναι η δημιουργία εμπιστοσύνης καθώς πολλά από τα θύματα έχουν προδοθεί είτε από την οικογένειά τους είτε από άλλους ανθρώπους που τους θεωρούσαν οικείους τους (Lederer & Wetzel, 2014). Επίσης, αισθάνονται έντονα ντροπή αλλά και ενοχή για αυτό που τους συνέβη και πολλές φορές θεωρούν τους εαυτούς τους υπαίτιους για αυτό που έζησαν (Zimmerman, 2003). Τα θύματα εμπορίας ανθρώπων πολλές φορές χρειάζονται χρόνο και υπομονή τόσο από την πλευρά των επαγγελματιών που τους παρέχουν υπηρεσίες όσο και από τον κοινωνικό περίγυρο ώστε να μπορέσουν να εμπιστευτούν και να νιώσουν ασφάλεια για να μιλήσουν για τα βιώματά τους ή τις ανάγκες τους (Kung, 2014).

2. Κοινωνική και Επαγγελματική Επανάταξη θυμάτων εμπορίας ανθρώπων

2.1 Στάδια αποκατάστασης και επανένταξης

Η αρωγή και η προστασία των θυμάτων της εμπορίας ανθρώπων είναι κομβικής σημασίας για την αποτροπή της επαναθυματοποίησής τους. Αυτό επιτυγχάνεται με την σύνδεση των θυμάτων με Κυβερνητικούς και Μη Κερδοσκοπικούς φορείς που παρέχουν υπηρεσίες στα θύματα και υποστήριξη στις ανάγκες που προκύπτουν. Η νομοθεσία προβλέπει ότι, εφόσον ένας άνθρωπος έχει πάρει επίσημο χαρακτηρισμό θύματος εμπορίας ανθρώπων από την εισαγγελία, έχει το δικαίωμα της νόμιμης διαμονής στη χώρα, έως ότου ολοκληρωθεί η ποινική διαδικασία.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή έρευνα των Zimmerman et al. (2003), η επανένταξη των γυναικών θυμάτων εμπορίας ανθρώπων περιλαμβάνει τρία στάδια. Το πρώτο στάδιο περιλαμβάνει την παρέμβαση αμέσως μετά την κρίση. Σε αυτή την χρονική περίοδο τα διασωθέντα άτομα έχουν ανάγκη αρχικά από κάλυψη των πρακτικών τους αναγκών, όπως είναι η ενδυμασία και η τροφή. Επίσης, απαιτείται να προσφερθεί στους διασωθέντες η αίσθηση της ασφάλειας, κάτι που τους είχε στερηθεί σε μεγάλο βαθμό και είναι φυσικό να ανησυχούν ιδιαίτερος, καθώς δεν γνωρίζουν αν θα επιβληθεί κάποια ποινή στους διακινητές τους. Η δημιουργία μιας σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ του προσωπικού που παρέχει υπηρεσίες είναι απαραίτητο στοιχείο, ώστε το άτομο να παραμείνει και να λάβει βοήθεια. Παράλληλα, μια

ακόμα ανάγκη που υπάρχει στο πρώτο στάδιο της επανένταξης των διασωθέντων αφορά τα νομιμοποιητικά έγγραφά τους και τη διαμονής τους. Προκειμένου να ολοκληρωθούν οι παραπάνω διεργασίες, είναι απαραίτητο να υπάρξει συντονισμός μεταξύ πολλών διαφορετικών υπηρεσιών.

Στο δεύτερο στάδιο της επανένταξης των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων είναι επιτακτική η αντιμετώπιση των ιατρικών αναγκών αλλά και η δημιουργία επιτεύξιμων στόχων για τα ίδια τα άτομα. Σχετικά με τις ιατρικές ανάγκες, χρειάζεται η διάγνωση και η θεραπεία, τόσο σωματικών, όσο και ψυχολογικών/ ψυχιατρικών προβλημάτων. Σε πολλές περιπτώσεις τα σωματικά προβλήματα είναι πιο εύκολο να αντιμετωπιστούν από τα ψυχολογικά/ ψυχιατρικά ζητήματα, από τα οποία μπορεί να υποφέρει το άτομο.

Το τρίτο στάδιο περιλαμβάνει την αναγνώριση μακροπρόθεσμων ζητημάτων ψυχικής υγείας και την ενδυνάμωση των διασωθέντων για να ονειρευτούν το μέλλον. Οι κοινωνικές υπηρεσίες αυτή τη χρονική περίοδο προετοιμάζουν το άτομο για αυτονομία και ανεξαρτησία. Όταν τα θύματα είναι αλλοδαπά, η εκπαίδευσή τους στη γλώσσα της χώρας που θα διαμείνουν και η αναγνώριση της κουλτούρας είναι απαραίτητα στοιχεία. Η εύρεση εργασίας είναι αυτή που θα βοηθήσει το άτομο να μην επικεντρώνεται στο παρελθόν αλλά να ατενίζει το μέλλον με ελπίδα. Η ενδυνάμωση και η ψυχολογική υποστήριξη, στις περισσότερες περιπτώσεις είναι μακροχρόνια ώστε το άτομο να οδηγηθεί στην ανεξαρτησία και να μην επαναθυματοποιηθεί.

Η εύρεση εργασίας είναι ιδιαίτερα δύσκολο επίτευγμα. Ακόμα και στις περιπτώσεις επαναπατρισμού, το άτομο συναντά την ίδια ανεργία που άφησε όταν επέλεξε να πάει για δουλειά σε μια άλλη χώρα (Brunovskis & Surtees, 2017) . Στην περίπτωση που μένει όμως στη χώρα προορισμού οι δυσκολίες είναι εξίσου μεγάλες και πέρα από τη διαφορετική γλώσσα συχνά συναντώνται προβλήματα διάκρισης από τους εργοδότες (Muraya & Fry, 2016). Επίσης έχει παρατηρηθεί ότι τα διασωθέντα άτομα ακόμα και αν βρουν δουλειά συχνά δε μένουν πολύ καθώς παλεύουν με ζητήματα ψυχικής υγείας. Το υποστηρικτικό κοινωνικό πλαίσιο μπορεί να βοηθήσει και να υποστηρίξει για διαχείριση αυτών, αρκεί ωστόσο να υπάρχει (Amadasun, 2020).

Καθώς η πλειοψηφία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων προέρχεται από την αλλοδαπή, κρίνεται σκόπιμο να διερευνηθεί η διαδικασία της εργασιακής και κοινωνικής ένταξης. Εν κατακλείδι, αξίζει να ειπωθεί ότι για την επανένταξη είναι απαραίτητο να υπάρχουν κοινωνικές υπηρεσίες που θα βοηθήσουν στη σωματική, ψυχολογική, οικονομική και κοινωνική ανάκαμψη του θύματος εμπορίας ανθρώπου (Amadasun, 2020). Ο μακροπρόθεσμος στόχος αυτών των υπηρεσιών πρέπει να είναι η αυτονομία του ατόμου και η κοινωνική και οικονομική επανένταξή του. Είναι σημαντικό ότι έρευνες έχουν δείξει ότι υπάρχει μεγάλη πιθανότητα

επαναθυματοποίησης, αν το άτομο δε λάβει τις κατάλληλες υπηρεσίες (Pennington & Balaram, 2013).

2.2 Η ένταξη στην Ελλάδα

Σύμφωνα με το Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής (2019) με τον όρο “ένταξη” εννοείται μια διαδικασία ατομικής ή συλλογικής προσαρμογής σε μια νέα χώρα. Στην Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη (2019) περιγράφονται δύο στάδια ένταξης. Το πρώτο αφορά τα βασικά αγαθά όπως είναι η στέγαση, η υγεία, η εκπαίδευση και ο επαγγελματικός προσανατολισμός. Το δεύτερο επίπεδο ένταξης περιγράφει την εξοικείωση με τις στάσεις και τις συμπεριφορές της κοινωνίας που μακροπρόθεσμα οδηγεί σε κοινωνική ενσωμάτωση.

Η ένταξη είναι μια σύνθετη, περίπλοκη και μακροχρόνια διαδικασία που επηρεάζεται από τις διαφορετικές πολιτικές της χώρας υποδοχής αλλά και από τους ίδιους τους πρόσφυγες-μετανάστες (Oran, 2021). Ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης ορίζει την ένταξη ως μια αμφίδρομη και αμοιβαία διαδικασία μεταξύ των προσφύγων-μεταναστών και των κοινωνιών που τους υποδέχονται, κατά την οποία οι μετανάστες- πρόσφυγες σκοπό έχουν να ενσωματωθούν στην κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και πολιτική ζωή της νέας κοινωνίας (IOM, 2017).

Στο Νόμο 4019/2011 “Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις” η ένταξη ορίζεται ως η διαδικασία κοινωνικής ενσωμάτωσης ατόμων που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, κυρίως μέσω της προώθησής τους στην απασχόληση. Οι “Ευπαθείς Ομάδες Πληθυσμού” γενικά είναι οι κοινωνικές ομάδες των οποίων η συμμετοχή στην κοινωνική και οικονομική ζωή καθίσταται δύσκολη εξαιτίας κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων είτε εξαιτίας σωματικής ή ψυχικής ή νοητικής αισθητηριακής αναπηρίας, είτε εξαιτίας απρόβλεπτων γεγονότων τα οποία επηρεάζουν την εύρυθμη λειτουργία της τοπικής ή ευρύτερα περιφερειακής οικονομίας” (Νόμος, 4019/ 2011, άρθρο 1, παρ.2). Πιο συγκεκριμένα στις “Ευάλωτες ομάδες πληθυσμού” ανήκουν οι ομάδες εκείνες του πληθυσμού που η ένταξή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή εμποδίζεται από σωματικά και ψυχικά αίτια ή λόγω παραβατικής συμπεριφοράς. Σε αυτές ανήκουν άτομα με αναπηρίες, εξαρτημένα ή απεξαρτημένα από ουσίες άτομα, οροθετικοί, φυλακισμένοι/ αποφυλακισμένοι και ανήλικοι παραβάτες (Νόμος, 4019/ 2011, άρθρο 1, παρ.4α). Στις “Ειδικές Ομάδες Πληθυσμού” εντάσσονται εκείνες οι ομάδες που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση για την ομαλή ένταξή τους στην αγορά εργασίας από οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτισμικούς

λόγους. Σε αυτή την ομάδα ανήκουν οι άνεργοι νέοι, οι άνεργοι άνω των 50 ετών, οι γυναίκες άνεργες, οι αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών, οι αναλφάβητοι, οι μακροχρόνια άνεργοι, οι κάτοικοι απομακρυσμένων ορεινών και νησιωτικών περιοχών, οι πρώην και νυν τρόφιμοι φυλακών, οι ανήλικοι παραβάτες, τα άτομα με γλωσσικές ή πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και οι μετανάστες (Νόμος, 4019/ 2011, άρθρο 1, παρ.4β).

2.3 Προγράμματα και υπηρεσίες για την ένταξη στην αγορά εργασίας

Ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) παρέχει υπηρεσίες σε ανέργους που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες. Οι ομάδες αυτές αφορούν τα άτομα με αναπηρία, τους απεξαρτημένους από εξαρτησιογόνες ουσίες, τους αποφυλακισμένους, τα νεαρά άτομα με παραβατική συμπεριφορά ή άτομα που βρίσκονται σε κοινωνικό κίνδυνο. Μέχρι τον Οκτώβριο του 2021 δεν υπήρχε καμία μέριμνα σχετικά με προγράμματα απασχόλησης ειδικά για θύματα εμπορίας ανθρώπων. Ωστόσο, τον Οκτώβριο του 2021 εντάχθηκαν τα θύματα εμπορίας ανθρώπων σε προγράμματα απασχόλησης ευπαθών κοινωνικών ομάδων του ΟΑΕΔ, όπως επίσης και τα θύματα έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας, καθώς και τα διεμφυλικά άτομα.

Το πρόγραμμα που δημιουργήθηκε επιχορηγεί για 12-24 μήνες το 90% του συνολικού κόστους (μισθολογικού και μη μισθολογικού), έως στα 800€ μηνιαία για θέση πλήρους απασχόλησης και 400€ για θέση μερικής απασχόλησης, για την πρόσληψη ανέργων από ιδιωτικές και δημόσιες επιχειρήσεις, φορείς και οργανισμούς που ασκούν οικονομική δραστηριότητα, καθώς και από επιχειρήσεις των Δήμων και των Περιφερειών (ΟΑΕΔ, 2021).

Επιπρόσθετα, λειτουργούν γραφεία του ΟΑΕΔ τα οποία παρέχουν ενημέρωση και εξειδικευμένη πληροφόρηση σχετικά με θέματα κατάρτισης, απασχόλησης και επιχειρηματικότητας, όπως επίσης και υπηρεσίες εξατομικευμένης υποστήριξης για να ενταχθούν τα άτομα στην αγορά εργασίας και να κατακτήσουν κοινωνική και οικονομική ανεξαρτησία. Στα γραφεία αυτά υπάρχει ένας εξειδικευμένος εργασιακός σύμβουλος, ο οποίος πραγματοποιεί συνέντευξη με το άτομο που ανήκει σε ευπαθή ομάδα. Σκοπός της πρώτης συνάντησης είναι η διερεύνηση τόσο των αναγκών του ατόμου αλλά και της ψυχοκοινωνικής και εργασιακής του ετοιμότητας. Αφού γίνει αυτή η διερεύνηση και αξιολόγηση των αναγκών, υπάρχει επαγγελματική συμβουλευτική που δίνει έμφαση στην ανάγκη για κοινωνική και ψυχολογική υποστήριξη και την ανάγκη για κατάρτιση βάσει των δυνατοτήτων του κάθε ατόμου. Στόχος των συναντήσεων αυτών είναι η ενδυνάμωση και η κινητοποίηση των ατόμων ώστε να υπάρξει διασύνδεση με πιθανούς εργοδότες ή να ληφθεί πρωτοβουλία από το άτομο

για μια νέα επιχείρηση. Ο αριθμός των συναντήσεων ποικίλλει, καθώς εξαρτάται από το άτομο και τις ανάγκες του.

Απαραίτητη προϋπόθεση για να λάβουν τα άτομα τις υπηρεσίες του ΟΑΕΔ είναι να έχει εκδοθεί δελτίο ανεργίας και να έχει συμπληρωθεί ένα σχετικό ερωτηματολόγιο ηλεκτρονικά αναφορικά με το εργασιακό τους προφίλ. Πιο συγκεκριμένα, για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων είναι απαραίτητη η Πράξη χαρακτηρισμού του Εισαγγελέα Πρωτοδικών, αφού ασκηθεί ποινική δίωξη. Σε περίπτωση που δεν ασκηθεί ποινική δίωξη, απαιτείται έγγραφη γνωμοδότηση από δύο επιστήμονες με ειδικότητα ψυχιάτρου, ψυχολόγου ή κοινωνικού λειτουργού, που υπηρετούν σε μονάδες ή υπηρεσίες προστασίας και αρωγής σε Μη Κερδοσκοπικούς Οργανισμούς, στο Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης και σε άλλες οργανώσεις που είναι αναγνωρισμένες από το κράτος (ΦΕΚ, 2003).

Η παραπάνω πρωτοβουλία αποτελεί σίγουρα μια θετική εξέλιξη για την ενσωμάτωση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων στην αγορά εργασίας. Ωστόσο υπάρχει μεγάλος προβληματισμός από επαγγελματίες με συνάφεια στο αντικείμενο, ως προς την αποτελεσματική εφαρμογή των προγραμμάτων και την επίτευξη του πρωταρχικού στόχου. Αρχικά, υφίσταται μια ανησυχία σχετικά με τον στιγματισμό των ατόμων ως “ευπαθή” ή ως “θύματα εμπορίας ανθρώπων”. Έχει εκφραστεί από τα ίδια τα άτομα η ανησυχία αν αυτός ο προσδιορισμός θα κρατηθεί κρυφός από τον μελλοντικό εργοδότη ή όχι, καθώς η πλειοψηφία των ανθρώπων αυτών προτιμά να μη γίνει γνωστό το παρελθόν τους. Επιπλέον, γίνεται αντιληπτό και κατανοητό να απαιτείται χαρακτηρισμός από τον εισαγγελέα, όμως δεν υπάρχει πρόβλεψη για μια μεγάλη μερίδα θυμάτων που έχουν υποστεί trafficking σε τρίτες χώρες και όχι στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τη νομοθεσία το έγκλημα αυτό χαρακτηρίζεται “διασυνοριακό”. Ωστόσο, σε πολλές υποθέσεις τα άτομα δεν έχουν επαρκή στοιχεία για να προκύψει χαρακτηρισμός από τον εισαγγελέα, ούτε με τη διαδικασία των γνωμοδοτήσεων. Ως αποτέλεσμα, τα πιθανά αυτά θύματα εμπορίας ανθρώπων θα στερηθούν την πρόσβαση στα προαναφερθέντα προγράμματα.

2.4 Δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι κοινωνικές υπηρεσίες στην επανένταξη

Τα εμπόδια που είναι πιθανό να συναντήσουν οι κοινωνικές υπηρεσίες, καθώς εργάζονται με τα διασωθέντα άτομα, είναι πολλά και ποικίλα. Οι επιζήσαντες συχνά φοβούνται τόσο μήπως συμβεί κάποιο κακό στους εαυτούς τους, όσο και στις οικογένειές τους, και ειδικά

στα παιδιά τους, από τους διακινητές (Hodge & Lietz, 2007). Ως αποτέλεσμα αυτού του φόβου, ακόμα και αν οι αρχές τους έχουν διασώσει, τα θύματα συχνά επιστρέφουν στους διακινητές τους. Είναι γνωστό το “Σύνδρομο της Στοκχόλμης” που πολλές φορές παρατηρείται, κυρίως σε γυναίκες θύματα, οι οποίες μπορεί να έχουν μια ρομαντική εικόνα για τον κακοποιητικό διακινητή τους (Kuleshnyk, 1984), πιστεύοντας ότι εκείνος νοιάζεται για αυτές και τις αγαπάει. Για τα θύματα, η απόφασή τους να φύγουν από τον διακινητή τους μπορεί να ελλοχεύει πολλούς κινδύνους, κάποιιοι από τους οποίους είναι υπαρκτοί, ενώ κάποιιοι άλλοι μπορεί να είναι φανταστικοί.

Η ανάπτυξη της εμπιστοσύνης των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων προς τις αρχές και προς τους κοινωνικούς φορείς διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην εξέλιξη των υποθέσεων και σε πολλές περιπτώσεις χτίζεται δύσκολα, απαιτώντας υπομονή και χρόνο (Pearce, 2011). Η αποδοχή, η κατανόηση και το γνήσιο ενδιαφέρον εκ μέρους των κοινωνικών υπηρεσιών για τα διασωθέντα άτομα μπορεί να τα παρακινήσει και να τα ενθαρρύνει να προσπαθήσουν και να δοκιμάσουν ένα διαφορετικό τρόπο ζωής (Aron et al., 2006).

Η αποκατάσταση των θυμάτων απαιτεί χρόνια και συνήθως δεν είναι μια απλή διαδικασία. Οι ανάγκες των θυμάτων είναι πολλές και επείγουσες. Τις περισσότερες φορές, τα διασωθέντα άτομα χρειάζονται ασφαλή διαμονή, κάλυψη των βασικών τους αναγκών, αλλά και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη (Clawson et al., 2009). Οι κοινωνικοί φορείς αρχικά αξιολογούν τις ανάγκες του περιστατικού και στη συνέχεια προσπαθούν να τις καλύψουν, ανάλογα με τη διαθεσιμότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Σε χώρες όπως η Ελλάδα, στην οποία τα θύματα είναι κυρίως αλλοδαπά, η ασφαλής βραχυχρόνια ή μακροχρόνια διαμονή είναι προτεραιότητα, όπως επίσης και η κοινωνική υποστήριξή τους (EMA, 2020). Η έννοια της κοινωνικής υποστήριξης αναφέρεται στο δίκτυο των κοινωνικών σχέσεων του ατόμου και στην ηθική, υλική, συναισθηματική και άλλη στήριξη που λαμβάνει από αυτό (Καραδήμας, 2004). Επιπλέον η εξέταση των θυμάτων από ιατρούς είναι κομβικής σημασίας, καθώς πολλά από αυτά τα άτομα διαβιούσαν με κακές συνθήκες υγιεινής, χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα επίσκεψης σε γιατρό, ακόμα και όταν υπήρξε ανάγκη. Ταυτόχρονα, η ψυχολογική υποστήριξη είναι εξίσου σημαντική, καθώς είναι ευνόητο ότι το ψυχολογικό τραύμα στα θύματα εμπορίας ανθρώπων είναι μεγάλο και σύνθετο. Πολλά από τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων μπορεί να παρουσιάσουν κατάθλιψη, μετατραυματικό στρες, εξάρτηση από ουσίες, αυτοτραυματισμούς και αυτοκτονικό ιδεασμό (Hodge, 2014).

Μια μεγάλη δυσκολία που μπορεί να αντιμετωπίσουν οι κοινωνικές υπηρεσίες είναι στον τομέα της επικοινωνίας με τα διασωθέντα άτομα, καθώς συχνά πρόκειται για άτομα που μιλούν διαφορετική γλώσσα και προέρχονται από διαφορετική κουλτούρα. Συνεπώς, η

συνεργασία με μεταφραστές κρίνεται απαραίτητη. Οι μεταφραστές θα πρέπει να είναι άνθρωποι εμπιστοσύνης, με μια βασική γνώση πάνω στο θέμα της εμπορίας ανθρώπων και στη διαχείριση τραύματος, και με διάθεση συνεργασίας με τους κοινωνικούς φορείς. Επίσης, οι πολιτισμικές διαφορές και η κουλτούρα είναι στοιχεία τα οποία οι κοινωνικοί φορείς χρειάζεται να λαμβάνουν υπόψη τους σε όλη τη διάρκεια συνεργασίας και επικοινωνίας με το θύμα εμπορίας ανθρώπων.

2.5 Η επιλογή του επαναπατρισμού

Μετά τη διάσωση ενός θύματος εμπορίας ανθρώπων, συνήθως διερευνώνται οι επιλογές και η επιθυμία του ατόμου σχετικά με τα επόμενα βήματά του. Καθώς η Ελλάδα είναι κυρίως μια χώρα προορισμού και διέλευσης, η πιθανότητα του επαναπατρισμού του διασωθέντος ατόμου είναι μια πιθανή προοπτική, ιδιαίτερα αν μέλη της οικογένειάς του διαμένουν στη χώρα της καταγωγής. Υπάρχουν αρκετά βοηθητικά στοιχεία στην επιλογή του επαναπατρισμού, αναφορικά με την ένταξη του ατόμου στην κοινωνία και στην αγορά εργασίας. Μερικά από αυτά είναι η άριστη γνώση της μητρικής γλώσσας, αλλά και η πλήρης κατανόηση της κουλτούρας. Ωστόσο, από τα στοιχεία που προκύπτουν από τον Εθνικό Μηχανισμό Αναφοράς (2020) προκύπτει ότι μόνο τέσσερα άτομα από τα 167 επέλεξαν τον επαναπατρισμό μετά τον εντοπισμό τους από την αστυνομία.

Η επανασύνδεση ενός διασωθέντος ατόμου με την οικογένεια, σε θεωρητικό επίπεδο μπορεί να ακούγεται σαν ένα θετικό και εύκολο σενάριο, όμως οι έρευνες δείχνουν ότι η επανένωση τις περισσότερες φορές δεν κυλάει ομαλά (Brunovskis & Surtees, 2012). Τα προβλήματα με την οικογένεια, οι οικονομικές δυσκολίες και το κοινωνικό στίγμα είναι τα τρία βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι επιζώντες της εμπορίας ανθρώπων κατά την επιστροφή τους στην πατρίδα τους (Lisborg et al, 2009). Τα περισσότερα θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης θα αποκρύψουν την ιστορία του trafficking από τα μέλη της οικογένειάς τους με σκοπό να μη χαρακτηριστούν ως “εκδιδόμενες” και να αποφύγουν το κοινωνικό στίγμα. Οι μητέρες που έχουν υποστεί trafficking και γυρίζουν πίσω στη χώρα τους όπου ζουν τα παιδιά τους, πολλές φορές βιώνουν αισθήματα αποτυχίας, καθώς γυρίζουν χωρίς χρήματα και με μεγάλη περίοδο έλλειψης επικοινωνίας με την οικογένεια (Parreñas, 2005). Έχει παρατηρηθεί ότι σε επανένωση οικογενειών δημιουργείται μεγάλη πίεση και ένταση, ιδιαίτερα όταν υπάρχει σύγκρουση των προσδοκιών των θυμάτων με αυτών των μελών της οικογένειας. Συχνά, τα μέλη της οικογένειας που προσέχουν τα παιδιά αυτών που φεύγουν για αναζήτηση εργασίας,

προσδοκούν οικονομική ευμάρεια μετά την επιστροφή του μέλους από άλλη χώρα. Σε περιπτώσεις trafficking, προφανώς αυτό δεν είναι εφικτό και ως αποτέλεσμα μπορεί να δημιουργηθεί έντονη προστριβή (Brunovskis & Surtees, 2012).

Η περίοδος μετά το trafficking χαρακτηρίζεται από έντονα και δύσκολα συναισθήματα για τα άτομα που το έζησαν. Σύμφωνα με Zimmerman et al., 2006, οι άνθρωποι βιώνουν άγχος, στρες, θλίψη, θυμό, ενοχές. Σε περιπτώσεις που οι διασωθέντες δεν επιθυμούν να πουν την ιστορία τους στα μέλη της οικογένειάς τους, χρειάζεται να κρύψουν αυτά τα συναισθήματα και τις εκρήξεις που βιώνουν. Αυτή η κατάσταση, δε βοηθά στη δημιουργία σταθερών σχέσεων ούτε με την οικογένεια αλλά και ούτε με τον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο.

Τα οικονομικά προβλήματα και η επιτακτική ανάγκη εύρεσης εργασίας συνήθως επιδεινώνουν την ήδη προβληματική κατάσταση που αντιμετωπίζουν τα διασωθέντα άτομα της εμπορίας ανθρώπων. Αν μοιραστούν την ιστορία τους, το στίγμα αποτελεί εμπόδιο στην εύρεση εργασίας (Brunovskis & Surtees, 2007). Επιβαρυντικός παράγοντας επίσης, ειδικά σε μικρές κοινωνίες αποτελεί αν το πρώην θύμα προέρχεται από “κακή οικογένεια”. Έτσι, η κακή φήμη για το άτομο συνεχίζεται και το στίγμα γίνεται ακόμα πιο σύνθετο κάνοντας την εύρεση εργασίας ένα σχεδόν ακατόρθωτο εγχείρημα (Surtees & Babovic, 2007).

Έχει παρατηρηθεί ότι ακόμα και τα διασωθέντα άτομα που δεν έχουν πει την ιστορία του trafficking σε τρίτους, ζουν με το φόβο μήπως η εμπειρία τους μαθευτεί. Σε πολλές περιπτώσεις, δημιουργούν μια πλαστή ιστορία την οποία και διαδίδουν, ωστόσο υπάρχει ο φόβος μήπως κάποια ασάφεια ή κάποιο λάθος οδηγήσει στην αποκάλυψη του trafficking. Για το λόγο αυτό, τα άτομα προτιμούν να μην δημιουργούν στενές επαφές, στις οποίες η εμπιστευτικότητα και η εμπιστοσύνη είναι απαραίτητα στοιχεία.

Με όλα τα παραπάνω, φαίνεται ότι ακόμα και η λύση του επαναπατρισμού, αν και ακούγεται εύκολη λύση και έχει κάποια προτερήματα, όπως ότι το διασωθέν άτομο μιλάει τη γλώσσα του, ενέχει πολλά προβλήματα. Προγράμματα υποστήριξης, όχι μόνο του ατόμου, αλλά και της οικογένειας στο σύνολο, είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν ώστε να υποστηρίξουν το άτομο στην ομαλή επανένταξή του στην κοινωνία και στην αγορά εργασίας.

2.6 Αστικός Μη Κερδοσκοπικός Οργανισμός “A21 Καταργώντας την αδικία στον 21ο αιώνα”

Η [A21](#) (Abolishing Slavery in 21st century) είναι ένας διεθνής οργανισμός που έχει δεκαοχτώ γραφεία σε 14 διαφορετικές χώρες. Το πρώτο γραφείο δημιουργήθηκε πριν από δεκατρία χρόνια στην Ελλάδα και εξακολουθεί να είναι ο μόνος οργανισμός που ασχολείται αποκλειστικά με την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων.

Η στρατηγική της A21 για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων επικεντρώνεται σε τρεις βασικούς τομείς δράσης: την Ενημέρωση, την Ταυτοποίηση και την Αποκατάσταση των ανθρώπων που διασώθηκαν. Η αρωγή και προστασία διασωθέντων θυμάτων είναι βασικός πυλώνας στη στρατηγική της A21 για την αποτελεσματική καταπολέμηση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων, είναι η υποστήριξη και η φροντίδα των επιζώντων και επιζησασών στο ταξίδι της αποκατάστασης. Ο οργανισμός προσφέρει πρόσβαση σε στέγαση, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, ψυχοκοινωνικές υπηρεσίες, νομική υποστήριξη και εκπαίδευση. Υπάρχει προσωπική επαφή και συνεργασία με το εξειδικευμένο προσωπικό της ομάδας. Δίνεται ακόμη η δυνατότητα του επαναπατρισμού μέσα από το πρόγραμμα “A21 Survivor Relocation”. Ο κάθε εξυπηρετούμενος και η κάθε εξυπηρετούμενη προσεγγίζεται ατομικά, με βάση τις προσωπικές του ανάγκες, καθώς και ολιστικά.

Η A21 λειτουργεί ασφαλή ξενώνα κρίσης, δηλαδή κατοικία σε μυστική τοποθεσία όπου φιλοξενείται βραχυπρόθεσμα το διασωθέν θύμα μέχρις ότου διασφαλιστεί, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, η ασφάλειά του. Στους ωφελούμενους που παρακολουθούν τα προγράμματα της A21, δίνεται η δυνατότητα βραχυπρόθεσμης παραχώρησης διαμερίσματος αυτόνομης διαβίωσης έως ότου αυτονομηθούν οικονομικά. Η διάρκεια αυτής της υπηρεσίας ορίζεται με βάση τις ιδιαίτερες ανάγκες του κάθε ατόμου.

Την άνοιξη του 2018 ξεκίνησε η λειτουργία του Κέντρου Ημέρας στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Το κέντρο αυτό βρίσκεται σε ασφαλή τοποθεσία, η οποία δεν γνωστοποιείται παρά μόνο στους ωφελούμενους του κέντρου. Στο κέντρο αυτό, οι ωφελούμενοι έχουν τη δυνατότητα να έχουν πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, να λαμβάνουν ψυχοκοινωνική υποστήριξη, να συμμετέχουν σε ομάδες ενδυνάμωσης και αντιμετώπισης του τραύματος, σε μαθήματα ανάπτυξης δεξιοτήτων, σε μαθήματα ελληνικών, καθώς και να έχουν τη δυνατότητα κοινωνικοποίησης με τα υπόλοιπα άτομα που συμμετέχουν στα προγράμματα, αλλά και να ενθαρρύνονται και να λαμβάνουν στήριξη και καθοδήγηση για ομαλή επανένταξη

τους στην κοινωνία. Παράλληλα, οι ωφελούμενοι παίρνουν μέρος σε μαθήματα που αφορούν την αναζήτηση εργασίας, τη συγγραφή του βιογραφικού τους σημειώματος και καθοδήγηση στο πώς να παρουσιάζουν τους εαυτούς τους σε μια συνέντευξη για εργασία.

Η δυνατότητα συμμετοχής στα προγράμματα του Κέντρου Ημέρας δίνεται και σε διασωθέντα θύματα εμπορίας ανθρώπων που δεν διαμένουν σε δομές της Α21, αλλά άλλων οργανισμών.

Παράλληλα, παρέχεται νομική συμβουλευτική και παράσταση πολιτικής αγωγής, ώστε οι διασωθέντες να έχουν την απαραίτητη υποστήριξη σε όλη τη διάρκεια της ποινικής δίωξης, από την πρώτη κατάθεση στην αστυνομία, μέχρι και το τελικό δικαστήριο.

Σε περιπτώσεις που διασωθέντες δεν έχουν τη δυνατότητα μετακίνησης ή/και διαμονής τους στη Θεσσαλονίκη, η Α21 μπορεί να παρέχει αντίστοιχες υπηρεσίες εξ' αποστάσεως, σε όλη την Ελλάδα, μέσα από το δίκτυο εξωτερικών συνεργατών της.

3. Επαγγελματική ανάπτυξη και Επαγγελματική Συμβουλευτική

3.1 Συμβουλευτική σταδιοδρομίας και Επαγγελματική Συμβουλευτική

Η επαγγελματική σταδιοδρομία του κάθε ανθρώπου αποτελεί ένα σημαντικό κεφάλαιο της ζωής του, αλλά και μέρος της ταυτότητάς του. Σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη (2002), σταδιοδρομώ σημαίνει ότι ακολουθώ ένα επάγγελμα ή ασχολούμαι συστηματικά με μια δραστηριότητα, καταβάλλοντας προσπάθειες ώστε να εδραιωθώ και να επιτύχω σε αυτόν τον χώρο. Η σταδιοδρομία, ωστόσο, δεν περιορίζεται στα στενά όρια ενός επαγγέλματος, αλλά είναι ένας διευρυμένος όρος, καθώς περιλαμβάνει την αλληλουχία θέσεων, ρόλων και εμπειριών που ένα άτομο αποκτά κατά τη διάρκεια της εργασίας του (Kidd, 2006). Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο που επισημαίνει ο Θεοδοσάκης et al (2021) είναι ότι η σταδιοδρομία προκύπτει από την αλληλεπίδραση της αυτενέργειας και της εμπειρίας του καθενός με τους περιορισμούς και τις ευκαιρίες που δίνονται από το κοινωνικό πλαίσιο.

Από μικρή ηλικία, μια από τις συχνότερες ερωτήσεις που γίνεται στα παιδιά είναι “τι δουλειά θα κάνεις, όταν μεγαλώσεις”. Μεγάλο μέρος της ζωής ενός ενήλικα αφιερώνεται στην άσκηση του επαγγέλματός του, γεγονός που τονίζει τη σημαντικότητα της επιλογής του σωστού επαγγέλματος, άλλωστε η εργασία ενός ατόμου παίζει καθοριστικό ρόλο στην ψυχική υγεία, ενώ η ανεργία σχετίζεται με την αίσθηση της δυστυχίας (Fouad & Bynner, 2008).

Σύμφωνα με τον Kidd (2006) σελ. 17 «η συμβουλευτική σταδιοδρομίας είναι η προσωπική αλληλεπίδραση μεταξύ του συμβούλου και του συμβουλευόμενου, η οποία συνήθως είναι μακροχρόνια και έχει στόχο να βοηθηθεί ο συμβουλευόμενος ώστε να λάβει αποφάσεις και να αντιμετωπίσει ζητήματα που σχετίζονται με την εργασία». Βέβαια, αν και ο ορισμός αυτός φαίνεται σαν η συμβουλευτική σταδιοδρομίας να εστιάζει αποκλειστικά στην εργασία, ο ίδιος συγγραφέας αναγνωρίζει ότι υπάρχει άμεση σχέση των επαγγελματικών και των μη επαγγελματικών θεμάτων. Στη συμβουλευτική σταδιοδρομίας είναι πολύ πιθανό ο σύμβουλος να κληθεί να ασχοληθεί και με άλλους παράγοντες που σχετίζονται με την οικογένεια, το φύλο, τις προηγούμενες εργασιακές εμπειρίες, την ψυχική και σωματική υγεία του ατόμου. Όλα αυτά τα στοιχεία μπορεί να επηρεάζουν σημαντικά την επιλογή και τον επαγγελματικό προσανατολισμό του συμβουλευόμενου.

Η επαγγελματική συμβουλευτική αποτελεί ένα κλάδο των ανθρωπιστικών επιστημών με επιρροές από την ψυχολογία, την παιδαγωγική, την κοινωνιολογία αλλά και τη διοίκηση του ανθρώπινου δυναμικού (Κότιος, 2015) και αφορά στις ενέργειες, και στις πράξεις των συμβούλων που παρέχουν πληροφόρηση, καθοδήγηση και συμβουλές. Σύμφωνα με Μαλικιώση- Λοϊζου (1999) οι στόχοι της επαγγελματικής συμβουλευτικής είναι οι εξής: α) η βελτίωση της αυτογνωσίας, β) η επαγγελματική ωριμότητα, γ) η εύρεση επαγγελματικών και εκπαιδευτικών εναλλακτικών, δ) η καλλιέργεια της ικανότητας λήψεων αποφάσεων, ε) η καλλιέργεια δεξιοτήτων αναζήτησης της πληροφόρησης, στ) η είσοδος στην αγορά εργασίας, ζ) η ικανοποίηση από την εργασία, η) η παραγωγικότητα της εργασίας, θ) η επαγγελματική εξέλιξη, ι) η στοχοθέτηση στην αναζήτηση εργασίας, ια) η εύρεση εναλλακτικών επαγγελματικών δραστηριοτήτων, ιβ) η ανάπτυξη δεξιοτήτων στην εφαρμογή κατάλληλων διαδοχικών προσεγγίσεων.

Ο Pope (2000) υπογραμμίζει ότι η επαγγελματική συμβουλευτική αναπτύχθηκε σε έξι στάδια ξεκινώντας από το 1890 στην Αμερική. Με τα στάδια αυτά φανερώνεται ότι η επαγγελματική συμβουλευτική ακολουθεί τις μεταβολές της κοινωνίας, όπως συμβαίνει με τις περισσότερες ανθρωπιστικές επιστήμες. Αρχικά ξεκίνησε με τη μετακίνηση πληθυσμών στις αστικές περιοχές ώστε να ανταποκριθεί στην αναπτυσσόμενη βιομηχανική παραγωγή. Το 1920, δόθηκε έμφαση στην εκπαιδευτική καθοδήγηση στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Το 1940 σηματοδοτήθηκε με την επαγγελματική συμβουλευτική να στρέφεται στην ανάπτυξη της καθοδήγησης στα κολέγια, στα πανεπιστήμια αλλά και στην εκπαίδευση των επαγγελματιών συμβούλων. Το τέταρτο στάδιο ξεκινά το 1960 με την ανάπτυξη της οργανωσιακής επαγγελματικής συμβουλευτικής. Το 1980 αποτέλεσε μια περίοδος με σημαντική μεταβολή από την ανάπτυξη της τεχνολογίας. Σε αυτό το στάδιο, η επαγγελματική

συμβουλευτική γίνεται ιδιωτικά, ως παρεχόμενη υπηρεσία. Από το 1990, παρατηρείται μεταβολή στα δημογραφικά κι έτσι ξεκινά η πολυπολιτισμική συμβουλευτική, η συνεχιζόμενη τεχνολογική ανάπτυξη και επικεντρώνεται στη μετάβαση από το σχολείο στη δουλειά. Η σύντομη αυτή παρουσίαση της εξέλιξης της επαγγελματικής συμβουλευτικής φανερώνει ότι η εξέλιξη της κοινωνίας και οι κοινωνικοί παράγοντες που επιδρούν στο άτομο βρίσκονται σε μια συνεχή αλληλεπίδραση με την επαγγελματική συμβουλευτική, καθώς πρωταρχικός σκοπός της είναι η ανάπτυξη του ατόμου.

Σύμφωνα με τον Κατσανέβα (2002) σκοπός της συμβουλευτικής είναι τα άτομα να εντοπίσουν και να πετύχουν τους προσωπικούς και επαγγελματικούς τους στόχους. Η επαγγελματική συμβουλευτική εστιάζει στα δυνατά σημεία του ατόμου και βοηθά τον άνθρωπο να καταλάβει πώς να τα αξιοποιήσει καταλλήλως. Ταυτόχρονα, όμως, η επαγγελματική συμβουλευτική συμπεριλαμβάνει και τα προβλήματα του ατόμου, οπότε η συμβουλευτική αποτελεί αρωγό στην αντιμετώπισή τους και στην τελική λήψη αποφάσεων, κι έτσι ο άνθρωπος γίνεται πιο ελεύθερος και οδηγείται στην επίτευξη του προσωπικού στόχο (Μπρούζος, 1999).

3.2 Θεωρίες Επαγγελματικής Ανάπτυξης

3.2.1 Παραδοσιακές Θεωρίες Επαγγελματικής Ανάπτυξης

Οι θεωρίες επαγγελματικής ανάπτυξης και λήψης επαγγελματικών αποφάσεων προσπαθούν να περιγράψουν τον τρόπο με τον οποίο το άτομο λαμβάνει αποφάσεις σε σχέση με την επαγγελματική του σταδιοδρομία και προτείνουν τρόπους ώστε οι άνθρωποι να βοηθηθούν σε αυτή τη διαδικασία (Reid, 2016). Οι θεωρίες αυτές είναι ποικίλες και θα μπορούσαν να διαχωριστούν στις κλασικές προσεγγίσεις και στις νεότερες προσεγγίσεις. Κάποιες από τις θεωρίες αυτές προέρχονται κυρίως από την Ψυχολογία και δίνουν έμφαση στο άτομο που αναπτύσσεται, ενώ κάποιες από τις θεωρίες προέρχονται από την Κοινωνιολογία και εστιάζουν στην επίδραση της κοινωνίας στον άνθρωπο. Οι θεωρίες αυτές δεν είναι αντικρουόμενες και η γνώση αυτών βοηθά το σύμβουλο στην καλύτερη διαχείριση των συμβουλευόμενων. Στην παρούσα εργασία θα γίνει μια προσπάθεια για την παρουσίαση των πιο κυρίαρχων θεωριών, τόσο με την κλασική προσέγγιση όσο και με τη μοντέρνα.

Η πρώτη θεωρία που αναπτύχθηκε στην Αμερική το 1909 ήταν του Frank Parsons. Η θεωρία αυτή ξεκινούσε με δύο βασικές παραδοχές. Η πρώτη είναι ότι οι άνθρωποι έχουν διαφορετικές προσωπικότητες και ικανότητες. Η δεύτερη παραδοχή είναι ότι το κάθε επάγγελμα απαιτεί διαφορετικά χαρακτηριστικά για την άσκησή του. Έτσι λοιπόν, ο Parsons προτείνει το ταίριασμα του κάθε ατόμου με το κατάλληλο για αυτό επάγγελμα. Αργότερα, ο Holland (1985) βασίστηκε στην παραπάνω θεωρία και υποστήριξε ότι υπάρχουν έξι τύποι επαγγελματικής ταυτότητας:

1. Ο ρεαλιστικός είναι αυτός που του αρέσουν οι μηχανικές και τεχνικές επαγγελματικές δραστηριότητες.
2. Ο διερευνητικός είναι αυτός που έχει μαθηματικές και επιστημονικές δεξιότητες.
3. Ο καλλιτεχνικός είναι αυτός που ενδιαφέρεται για τις τέχνες.
4. Ο κοινωνικός είναι αυτός που έχει κοινωνικά και ανθρωπιστικά ενδιαφέροντα.
5. Ο επιχειρηματικός είναι αυτός που έχει ηγετικές κλίσεις.
6. Ο συμβατικός είναι αυτός που του αρέσει να ακολουθεί οδηγίες.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ένα άτομο μπορεί να ανήκει σε παραπάνω από έναν τύπο επαγγελματικής ταυτότητας, η σύνθεση των οποίων θα μπορούσε να βοηθήσει τον

συμβουλευόμενο να λάβει μια απόφαση για τον επαγγελματικό του προσανατολισμό. Η θεωρία αυτή μπορεί να αποτελέσει μια αφετηρία για το άτομο, το οποίο ψάχνεται και αναζητά το επάγγελμα που του ταιριάζει, ωστόσο σύμφωνα με τον Krumboltz (2015) είναι σημαντικό να υπογραμμισθεί ότι τα άτομα εξελίσσονται διαρκώς και οι προτιμήσεις αλλάζουν, και το ίδιο συμβαίνει και με τα επαγγέλματα. Συνεπώς, ο τύπος του ανθρώπου δεν παραμένει ίδιος ανά τα χρόνια.

Ο Donald Super το 1957 ανέπτυξε μια αναπτυξιακή θεωρία η οποία επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την Επαγγελματική Συμβουλευτική. Σύμφωνα με τη θεωρία του Super (1957) υπάρχουν πέντε στάδια που περνάει ένα άτομο στην επαγγελματική του πορεία. Το πρώτο στάδιο αναφέρεται ως Ανάπτυξη και περιγράφει το άτομο από τη γέννησή του έως τα 14 έτη του. Σε αυτό το στάδιο, το άτομο έχει ιδέες και κάνει όνειρα για την επαγγελματική του εξέλιξη. Το δεύτερο στάδιο αναφέρεται ως Διερευνητικό στάδιο καθώς ο άνθρωπος (15-24 ετών) προσπαθεί να αναπτύξει τις ικανότητές του ώστε να οδηγηθεί σε επαγγελματική επιλογή. Αυτό το στάδιο χαρακτηρίζεται από μεγάλη αβεβαιότητα, διότι τα άτομα δοκιμάζουν διαφορετικά περιβάλλοντα εργασίας, χωρίς να διστάζουν να αφήσουν το επάγγελμα που δεν τους ικανοποιεί για να δοκιμάσουν κάτι άλλο (Slocum & Cron, 1985). Το τρίτο στάδιο είναι της Καθιέρωσης, το άτομο (25-44 ετών) συνήθως έχει επιλέξει ένα επάγγελμα και προσπαθεί να πετύχει τους προσωπικούς του στόχους. Σε αντίθεση με το προηγούμενο στάδιο, το άτομο που βρίσκεται σε αυτό το στάδιο διστάζει να αλλάξει εργασιακό πλαίσιο. Το επόμενο στάδιο είναι αυτό της Διατήρησης (45-64 ετών), στο οποίο οι άνθρωποι προσπαθούν να διατηρηθούν και να εδραιώσουν την καριέρα τους. Το τελευταίο στάδιο είναι της Αποδέσμευσης (65+ ετών), που το άτομο συνταξιοδοτείται. Επιπλέον, ο Super δημιούργησε ένα “Ουράνιο Τόξο ζωής και καριέρας” το 1980, στο οποίο περιγράφει τους εννιά βασικούς ρόλους (παιδί, μαθητής, άτομο με ελεύθερο χρόνο, πολίτης, εργαζόμενος, σύντροφος, νοικοκύρης, γονέας, συνταξιούχος) που ο άνθρωπος μπορεί να έχει στα τέσσερα βασικά πλαίσια (το σπίτι, η κοινωνία, το σχολείο, το εργασιακό πλαίσιο). Με αυτό προσπάθησε να περιγράψει ότι η σταδιοδρομία του ατόμου είναι ένας συνδυασμός των ρόλων που έχει ο καθένας στη ζωή.

Ο Kenneth Roberts (1968) διατύπωσε τη θεωρία της δομής των ευκαιριών, μια κοινωνιολογική θεωρία η οποία εστιάζει στο κοινωνικό πλαίσιο και αναφέρει ότι η επιλογή του επαγγέλματος είναι κοινωνικά προκαθορισμένη. Πιο συγκεκριμένα αναφέρεται ότι η πρώτη δουλειά που βρίσκουν οι νέοι, στις περισσότερες περιπτώσεις, είναι ανάλογη της κοινωνικής τους τάξης. Οι εύπορες οικογένειες με μεγάλο δίκτυο κοινωνικών επαφών είναι πιο πιθανό να βρουν για τα νέα μέλη τους μια καλή δουλειά έναντι μιας οικογένειας που ανήκει σε χαμηλό κοινωνικό επίπεδο. Ο Roberts (1968) επίσης τονίζει ότι η εκπαίδευση που λαμβάνει το άτομο

σχετίζεται με την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκει δυσχεραίνοντας ή διευκολύνοντας την επαγγελματική εξέλιξη του ατόμου. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία δεν υπάρχει ελεύθερη επιλογή σταδιοδρομίας, καθώς ένας άνθρωπος που ανήκει σε χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό στρώμα δε θα διαλέξει επάγγελμα, αλλά θα δουλέψει όπου βρει. Η θεωρία του Roberts είναι σημαντική, ιδιαίτερα για χώρες στις οποίες υπάρχει φτώχεια και υψηλά επίπεδα ανεργίας, καθώς εντοπίζει την μειωμένη δυνατότητα επιλογής των διαθέσιμων επαγγελματικών προοπτικών (Θεοδοσάκης et al, 2021).

3.2.2 Νεότερες Προσεγγίσεις

Μία νεότερη θεωρία που εισήχθη από τους Mitchell et al (1999) είναι η θεωρία των Προσχεδιασμένων Τυχαίων Συμβάντων. Η θεωρία αυτή υπογραμμίζει ότι τα τυχαία ή τα απρόβλεπτα γεγονότα παίζουν σημαντικό ρόλο στην επαγγελματική εξέλιξη και συμπεριφορά του ατόμου. Αυτή η θεωρία έχει ιδιαίτερη σημασία τα τελευταία χρόνια, λόγω των συνεχόμενων μεταβολών της κοινωνίας. Τα τυχαία συμβάντα θεωρούνται αναπόφευκτα και είναι καλό να συνυπολογίζονται στη διαδικασία της επαγγελματικής συμβουλευτικής (Boram et al, 2014). Είναι σημαντικό το άτομο να αντιμετωπίσει αυτά τα συμβάντα ως ευκαιρία διεύρυνσης του δυναμικού του. Η συγκεκριμένη θεωρία δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη δράση, στην ανακάλυψη και στη διαδικασία μάθησης μέσα από το βίωμα διάφορων εμπειριών. Με αυτόν τον τρόπο φαίνεται ότι το επάγγελμα δεν αντιμετωπίζεται ως απλά μια απόφαση ή επιλογή (Krumboltz, 2009).

Η Θεωρία των Προσχεδιασμένων Τυχαίων Συμβάντων διέπεται από κάποιες βασικές αρχές που είναι καλό να εφαρμόζουν οι σύμβουλοι (Boram et al, 2014). Η πρώτη αρχή σχετίζεται με την ώθηση του ατόμου για διερεύνηση, η οποία δημιουργεί ευκαιρίες και μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη του επιπέδου της ζωής. Η δεύτερη αρχή αφορά την ανάπτυξη των ικανοτήτων του ατόμου ώστε να αδράττει τις ευκαιρίες που έρχονται στο δρόμο του. Οι δεξιότητες που θα αναπτύξει ο συμβουλευόμενος θα είναι σημαντικές για την επαγγελματική του σταδιοδρομία, καθώς θα έχει μάθει να αναζητά νέες ευκαιρίες με επιμονή και παρά τις πιθανές αποτυχίες, θα είναι ευέλικτος, καθώς θα μπορεί να αλλάζει για να αντιμετωπίζει τις μεταβαλλόμενες συνθήκες, παίρνοντας ρίσκο όταν δεν υπάρχουν σίγουρα δεδομένα, κρατώντας πάντοτε μια αισιόδοξη στάση ζωής (Mitchell et al, 1999).

Οι θεωρίες που βασίζονται στον κοινωνικό Κονστρουκτιβισμό εστιάζουν στο άτομο και βασίζονται στην παραδοχή ότι η πραγματικότητα είναι ένα κοινωνικό κατασκεύασμα. Έτσι, το άτομο είναι αυτό που νοηματοδοτεί τη ζωή του μέσα από τις επιλογές του και τις ενέργειές του (Παπαβασιλείου, 2016). Ο σύμβουλος με αυτό το σκεπτικό έχει σκοπό να ενδυναμώσει τον συμβουλευόμενο ώστε να κατανοήσει, να περιγράψει και να αξιολογήσει τις επιλογές του στην κατασκευή της επαγγελματικής του σταδιοδρομίας. Ένα εργαλείο του Κονστρουκτιβισμού είναι η αφήγηση του συμβουλευόμενου, καθώς με αυτόν τον τρόπο το άτομο μπορεί να κατανοήσει και να εντοπίσει τα μοτίβα των επιλογών του μέσα από την ανάκληση ιστοριών που έχουν νόημα στο παρόν (Reid, 2016). Ο αφηγητής κατασκευάζει τη δική του πραγματικότητα στο παρόν, αντλώντας στοιχεία από το παρελθόν.

Ο Mark Savickas, μαθητής του Super, θεωρείται από πολλούς ο κορυφαίος επιστήμονας στον τομέα της Αφηγηματικής Συμβουλευτικής. Ο ίδιος θεωρεί ότι οι παρεμβάσεις από τους συμβούλους πρέπει να γίνονται λαμβάνοντας υπόψη δύο παραμέτρους. Αρχικά, ότι η γνώση και η ταυτότητα του ατόμου είναι ένα προϊόν κοινωνικών και γνωστικών διαδικασιών στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης μεταξύ των ατόμων, αλλά και ότι το άτομο νοηματοδοτεί την πραγματικότητά του μέσα σε ένα πλαίσιο διαμόρφωσης των σχέσεων με την κοινωνία (Savickas et al., 2009). Ο συμβουλευόμενος, μέσα από την Αφηγηματική Συμβουλευτική, θα αναπτύξει επίγνωση του εαυτού, κατανόηση των εμπειριών τους και καθορισμό του σκοπού της ζωής (Savickas, 2011).

Μια θεωρία που αξίζει να αναφερθεί, καθώς εστιάζει ιδιαίτερα σε γυναίκες, είναι η θεωρία “Καριέρα Καλειδοσκόπιο”. Οι Manieiro και Sullivan (2005) ανέπτυξαν την παραπάνω θεωρία, προσπαθώντας να αναδείξουν την ανάγκη που υπάρχει οι γυναίκες να προσαρμόζουν την επαγγελματική τους σταδιοδρομία, τακτοποιώντας παράλληλα τους διαφορετικούς τους ρόλους. Τα τρία βασικά κίνητρα που υπάρχουν πίσω από την καριέρα είναι α) η αυθεντικότητα, που εξετάζει αν η γυναίκα θα μπορεί να είναι αυτό που πραγματικά “είναι”, με όλες τις επαγγελματικές υποχρεώσεις, β) η ισορροπία της επαγγελματικής με την προσωπική ζωή και γ) η πρόκληση της θέσης εργασίας, που αφορά την ικανοποίηση των ικανοτήτων και των δεξιοτήτων στη θέση εργασίας. Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι οι γυναίκες και οι άντρες ξεκινούν την επαγγελματική τους σταδιοδρομία με επιθυμία για πρόσκληση, ωστόσο οι γυναίκες στα μέσα της καριέρας τους επικεντρώνονται περισσότερο σε εργασιακούς ρόλους που παρέχουν ισορροπία μεταξύ της επαγγελματικής και προσωπικής ζωής.

Β' Μέρος: Εμπειρική Έρευνα

4. Μεθοδολογία της έρευνας

4.1 Αναγκαιότητα της έρευνας, σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Η Ελλάδα, τα τελευταία δώδεκα χρόνια, βιώνει μια πρωτοφανή οικονομική κρίση, κατά την οποία παρατηρείται έντονη αύξηση της ανεργίας, ενώ παράλληλα παρατηρείται έλλειψη ενός ολοκληρωμένου πλαισίου και μιας στρατηγικής για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού ευπαθών ομάδων (European Union, 2013). Οι ευάλωτες ομάδες εν γένει συναντούν μεγάλες δυσκολίες στην εύρεση εργασίας και ιδιαιτέρως αν τα άτομα είναι αλλοδαπά (Dell et al, 2017). Η ένταξη στην αγορά εργασίας είναι μια δύσκολη και πολύπλοκη υπόθεση (Αναγνώστου & Γκέμη, 2015) και η Επαγγελματική Συμβουλευτική κρίνεται απαραίτητη για το σύνολο του πληθυσμού και ιδιαιτέρως για τις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες. Απαραίτητη προϋπόθεση ώστε η υπηρεσία αυτή να είναι αποτελεσματική, είναι η κατανόηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών αυτών των ομάδων. Το θέμα της εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα παραμένει σχετικά άγνωστο. Δεν υπάρχουν πολλές έρευνες, τόσο σε τοπικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο, σχετικά αφενός με το προφίλ των θυμάτων, και αφετέρου με την ένταξή τους στην κοινωνία, αλλά και στην αγορά εργασίας (Helpingstine, Boyd & Barton, 2018; Sweileh, 2018).

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η περιγραφή του προφίλ των διασωθέντων θυμάτων από την εμπορία ανθρώπων, η αποτύπωση της εργασιακής τους εμπειρίας μετά το trafficking και η διερεύνηση της υποστήριξης που αυτά τα άτομα λαμβάνουν. Επίσης, διερευνώνται οι αντιλήψεις και οι εμπειρίες που έχουν οι εργοδότες για την πιθανή πρόσληψη ευάλωτων ατόμων στις επιχειρήσεις τους. Η ερευνήτρια μέσω της ποιοτικής αυτής έρευνας προσπαθεί να δώσει απαντήσεις σε «πώς και γιατί» (Ιωσηφίδης, 2008), καθώς καταγράφονται αυτά που έχουν λεχθεί από τους συμμετέχοντες, με σκοπό να δοθεί μια ερμηνεία στον λόγο που απαντούν με τον συγκεκριμένο τρόπο (Mantzoukas, 2007).

Σύμφωνα με τους σκοπούς και τους στόχους της έρευνας δημιουργήθηκαν τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα, στα οποία η παρούσα έρευνα απαντά.

Ερευνητικά Ερωτήματα

1. Ποιο είναι το προφίλ των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων;
2. Πώς αντιλαμβάνονται τα θύματα εμπορίας ανθρώπων την εργασία μετά το trafficking;
3. Ποιος είναι ο ρόλος της επαγγελματικής συμβουλευτικής για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων;
4. Ποιες είναι οι απόψεις των εργοδοτών για την πρόσληψη ενός ατόμου που ανήκει σε ευάλωτη ομάδα και πιο συγκεκριμένα είναι θύμα εμπορίας ανθρώπων;

Μέσα από τη διερεύνηση αυτών των ζητημάτων, σκοπός είναι η ανάδειξη πληροφοριών και εμπειριών της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας. Καθώς στην Ελλάδα ακόμα υπάρχει μεγάλη δυσκολία στην αναγνώριση θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους δεν είναι γνωστά (Συκιώτου, 2017), η έρευνα αυτή θα προσφέρει πληροφορίες και θα παρουσιάσει βιώματα, με στόχο να μπορέσει να λειτουργήσει ως εργαλείο καθοδήγησης για τους επαγγελματίες που θα ασχοληθούν με το αντικείμενο της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής.

Επιπλέον, σκοπός είναι η ανάδειξη των αντιλήψεων και διαδικασιών που ακολουθούν οι άνθρωποι που έχουν δικές τους επιχειρήσεις ή έχουν τη δικαιοδοσία πρόσληψης προσωπικού. Έτσι, θα μπορέσει η έρευνα να είναι πιο ολοκληρωμένη καθώς θα παρέχει πληροφορίες τόσο από τη μεριά των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, όσο και από την πλευρά των εργοδοτών.

Συνεπώς, για να είναι πιο ολοκληρωμένη η έρευνα, περιέχει δύο μέρη. Το ένα αφορά τα θύματα εμπορίας ανθρώπων και το άλλο τους εργοδότες/υπεύθυνους προσωπικού.

4.2 Το δείγμα - Συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα

4.2.1 Συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων

Το δείγμα της έρευνας που επιλέχθηκε, ώστε να δοθούν απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα, είναι άτομα που έχουν υπάρξει θύματα εμπορίας ανθρώπων. Είναι εύκολα αντιληπτό ότι η συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα εντοπίζεται και προσεγγίζεται δύσκολα για πολλούς λόγους, ένας από αυτούς είναι τα ζητήματα ασφάλειας και εμπιστευτικότητας που προκύπτουν. Για τον λόγο αυτό επιλέχθηκε να διερευνηθεί η συγκεκριμένη ομάδα μέσα από τον Μη Κερδοσκοπικό Οργανισμό “Α21- Καταργώντας την Αδικία στον 21ο αιώνα” που ασχολείται με την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων. Από το συγκεκριμένο δείγμα που επιλέχθηκε από την ερευνήτρια, εφόσον προέρχεται αποκλειστικά από την Α21, γίνεται φανερό ότι ακολουθείται η προσέγγιση της σκοπιμότητας. Ο Patton (2002) αναφέρει ότι σε αυτού του είδους τις έρευνες έχει σημασία ο ερευνητής να επιλέγει περιπτώσεις που μπορούν να μελετηθούν σε βάθος και να προσφέρουν την απαιτούμενη πληροφορία για τη διερεύνηση του ζητήματος. Η στρατηγική που ακολούθησε η ερευνήτρια είναι αυτή της δειγματοληψίας κριτηρίου, καθώς το δείγμα έχει επιλεγεί με ένα βασικό κριτήριο, το να έχουν διασωθεί από την εμπορία ανθρώπων, ώστε να επιτευχθεί ο σκοπός της έρευνας.

Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν δέκα επιζώντες/επιζήσασες που λαμβάνουν υποστήριξη από την Α21. Ο καθένας/η καθεμιά από αυτούς βρίσκεται σε διαφορετικό στάδιο της αποκατάστασής τους, αλλά όλοι έχουν διαφύγει από την εμπορία ανθρώπων κατά τη χρονική περίοδο που πραγματοποιήθηκε η έρευνα. Το δείγμα είναι μικρό, ωστόσο στην ποιοτική έρευνα ο ερευνητής δεν προσπαθεί να αποτυπώσει το γενικό αλλά το ειδικό και το συγκεκριμένο (Mantzoukas, 2007). Αυτό επιτυγχάνεται εφόσον το δείγμα είναι κατάλληλο και επαρκές σχετικά με την παροχή πληροφορίας (Morse & Field, 1996). Για να είναι το δείγμα κατάλληλο χρειάζεται να έχει τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που διερευνώνται αλλά και θέληση για τη συμμετοχή στην έρευνα (Ισαρη & Πουρκός, 2016).

Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε συμμετείχαν δέκα άνθρωποι, οι επτά είναι γυναίκες και οι τρεις είναι άνδρες. Οι συνεντευξιαζόμενοι είναι ηλικίας από 19 έως 47 ετών. Όλοι τους είναι αλλοδαποί, με εξαίρεση μια γυναίκα που είναι από την Ελλάδα. Αυτή τη στιγμή, εννιά από τους δέκα κατοικούν στη Θεσσαλονίκη, χωρίς να αποτελεί αυτή η πόλη γενέτειρα για κανέναν τους. Στη Θεσσαλονίκη, συμμετέχουν σε προγράμματα αρωγής και προστασίας του Μη Κερδοσκοπικού Οργανισμού Α21 και επισκέπτονται το κέντρο Ημέρας σε εβδομαδιαία βάση.

Οι έξι από τους δέκα συμμετέχοντες έχουν τελειώσει το γυμνάσιο ενώ οι υπόλοιποι έχουν τελειώσει το δημοτικό. Μετά το γυμνάσιο μόνο οι τρεις από τους συμμετέχοντες έλαβαν κάποια εκπαίδευση στη χώρα τους. Οκτώ από τους δέκα έχουν κάποια εργασιακή εμπειρία στην Ελλάδα. Οι χώροι εργασίας τους ήταν τα ξενοδοχεία για σεξον (λάντζα, καφέ, καθαριότητα), τα χωράφια, μαγαζιά λιανεμπορίου, εργοστάσιο (εποχιακή δουλειά), ο τομέας της καθαριότητας και καφετέριες. Την περίοδο των συνεντεύξεων όλα τα άτομα ήταν άνεργα και έψαχναν εργασία.

Τέσσερις από τους συμμετέχοντες διασώθηκαν πριν ένα χρόνο από την εμπορία ανθρώπων, ενώ οι υπόλοιποι έχουν από δύο έως τέσσερα χρόνια από τη διάσωσή τους. Τέσσερις συμμετέχοντες έχουν λάβει χαρακτηρισμό θύματος εμπορίας ανθρώπων από την εισαγγελία, καθώς το έγκλημα έχει τελεστεί στην Ελλάδα, ενώ πέντε άτομα δεν έχουν λάβει επίσημο χαρακτηρισμό, καθώς το έγκλημα έχει τελεστεί σε τρίτη χώρα και υπάρχουν δυσκολίες αναφορικά με τον επίσημο χαρακτηρισμό τους. Τέλος, ο ένας συμμετέχων έχει υπάρξει θύμα εργασιακής εκμετάλλευσης εντός της Ελλάδας και η υπόθεσή του βρίσκεται στον εισαγγελέα. Οι επτά από τους συνεντευξιζόμενους βρίσκονται σε νόμιμο καθεστώς διαμονής στην Ελλάδα, οι υποθέσεις των υπόλοιπων τριών εκκρεμούν στην Υπηρεσία Ασύλου και ως εκ τούτου αδυνατούν να εργαστούν νόμιμα στη χώρα.

Οι προϋποθέσεις και τα χαρακτηριστικά του δείγματος τέθηκαν από την ερευνήτρια, ώστε να διασφαλιστεί η ανομοιογένεια αυτού. Τα άτομα είναι ενήλικα, γυναίκες και άντρες, διαφορετικών ηλικιών, που έχουν υποστεί εργασιακό ή σεξουαλικό trafficking, με διαφορετικές εργασιακές εμπειρίες μετά την απελευθέρωσή τους και διαφορετικό μορφωτικό επίπεδο. Τόσο η κοινωνική λειτουργός της Α21, όσο και η ερευνήτρια, προσέγγισαν το δείγμα και το ενημέρωσαν για τον σκοπό της έρευνας, τα οφέλη της, τον τρόπο διεξαγωγής της και την τήρηση του απορρήτου και της ανωνυμίας. Η γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε ήταν τα ελληνικά ή τα αγγλικά, συνεπώς δεν υπήρξε η ανάγκη διερμηνέα.

	Φύλο	Ηλικία	Καταγωγή	Διαμονή	Εκπαίδευση	Επαγγελματική κατάσταση	Διάρκεια από τη διάσωση	Εργασιακή εμπειρία μετά το trafficking	Επίσημος χαρακτηρισμός από εισαγγελέα
Σ1	Θ	23	Μολδαβία	Θεσσαλονίκη	Γυμνάσιο	Άνεργη	2,5 χρόνια	Ναι	Ναι
Σ2	Θ	23	Αφγανιστάν	Θεσσαλονίκη	Δημοτικό	Άνεργη	1 χρόνος	Ναι	Όχι
Σ3	Θ	23	Λευκορωσία	Θεσσαλονίκη	Γυμνάσιο	Άνεργη	2,5 χρόνια	Ναι	Ναι

Σ4	Θ	30	Ελλάδα	Θεσσαλονίκη	Γυμνάσιο	Άνεργη	1 χρόνος	Όχι	Ναι
Σ5	Θ	30	Νιγηρία	Θεσσαλονίκη	Γυμνάσιο	Άνεργη	1 χρόνος	Ναι	Όχι
Σ6	Θ	22	Μολδαβία	Θεσσαλονίκη	Γυμνάσιο	Άνεργη	2,5 χρόνια	Ναι	Ναι
Σ7	A	47	Κονγκό	Θεσσαλονίκη	Δημοτικό	Άνεργος	1 χρόνος	Ναι	Εκκρεμεί
Σ8	A	21	Μπουρκίνα Φάσο	Θεσσαλονίκη	Δημοτικό	Άνεργος	2 χρόνια	Όχι	Όχι
Σ9	A	19	Σιέρα Λεόν	Νέα Καβάλα	Δημοτικό	Άνεργος	2 χρόνια	Ναι	Όχι
Σ10	Θ	31	Καμερούν	Θεσσαλονίκη	Γυμνάσιο	Άνεργη	4 χρόνια	Ναι	Όχι

4.2.2 Συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα για τους εργοδότες

Για να μπορέσει να απαντηθεί το ερευνητικό ερώτημα, συμμετείχαν στην έρευνα πέντε εργοδότες ή υπεύθυνοι ανθρώπινου δυναμικού. Το κριτήριο επιλογής των συγκεκριμένων εργοδοτών είναι το είδος της επιχείρησης στην οποία εργάζονται. Οι επαγγελματικοί τομείς επιλέχθηκαν μετά τις συνεντεύξεις των επιζώντων, καθώς προέκυψε ότι η επαγγελματική τους εμπειρία ήταν από τους συγκεκριμένους τομείς. Η ερευνήτρια ενημέρωσε τους εργοδότες για τον σκοπό της έρευνας και τα οφέλη της και δόθηκε για υπογραφή η Δήλωση συναίνεσης για τη συμμετοχή στην έρευνα (Παράρτημα). Επίσης, έγινε σαφές ότι οι απαντήσεις τους θα χρησιμοποιηθούν μόνο στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας.

Οι συνεντευξιζόμενοι έχουν ηλικία από 33 έως 43 ετών. Όλοι βρίσκονται και δουλεύουν στη Θεσσαλονίκη. Ο ένας έχει διδακτορικό, οι δύο είναι απόφοιτοι ΤΕΙ και οι άλλοι δύο είναι απόφοιτοι Λυκείου. Τέσσερις εργοδότες δουλεύουν σε χώρους εστίασης και ένας σε χώρο λιανικής πώλησης. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν μέσα στους χώρους εργασίας τους, στα ελληνικά. Οι απόψεις των συνεντευξιζόμενων παρουσιάζονται με τη χρήση κωδικών και όχι με τα ονόματά τους για τη διατήρηση της ανωνυμίας και ώστε να τηρηθούν οι κανόνες δεοντολογίας της έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, δόθηκαν κωδικοί Ε1 έως και Ε5, το γράμμα δηλώνει τη λέξη εργοδότης/τρια και ο αριθμός τη χρονική σειρά που πραγματοποιήθηκε η συνέντευξη.

	Φύλο	Ηλικία	Καταγωγή	Κατοικία	Εκπαίδευση	Είδος Επιχείρησης
--	------	--------	----------	----------	------------	-------------------

E1	A	37	Ελληνική	Θεσσαλονίκη	Διδακτορικό	Εστίαση
E2	Θ	43	Ελληνική	Θεσσαλονίκη	Λύκειο	Εστίαση
E3	A	33	Ελληνική	Θεσσαλονίκη	ΤΕΙ	Εστίαση
E4	A	43	Ελληνική	Θεσσαλονίκη	Λύκειο	Εστίαση
E5	A	40	Ελληνική	Θεσσαλονίκη	ΤΕΙ	Λιανική Πώληση

4.2.3 Διεξαγωγή της έρευνας για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων

Για τη διεξαγωγή της έρευνας στο Κέντρο Ημέρας της Α21 στάλθηκε email στην Υπεύθυνη Προγραμμάτων και Αρωγής της Α21, στο οποίο παρουσιάστηκαν αναλυτικά όλα τα στοιχεία της ερευνήτριας, του Ιδρύματος, ο σκοπός της έρευνας και η διαβεβαίωση ανωνυμίας και εχεμύθειας. Η ερευνήτρια είναι και εργαζόμενη της Α21, χωρίς ωστόσο να υπάρχει ανάμειξη του ρόλου της με τα προγράμματα Αρωγής και Προστασίας του οργανισμού. Η ερευνήτρια δε δουλεύει στην τοποθεσία του Κέντρου Ημέρας και πριν τη συνέντευξη δεν είχε προσωπική σχέση με κανένα από τα συνεντευξιαζόμενα άτομα. Συνεπώς, τα άτομα δε γνώριζαν τη θέση της διευθύντριας στον οργανισμό, ούτε ότι δουλεύει για την Α21.

Η κοινωνική Λειτουργός και η Ψυχολόγος της Α21 που γνωρίζουν τους ωφελούμενους προσωπικά, και με βάση τα κριτήρια που είχαν τεθεί από την ερευνήτρια, πρότειναν τα άτομα που θεωρούν κατάλληλα για την έρευνα. Η κοινωνική Λειτουργός κάλεσε τους συνεντευξιαζόμενους τηλεφωνικά και τους έδωσε την περιγραφή της έρευνας, το σκοπό, τα οφέλη της αλλά και τον τρόπο διεξαγωγής της. Δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην ανωνυμία και στην τήρηση εχεμύθειας. Επιπλέον, όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι ερωτήθηκαν σε ποια γλώσσα θα ήθελαν να γίνει η συνέντευξη, ώστε να φανεί αν υπάρχει ανάγκη διερμηνείας. Ωστόσο, όλα τα άτομα ανέφεραν είτε τα ελληνικά είτε τα αγγλικά ως γλώσσα προτίμησης. Συνεπώς δεν κρίθηκε αναγκαία η παρουσία διερμηνέα κατά τη συνέντευξη. Η ανταπόκριση των συνεντευξιαζόμενων στην πρόσκληση για τη συνέντευξη ήταν θετική. Η ερευνήτρια στη συνάντηση με τους συνεντευξιαζόμενους έδωσε ξανά πληροφορίες για το θέμα, τα οφέλη, τον τρόπο διεξαγωγής της συνέντευξης και την τήρηση ανωνυμίας. Δόθηκε επίσης γραπτή δήλωση συναίνεσης στους συνεντευξιαζόμενους για να την υπογράψουν. Η συμμετοχή στην έρευνα ήταν καθαρά εθελοντική και προαιρετική και οι συμμετέχοντες δεν έλαβαν κάποια ανταμοιβή.

Οι συνεντεύξεις με διασωθέντες της εμπορίας ανθρώπων πραγματοποιήθηκαν από τον Αύγουστο του 2021 έως τον Φεβρουάριο του 2022, μέσω ατομικών, δια ζώσης συναντήσεων που διήρκεσαν κατά μέσο όρο 30-40 λεπτά η καθεμία. Ως προς τον τόπο διεξαγωγής των συνεντεύξεων, προτιμήθηκε το Κέντρο Ημέρας της Αστικής Μη Κερδοσκοπικής εταιρείας “Α21- Καταργώντας την Αδικία στον 21ο αιώνα”. Για τους περισσότερους ερωτώμενους/ες ο χώρος αυτός ήταν πολύ οικείος, καθώς συμμετείχαν σε προγράμματα σε εβδομαδιαία βάση και τα άτομα λάμβαναν υπηρεσίες συστηματικά για αρκετό καιρό. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης δεν τέθηκε καμία ερώτηση αναφορικά με την προσωπική τους εμπειρία κατά τη διάρκεια του trafficking, ώστε να αποφευχθεί κατά το δυνατό η πιθανότητα δευτερογενούς τραυματισμού.

4.2.4 Διεξαγωγή της έρευνας για τους εργοδότες

Για την διεξαγωγή της έρευνας με τους εργοδότες, η ερευνήτρια επικοινωνήσε απευθείας μαζί τους, παρουσιάζοντας αναλυτικά όλα τα στοιχεία της έρευνας, του Ιδρύματος, ο σκοπός της έρευνας και η διαβεβαίωση της ανωνυμίας και της εχεμύθειας. Στη συνέχεια δόθηκε μέρα και ώρα συνάντησης για να πραγματοποιηθεί η συνέντευξη ανάλογα με την ευχέρεια των συνεντευξιζόμενων. Η ανταπόκριση των εργοδοτών υπήρξε θετική, καθώς αναγνώρισαν αμέσως ότι στη χώρα μας δεν υπάρχει επαρκές και ολοκληρωμένο πλαίσιο εργασιακής ένταξης θυμάτων εμπορίας ανθρώπων αλλά και ευάλωτων πληθυσμών.

Οι συνεντεύξεις με τους εργοδότες πραγματοποιήθηκαν από τον Φεβρουάριο έως τον Μάρτιο του 2022, μέσω ατομικών, δια ζώσης συναντήσεων που διήρκεσαν κατά μέσο όρο 30 λεπτά η καθεμία. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν μέσα στους χώρους εργασίας τους, σε ώρα που όρισε ο κάθε εργοδότης.

4.3 Ερευνητικό Εργαλείο

4.3.1 Ερευνητικό Εργαλείο για την έρευνα για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων

Η ερευνήτρια επέλεξε την ποιοτική μέθοδο, με εργαλείο συλλογής του ερευνητικού υλικού την ημιδομημένη συνέντευξη, καθώς ο σκοπός της έρευνας είναι η κατανόηση των χαρακτηριστικών των επιζώντων. Είναι σύνηθες στις κοινωνικές επιστήμες, όταν οι ερευνητές επιθυμούν να διερευνήσουν, να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν τις συμπεριφορές, τις εμπειρίες και τις σκέψεις ατόμων, να επιλέγουν την ποιοτική έρευνα (Γαλάνης, 2018). Από την άλλη πλευρά, όταν ο ερευνητής θέλει να πετύχει τη γενίκευση, την περιγραφή των μεταβλητών αλλά και τη σχέση των μεταβλητών μεταξύ τους επιλέγει την ποσοτική έρευνα (Παπαγεωργίου, 2014). Ο Dilthey (οπ.ανάφ. Ίσαρη & Πουρκός, p.28, 2015) αναφέρει πολύ στοχευμένα ότι ο σκοπός της ποσοτικής έρευνας είναι η «εξήγηση των ανεξάρτητων από το υποκείμενο αιτιών ενός συμβάντος με βάση το παράδειγμα: αίτιο-αποτέλεσμα». Αξίζει να σημειωθεί ότι στην ποιοτική έρευνα ο στόχος των αποτελεσμάτων είναι η εμβάθυνση σε μικρό αριθμό περιπτώσεων εστιάζοντας στην ιδιαιτερότητα. Στην ποιοτική έρευνα δεν υπάρχει ποσοτική ανάλυση, μέτρηση και το βασικό εργαλείο της είναι ο λόγος και ο διάλογος.

Ένα ζήτημα το οποίο απασχολεί αρκετά τους κοινωνικούς επιστήμονες είναι η διατήρηση της ουδετερότητας του ερευνητή, καθώς όλα τα δεδομένα που λαμβάνει ο ερευνητής υπάρχει περίπτωση να εμπεριέχουν δικές του πεποιθήσεις. Γι' αυτόν το λόγο είναι σημαντικό η μέθοδος συλλογής των δεδομένων να αφορά την καταγραφή όσων λέγονται από τους συμμετέχοντες χωρίς καθοδήγηση από τον ερευνητή (Halloway & Wheeler, 1996). Ο ερευνητής αδιαμφισβήτητα έχει κεντρικό ρόλο στην έρευνα και λαμβάνεται ως δεδομένο ότι υπάρχει προσωπική ανάμειξη, χωρίς αυτό να μειώνει την εγκυρότητα των αποτελεσμάτων. Ο αναστοχασμός για την προσωπική εμπλοκή αλλά και την εμπλοκή των συμμετεχόντων κρίνεται απαραίτητος (Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

Η ημιδομημένη και σε βάθος συνέντευξη αποτελεί την πιο συνηθισμένη επιλογή στην ποιοτική έρευνα και απαρτίζεται από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων, τις οποίες η ερευνήτρια χρησιμοποίησε ως οδηγό. Αυτού του είδους η συνέντευξη παρέχει στον ερευνητή ελευθερία και ευελιξία για τροποποίηση των ερωτήσεων, ανάλογα με τα συνεντευξιαζόμενα άτομα. Ταυτόχρονα, ο ερευνητής επιλέγει σε ποια ζητήματα θα εστιάσει περισσότερο, όπως επίσης έχει την ελευθερία να προσθέσει ερωτήσεις για περισσότερη ανάλυση (Mason, 2010).

Στην παρούσα έρευνα, η ερευνήτρια μέσω των ερωτήσεων ανοιχτού τύπου οδηγούσε τη συζήτηση με τους συνεντευξιαζόμενους. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης χρειάστηκε να γίνουν και ερωτήσεις επεξεργασίας, ώστε οι ερωτώμενοι να αναλύσουν παραπάνω κάποια από τα λεγόμενά τους. Γι' αυτόν το λόγο δημιουργήθηκε ένας οδηγός συνέντευξης (Παράρτημα) με εννιά κύριες ερωτήσεις για τους διασωθέντες από την εμπορία ανθρώπων. Όπου κρίθηκε απαραίτητο, έγιναν και κάποιες βοηθητικές ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις είναι ανοιχτού τύπου, ώστε οι ερωτώμενοι να μπορούν να μιλήσουν για τις σκέψεις τους και τις εμπειρίες τους. Ο Οδηγός Συνέντευξης δομήθηκε με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα που έθεσε η ερευνήτρια, με θεματολογία τις ανάγκες των θυμάτων, την άποψή τους για την επαγγελματική και κοινωνική τους επανένταξη, καθώς και το ρόλο της επαγγελματικής συμβουλευτικής σε αυτή.

Αν και το θέμα της εργασιακής αποκατάστασης στην αγορά εργασίας αποτελεί μια αντικειμενική δυσκολία στη ζωή των συνεντευξιαζόμενων, όλοι οι ερωτώμενοι θέλησαν να μιλήσουν για αυτό.

Μετά τη δημιουργία του Οδηγού Συνέντευξης, πραγματοποιήθηκαν δύο πιλοτικές συνεντεύξεις με διασωθέντα άτομα, στο ίδιο πλαίσιο με αυτό που έχει ορισθεί. Οι συνεντευξιαζόμενοι κατανοούσαν τις ερωτήσεις, οπότε κρίθηκε ότι ο οδηγός είναι κατάλληλος για τη συνέχιση των συνεντεύξεων.

4.3.2 Ερευνητικό Εργαλείο για την έρευνα για τους εργοδότες

Η ερευνήτρια επέλεξε την ποιοτική μέθοδο με εργαλείο συλλογής του ερευνητικού υλικού την ημιδομημένη συνέντευξη, καθώς ο σκοπός της έρευνας είναι η κατανόηση των αντιλήψεων των εργοδοτών σε σχέση με την πρόσληψη ενός θύματος εμπορίας ανθρώπων, αλλά και οι αντιλήψεις που έχουν για την πρόσληψη ευάλωτου πληθυσμού. Επίσης, σκοπός είναι να διερευνηθούν και σχετικές εμπειρίες του παρελθόντος, με άτομο του προσωπικού που ανήκει στις παραπάνω ομάδες. Χρησιμοποιήθηκε ημιδομημένη σε βάθος συνέντευξη, καθώς αποτελεί την πιο συνηθισμένη επιλογή στην ποιοτική έρευνα και απαρτίζεται από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων, τις οποίες η ερευνήτρια χρησιμοποίησε ως οδηγό.

Η ερευνήτρια, μέσω των ερωτήσεων ανοιχτού τύπου, οδηγούσε τη συζήτηση με τους εργοδότες. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης έγιναν και ερωτήσεις επεξεργασίας, ώστε οι ερωτώμενοι να αναλύσουν παραπάνω κάποια από τα λεγόμενά τους. Για την συνέντευξη δημιουργήθηκε οδηγός συνέντευξης (Παράρτημα), με τέσσερις κύριες ερωτήσεις. Σε κάποιες περιπτώσεις, όπου κρίθηκε αναγκαίο, έγιναν και βοηθητικές ερωτήσεις. Ο οδηγός συνέντευξης

για τους εργοδότες δημιουργήθηκε με θεματολογία τη διαδικασία πρόσληψης του προσωπικού τους, την άποψή τους για την πρόσληψη ατόμων που ανήκουν σε κάποια ευάλωτη ομάδα και την εμπειρία που είχαν μέχρι τώρα από ανάλογες προσλήψεις.

Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκαν δύο πιλοτικές συνεντεύξεις με εργοδότες/υπεύθυνους προσωπικού. Σε αυτήν την περίπτωση, χρειάστηκε μια τροποποίηση στην τέταρτη ερώτηση “Έχετε προσλάβει κάποιο άτομο που έχει διασωθεί από την εμπορία ανθρώπων;”, καθώς ο αριθμός των αναγνωρισμένων θυμάτων είναι εξαιρετικά μικρός στη χώρα μας. Θεωρήθηκε σκοπιμότερο από την ερευνήτρια να διευρυνθεί η ερώτηση σε “Έχετε προσλάβει άτομο που ανήκει σε ομάδα ευπαθούς πληθυσμού και πιο συγκεκριμένα διασωθέντα από την εμπορία ανθρώπων;”. Επίσης, σε όλες τις περιπτώσεις έγινε εξήγηση του τι περιλαμβάνει ο όρος της ευπαθούς ομάδας, όπως ορίζεται στο Νόμο 4019/2011 “Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις”.

4.4 Ηθική και Δεοντολογία

Αξίζει να ειπωθεί ότι η ηθική και η δεοντολογία είναι βασικά στοιχεία στην έρευνα. Καθώς ο συγκεκριμένος πληθυσμός έχει κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, λόγω των προηγούμενων εμπειριών τους, ήταν πολύ σημαντικό η ερευνήτρια να έχει συνεχώς υπόψη της την πιθανή δυσφορία που μπορεί να προκαλέσει η έρευνα στους ερωτώμενους. Βασικό μέλημα ήταν η αποφυγή ερωτήσεων σχετικών με την εμπειρία του trafficking για την έρευνα για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, αλλά και η διασφάλιση της ανωνυμίας. Τονίστηκε ότι θα υπάρξει εχεμύθεια και απόλυτη προστασία των προσωπικών δεδομένων και ότι αυτά θα χρησιμοποιηθούν μόνο για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Από την αρχή κάθε συνάντησης γινόταν ξεκάθαρο αν υπάρχει συμφωνία των ερωτηθέντων για τη συμμετοχή τους στην έρευνα, αλλά επίσης δόθηκε και το περιθώριο να μην απαντήσουν σε ερωτήσεις, με τις οποίες δε νιώθουν άνετα. Όλοι οι ερωτώμενοι, τόσο τα θύματα, όσο και οι εργοδότες, έδωσαν γραπτή συναίνεση ώστε οι απαντήσεις τους να χρησιμοποιηθούν για την συγκεκριμένη έρευνα.

Ο αναστοχασμός της ερευνήτριας, σε όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας εργασίας, έγινε συνειδητά και διεξοδικά, καθώς η ενασχόληση με την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων αποτελεί συνάμα και επαγγελματική επιλογή. Η ερευνήτρια αφιέρωσε χρόνο σε προσωπική αναζήτηση και αναγνώριση προσωπικών πεποιθήσεων και επαγγελματικών εμπειριών, ώστε αυτές να μην κατευθύνουν τις απαντήσεις των ερωτώμενων

αλλά και να μην οδηγηθεί στη διεξαγωγή συμπερασμάτων και νοημάτων. Η ερμηνεία δόθηκε από το υλικό που συλλέχθηκε, βασισμένο στις εμπειρίες των συνεντευξιαζόμενων (Μαντζούκας, 2007).

4.5 Εγκυρότητα και Αξιοπιστία

Ένα από τα βασικά θέματα μιας επιστημονικής έρευνας είναι η αξιολόγησή της, με βάση τα κριτήρια της αξιοπιστίας, της εγκυρότητας και της γενίκευσης. Οι Henwood & Pidgeon (1994) αναφέρουν ότι η αξιολόγηση μιας έρευνας δεν είναι μόνο μια διαδικασία κρίσης, αλλά μια ευρύτερη εξέταση της ηθικής, δεοντολογικής και πολιτικής κατεύθυνσης που ακολουθεί ο ερευνητής. Η αξιοπιστία αφορά τη σταθερότητα του αποτελέσματος σε μετρήσεις που επαναλαμβάνονται σε παρόμοιες συνθήκες (Κυριαζή, 2005). Η εγκυρότητα του περιεχομένου ισχύει όταν ένα εργαλείο μέτρησης λαμβάνει όλα τα χαρακτηριστικά που αντιπροσωπεύει (Creswell et al, 2011). Μερικές πρακτικές για να πετύχει ένας ερευνητής την εγκυρότητα και την αξιοπιστία είναι η παρατεταμένη ενασχόληση, η επίμονη παρατήρηση, η τριγωνοποίηση, το αναστοχαστικό ημερολόγιο και άλλα (Lather, 1986). Η εγκυρότητα και η αξιοπιστία στην ποιοτική έρευνα διασφαλίζονται μέσω εφαρμογής συγκεκριμένων κριτηρίων σε όλα τα στάδια, αλλά και μέσω της περιγραφής των μεθόδων που έχουν χρησιμοποιηθεί.

Στην παρούσα έρευνα διασφαλίστηκε η εγκυρότητα και η αξιοπιστία σε όλα τα στάδια. Πριν σχεδιαστεί η έρευνα, υπήρξε χρόνος για βιβλιογραφική ανασκόπηση επί του θέματος σε διεθνή και εγχώρια βιβλιογραφία, ώστε να δημιουργηθούν οι κατάλληλες ερωτήσεις στους Οδηγούς Συνέντευξης. Στο στάδιο του σχεδιασμού της έρευνας διενεργήθηκαν δύο πιλοτικές συνεντεύξεις με τα θύματα εμπορίας ανθρώπων και δύο πιλοτικές συνεντεύξεις με τους εργοδότες, οι οποίες έδωσαν τη δυνατότητα εντοπισμού λαθών αλλά και παραλείψεων στον οδηγό συνέντευξης. Μάλιστα, στο ερωτηματολόγιο των εργοδοτών υπήρξε τροποποίηση σε μια από τις ερωτήσεις καθώς η τέταρτη ερώτηση, όπως αναφέρεται και παραπάνω, ήταν πολύ συγκεκριμένη και οι απαντήσεις δε θα βοηθούσαν στην εξαγωγή της αντίληψής τους.

Στο στάδιο της συλλογής των δεδομένων, η ερευνήτρια ανέφερε το σκοπό και τα οφέλη της έρευνας, τόσο στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, όσο και στους εργοδότες. Επίσης, επεξήγησε ή έδωσε διευκρινίσεις στους ερωτώμενους κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Στο στάδιο της ανάλυσης των δεδομένων, η διαχείρισή τους έγινε με τρόπο αντικειμενικό και αποφεύχθηκε η υποκειμενική ερμηνεία.

4.6 Μεθοδολογία ανάλυσης δεδομένων - Θεματική ανάλυση

Μετά τη διεξαγωγή της έρευνας ακολουθεί το στάδιο της ανάλυσης του υλικού. Σύμφωνα με τον Ιωσηφίδη (2008) αυτό είναι ένα σημαντικό στάδιο καθώς αποτυπώνονται οι απόψεις των ερωτώμενων, δίνονται οι απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα και έτσι προκύπτουν τα συμπεράσματα.

Οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν και η ερευνήτρια της απομαγνητοφόνησε, οπότε όλο το υλικό καταχωρήθηκε με τη μορφή ενός γραπτού κειμένου. Η μέθοδος ανάλυσης του υλικού που επιλέχθηκε από την ερευνήτρια είναι αυτή της θεματικής ανάλυσης. Η θεματική ανάλυση είναι μια μέθοδος αναγνώρισης, ανάλυσης και αναφοράς συγκεκριμένων θεμάτων, στο σύνολο των πληροφοριών που έχει συλλέξει ο ερευνητής (Braun & Clarke, 2006). Η μέθοδος της θεματικής ανάλυσης διακρίνεται από μεγάλη ευελιξία, αλλά είναι σημαντικό να έχει καθοριστεί η διαδικασία της μεθόδου ώστε να μπορεί να αξιολογηθεί για την αποτελεσματικότητά της. Αρχικά αξίζει να ειπωθεί ότι ως “θέμα” ορίζονται οι σημαντικές πληροφορίες με βάση τα ερωτήματα που έχει θέσει ο ερευνητής και παρουσιάζουν κάποιου είδους νοηματικό μοτίβο (Braun & Clarke, 2006).

Σύμφωνα με τους Braun & Clarke (2006) υπάρχουν έξι στάδια για τη θεματική ανάλυση. Το πρώτο περιλαμβάνει την εξοικείωση του ερευνητή με τις πληροφορίες. Ο ερευνητής καλείται να διαβάσει επανειλημμένα και ενεργητικά το υλικό που έχει, προσπαθώντας να αντιληφθεί τα νοήματα, τις συνδέσεις και τα μοτίβα στα λεγόμενα των ερωτώμενων. Αν και η διαδικασία αυτή απαιτεί πολύ χρόνο, είναι απαραίτητη ώστε να ξεκινήσει η κωδικοποίηση, η οποία αποτελεί το δεύτερο στάδιο της θεματικής ανάλυσης. Η κωδικοποίηση είναι η δημιουργία εννοιολογικού προσδιορισμού - κωδικών από τα πιο βασικά, σημαντικά στοιχεία των δεδομένων. Όταν όλα τα δεδομένα έχουν κωδικοποιηθεί τότε ακολουθεί το τρίτο στάδιο, της δημιουργίας θεμάτων. Ο ερευνητής χρειάζεται να κάνει διάφορους συνδυασμούς κωδικών ώστε να συνθέσει τα θέματα της έρευνας. Στο τέταρτο στάδιο ο ερευνητής επαναξιολογεί τα θέματα, καθώς είναι πιθανό κάποια από τα θέματα που δημιούργησε να μην έχουν επαρκή στοιχεία για να επαληθευθούν. Μετά την επανεξέταση των θεμάτων, ο ερευνητής θα κληθεί να ορίσει και να ονομάσει τα θέματα με βάση τις διαθέσιμες πληροφορίες που έχει αντλήσει από το υλικό του. Το τελευταίο στάδιο της θεματικής ανάλυσης αφορά τη δημιουργία της αναφοράς των ευρημάτων. Στην έκθεση παρουσιάζονται τα ευρήματα του ερευνητή, ώστε να υπάρξει συζήτηση αναφορικά με τα αρχικά ερωτήματα.

Η ερευνήτρια στην παρούσα εργασία ακολούθησε το παραπάνω μοντέλο ανάλυσης. Μετά την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων τόσο των θυμάτων όσο και των εργοδοτών ακολούθησε προσεκτική και ενδεδειγμένη ανάγνωση του υλικού. Στόχος ήταν η εξοικείωση με το περιεχόμενο, η κατανόηση του κειμένου αλλά και η αναζήτηση των σημείων που απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα. Από το υλικό που συλλέχθηκε δημιουργήθηκαν 69 κωδικοί, νοήματα δηλαδή, που δίνονται από την ερευνήτρια σε συγκεκριμένα δεδομένα (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν τα θέματα, συνδυασμοί κωδικών που έχουν συνοχή και κοινό νόημα. Σε κάποιες περιπτώσεις υπήρξε ενοποίηση θεμάτων με κοινό νόημα. Ένα ενδεικτικό παράδειγμα είναι στη θεματική κατηγορία του “Προφίλ θυμάτων εμπορίας ανθρώπων”, στο θέμα των αναγκών υπήρξε ενοποίηση της “Επαγγελματικής Συμβουλευτικής” και της “Εξεύρεσης της εργασίας” καθώς δηλώθηκε αδυναμία εύρεσης εργασίας χωρίς συμβουλευτική και υποστήριξη. Έτσι, δημιουργήθηκαν 15 θέματα και 4 θεματικές κατηγορίες. Το υλικό εξετάστηκε, και όταν διασφαλίστηκε η συνοχή των θεμάτων, αλλά και ο σαφής διαχωρισμός των θεματικών κατηγοριών, ακολούθησε ο θεματικός χάρτης. Τελευταίο στάδιο ήταν η ανάλυση και η παρουσίαση των ευρημάτων.

4.7 Θεματικός Χάρτης

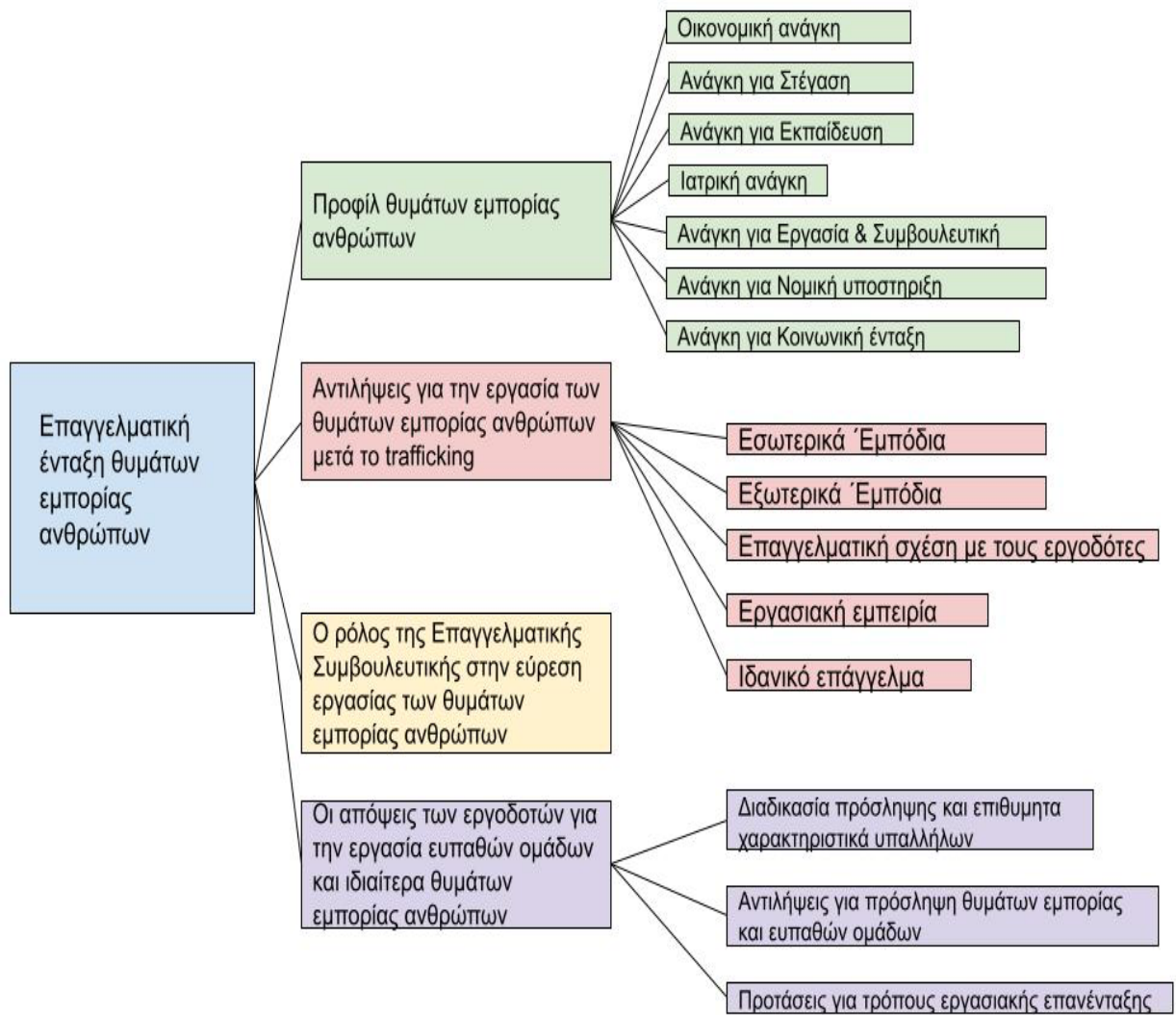
Στο Θεματικό Χάρτη που ακολουθεί απεικονίζονται και συνοψίζονται τα ερευνητικά ευρήματα από τις συνεντεύξεις των θυμάτων και των εργοδοτών. Αποτυπώνονται οι θεματικές κατηγορίες σχετικά με την επαγγελματική επανένταξη των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, τα θέματα και οι σχέσεις μεταξύ τους.

Πιο συγκεκριμένα, οι θεματικές κατηγορίες που προέκυψαν από την απομαγνητοφώνηση, την κατανόηση και την ανάλυση των πληροφοριών που συλλέχθηκαν, όπως εμφανίζονται στο θεματικό χάρτη, είναι:

- Το προφίλ των θυμάτων αμέσως μετά τη διάσωσή τους (όπως διαμορφώνεται από τις ανάγκες τους)
- Η εργασία μετά την εμπορία ανθρώπων
- Η αναγκαιότητα της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής στην εύρεση εργασίας
- Ποιες είναι οι απόψεις των εργοδοτών για την πρόσληψη ενός ατόμου που ανήκει σε ευάλωτη ομάδα και πιο συγκεκριμένα είναι θύμα εμπορίας ανθρώπων;

Σχετικά με το προφίλ των θυμάτων αμέσως μετά τη διάσωση, διερευνήθηκε το θέμα των αναγκών των θυμάτων α) Στέγαση, β) Οικονομική ανάγκη και βασικά αγαθά, γ) Εύρεση εργασίας και Επαγγελματική Συμβουλευτική, δ) Νομική Συμβουλευτική και Νομική Υποστήριξη. Ως προς τη θεματική κατηγορία που διερευνά την Εργασία μετά το trafficking, αναδύθηκε το θέμα α) των εσωτερικών εμποδίων εύρεσης εργασίας, β) των εξωτερικών εμποδίων εύρεσης εργασίας, γ) της εργασιακής σχέσης με τους εργοδότες, δ) της εμπειρίας που απέκτησαν από άλλες εργασίες μετά τη διάσωσή τους, αλλά και ε) των απόψεων που έχουν τα θύματα για το ιδανικό τους επάγγελμα. Αναφορικά με τη θεματική κατηγορία της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής, δημιουργήθηκε το θέμα α) της αναγκαιότητά της για την εύρεση εργασίας αλλά και της σημασίας της Υποστήριξης και του κινήτρου στα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Τέλος, η θεματική κατηγορία που διερευνά τις απόψεις των εργοδοτών ή των υπευθύνων προσωπικού για την πρόσληψη ατόμων που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες και ιδιαίτερα τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, δημιουργήθηκαν τα θέματα: α) Διαδικασία πρόσληψης, β) Επιθυμητά χαρακτηριστικά υπαλλήλων, γ) Αντιλήψεις για την πρόσληψη ευπαθών ομάδων και θυμάτων εμπορίας, δ) Προτάσεις για τρόπους ένταξης

5. Παρουσίαση αποτελεσμάτων της έρευνας

5.1 Αποτελέσματα από την ανάλυση του υλικού

Μετά την ανάλυση του υλικού, αναδύθηκαν δεκαπέντε θέματα και τέσσερις θεματικές κατηγορίες, «Το προφίλ των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων μετά τη διάσωσή τους», «Οι αντιλήψεις για την εργασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων μετά το trafficking», «Ο ρόλος της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής στην εύρεση εργασίας των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων» και «Οι απόψεις των εργοδοτών για την εργασία ευπαθών ομάδων και ιδιαίτερα θυμάτων εμπορίας ανθρώπων». Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ανάλυσης του υλικού από τις συνεντεύξεις με τα θύματα εμπορίας ανθρώπων αλλά και με τους εργοδότες.

Οι απόψεις των συνεντευξιαζόμενων παρουσιάζονται με τη χρήση κωδικών και όχι ονομάτων με σκοπό να επιτευχθεί η διατήρηση της ανωνυμίας και να τηρηθούν οι κανόνες δεοντολογίας της έρευνας.

Συγκεκριμένα, στους συνεντευξιαζόμενους που έχουν διασωθεί από την εμπορία ανθρώπων δόθηκαν κωδικοί Σ1 έως και Σ10, το γράμμα δηλώνει τη λέξη Συνεντευξιαζόμενος/η και ο αριθμός τη χρονική σειρά που πραγματοποιήθηκε η συνέντευξη.

Στους συνεντευξιαζόμενους εργοδότες ή υπεύθυνους προσωπικού δόθηκαν κωδικοί Ε1 έως και Ε5, το γράμμα δηλώνει τη λέξη Εργοδότης/τρια και ο αριθμός τη χρονική σειρά που πραγματοποιήθηκε η συνέντευξη.

5.1.1 Πρώτη Θεματική Κατηγορία: Προφίλ ατόμων μετά την διάσωσή τους

Σε αυτή τη θεματική σκιαγραφείται το εκπαιδευτικό, κοινωνικό, επαγγελματικό προφίλ των ανθρώπων που μόλις έχουν διασωθεί από την εμπορία ανθρώπων, όπως προκύπτει από τις ανάγκες τους. Οι συμμετέχοντες διασώθηκαν από την Ελληνική Αστυνομία ή εντοπίστηκαν και αναγνωρίστηκαν ως θύματα εμπορίας ανθρώπων από Διεθνείς Οργανισμούς που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα. Για τα άτομα που διασώζονται, η κάλυψη των πολλών και διαφορετικών αναγκών είναι κομβικής σημασίας, ώστε να μπορέσουν να ανακάμψουν. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι βιοποριστικές ανάγκες ήταν κοινές σε όλα τα άτομα που ερωτήθηκαν. Εδώ

συμπεριλαμβάνεται η ανάγκη για στέγαση, οι οικονομικές ανάγκες, η ανάγκη για βασικά αγαθά και για εύρεση εργασίας.

5.1.1.1 Ανάγκη για στέγαση

Όλα τα άτομα, πλην ενός, μετά τη διάσωσή τους χρειάστηκαν αρωγή σε σχέση με τη στέγασή τους. Τέσσερις από τους συμμετέχοντες έμειναν για κάποιο διάστημα σε δομή φιλοξενίας αιτούντων άσυλο ή σε κάποιο στεγαστικό πρόγραμμα, αλλά όταν αναγνωρίστηκαν ως πρόσφυγες χρειάστηκαν κι εκείνοι βοήθεια για τη στέγασή τους (Σ8) *«Έμεινα για λίγο σε πρόγραμμα εστία, μετά;»*. Μόνο ένα άτομο ανέφερε ότι έχει σπίτι και διαμένει σε οικείο σπίτι, (Σ4) *«Όταν ξέφυγα από εκεί δεν είχα που να πάω, το πρώτο βράδυ κοιμήθηκα σε ένα παγκάκι, τώρα μένω στο σπίτι μιας φίλης μου»*. Δύο άτομα ανέφεραν ότι για λίγο έμειναν σε κατάσταση αστεγίας (Σ7) *«Όταν ξέφυγα από εκεί δεν είχα που να πάω, το πρώτο βράδυ κοιμήθηκα σε ένα παγκάκι»* και (Σ2) *«Έμεινα στο καμπ για λίγο αλλά μετά έπρεπε να φύγω. Δεν είχα που να μείνω, έμεινα λίγες μέρες στο δρόμο»*. Υπήρξαν άτομα που ανέφεραν ότι για εκείνα η επιλογή του επαναπατρισμού δεν υπήρχε ή δεν ήθελαν να το σκεφτούν καθόλου (Σ3) *«Δε μπορούσα να γυρίσω πίσω, δεν είχα κανέναν να με περιμένει.»* ή (Σ6) *«Με τίποτα δεν ήθελα να πάω πίσω, με τίποτα»*.

5.1.1.2 Οικονομική ανάγκη και ανάγκη για τα βασικά αγαθά

Οι ερωτώμενοι μετά τη διάσωσή τους δεν είχαν στην κατοχή τους καθόλου χρήματα ή είχαν ένα πολύ μικρό χρηματικό ποσό που δεν επαρκούσε ούτε για την κάλυψη των βασικών αναγκών τους, (Σ3) *«Δεν είχα λεφτά, έπρεπε να κάνω νέα ζωή»* και (Σ7) *«έπρεπε να στείλω λεφτά στην οικογένειά μου κι εγώ δεν είχα τίποτα»*. Αναφέρθηκε επίσης το άγχος για τα βασικά αγαθά, όπως το φαγητό (Σ6) *«δεν ήξερα πώς θα βρω φαγητό»* και τα ρούχα (Σ3) *«Είχα καταφέρει με την αστυνομία να πάρω μόνο μια βαλίτσα με ρούχα. Αυτά ήταν όλα, ό,τι είχα»*.

5.1.1.3 Ανάγκη για εύρεση εργασίας και επαγγελματική συμβουλευτική

Αδήριτη ανάγκη για τους συνεντευξιαζόμενους φαίνεται να αποτελεί η εργασία, τόσο για τη συντήρησή τους, όσο και για την αίσθηση ασφάλειας για το μέλλον τους. Οι περισσότεροι ανέφεραν ότι η εύρεση εργασίας ήταν βασική τους ανάγκη μετά τη διάσωση και την ταυτοποίησή τους (Σ5) *«Έπρεπε να βρω δουλειά, κάπως να αρχίσω, κάπως να ξεκινήσω»* και (Σ7) *«Έπρεπε να βρω δουλειά όσο το δυνατόν νωρίτερα»*. Η ανάγκη, επίσης, για την επαγγελματική συμβουλευτική είναι εμφανής, καθώς υπογραμμίζεται ότι μιας και οι ερωτώμενοι είναι αλλοδαποί, κατά κύριο λόγο, υπάρχει έντονη ανησυχία στην άγνοια των διαδικασιών για την εύρεση εργασίας (Σ5) *«Δεν ήξερα πώς (να βρω δουλειά), χρειάστηκα και ακόμα και τώρα χρειάζομαι βοήθεια σε αυτό. Να μου μάθουν πώς ψάχνω για δουλειά, αλλιώς στη χώρα μου αλλιώς εδώ»*, (Σ2) *«Θέλω βοήθεια όμως σε αυτό. Πώς να διαλέξω δουλειά, πώς να ψάξω, πώς να μιλήσω, δεν ξέρω πώς γίνονται αυτά»* και (Σ9) *«Δεν ξέρω πώς να βρω δουλειά εδώ. Δεν ξέρω τι πρέπει να κάνω. Δεν ξέρω τι απαιτείται για να με δεχθούν στη δουλειά. Δεν ξέρω όλα αυτά τα πράγματα»*.

5.1.1.4 Ανάγκη για εκπαίδευση

Η ανάγκη για εκπαίδευση, (Σ5) *«Πρώτα απ' όλα για κάποιες δουλειές πρέπει να εκπαιδευτώ»*, επισημάνθηκε έντονα από τους συμμετέχοντες, αφού το εκπαιδευτικό τους επίπεδο ήταν χαμηλό, 4 στους 10 είχαν τελειώσει το δημοτικό και οι υπόλοιποι το γυμνάσιο. Επίσης, για όλους, εκτός από μια ερωτώμενη, τα ελληνικά ήταν η δεύτερη γλώσσα τους και κύριο μέλημά τους ήταν η καλύτερη γνώση τους (Σ2) *«Ξέρω τη ραπτομηχανή αλλά πρέπει να μάθω τα ελληνικά»*. Καθώς η Α21 παρέχει τη δυνατότητα εκπαίδευσης στους ωφελούμενούς της, υπήρχαν αυτοί οι οποίοι ήδη αναζητούσαν την εκπαίδευση που θα λάβουν (Σ1) *«σκέφτομαι τι σεμινάριο να ξεκινήσω το Σεπτέμβριο»*.

5.1.1.5 Ανάγκη νομικής συμβουλευτικής και υποστήριξης

Όλοι οι συμμετέχοντες είχαν ανάγκη υποστήριξης νομικής φύσεως. Για τους τέσσερις από αυτούς που εμπλέκονταν σε ποινική δικογραφία, για την εξέλιξη της υπόθεσης ήταν σκόπιμη η παράσταση πολιτικής αγωγής (Σ6) *«Έπρεπε να έχω και έναν δικηγόρο. Δεν ήξερα τι θα γίνει με αυτούς...»* και (Σ3) *«Μίλησα με δικηγόρο για το δικαστήριο, θα γίνει σε λίγο»*. Οι υπόλοιποι χρειάζονταν νομική συμβουλευτική και καθοδήγηση για διάφορα ζητήματα ασύλου (Σ2) *«χρειαζόμουν βοήθεια και με τα χαρτιά μου»*, (Σ9) *«Όταν ήρθα (στην Ελλάδα) επικεντρώθηκα στη νομική μου διαδικασία για την αίτηση ασύλου.»* και (Σ10) *«Περίμενα πάρα πολύ καιρό να βγει η απόφαση. Όλοι γύρω μου έπαιρναν απάντηση κι εγώ τίποτα. Περίμενα και μόνο αυτό με ένοιαζε»*. Υπήρξε και μια συνεντευξιαζόμενη που χρειάστηκε νομική βοήθεια για την έκδοση διαζυγίου από τον κακοποιητικό σύζυγό της (Σ4) *«έπρεπε να κάνω τις διαδικασίες διαζυγίου, έπρεπε να τον χωρίσω»*.

5.1.1.6 Ιατρικές ανάγκες

Τέλος, υπήρχαν ανάγκες και ιατρικής φύσεως, κυρίως γυναικολογικά θέματα, (Σ4) *«Ήμουν και έγκυος. Έπρεπε να βρω γυναικολόγο»* και (Σ2) *«Είχα και προβλήματα με τα γυναικολογικά μου»*. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι μόνο ένας συνεντευξιαζόμενος ανέφερε την ψυχολογική υποστήριξη που χρειάστηκε, ενώ οι υπόλοιποι δεν έκαναν καμία ρητή αναφορά στο τραύμα (Σ9) *«Ήμουν μπερδεμένος. Οι συνθήκες διαβίωσης, το τραύμα, ψυχολογικά ζητήματα. Δε μπορούσα να συγκεντρωθώ. Σκεφτόμουν πολύ. Τώρα εδώ είναι καλύτερα»*.

5.1.1.7 Ανάγκη για κοινωνική επανένταξη

Όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι έχουν πάνω από έναν χρόνο από τότε που αναγνωρίστηκαν ή ταυτοποιήθηκαν ως θύματα εμπορίας ανθρώπων. Αρκετά από τα άτομα έχουν γνωστούς (Σ9) *«Το μέρος στο οποίο είμαι, έχει ανθρώπους. Είμαστε μαζί και τους ξέρω. Υπάρχουν πολλοί άνθρωποι, αλληλεπιδρούμε. Παίζουμε και ποδόσφαιρο μαζί τα απογεύματα. (..)Κάποιους από*

αυτούς δεν τους καταλαβαίνω. Εγώ μιλάω και γαλλικά αλλά κάποιους δεν τους καταλαβαίνω. Εκεί μιλάμε με τη γλώσσα του σώματος». Παρόλα αυτά, φαίνεται ότι η κοινωνική ένταξη, η δημιουργία ενός υποστηρικτικού δικτύου απαιτεί περισσότερο χρόνο, (Σ4) «Εδώ όχι, μόνο εμείς κι εμείς. Δεν έχω άτομα εδώ, στη Θεσσαλονίκη, πλέον. Όχι ότι στον τόπο καταγωγής μου είχα, αλλά είχα γνωστούς. Είμαι δύο χρόνια εδώ. Έχω κάποιους γνωστούς που μπορώ να πάω σπίτι σου να πιω έναν καφέ αλλά δε μπορώ να πω πως είμαστε φίλοι, κολλητοί. Από τη μέρα που έγιναν έτσι τα δόντια μου όλοι με έκαναν πέρα.» και (Σ10) «Δε νιώθω καθόλου ενταγμένη, άλλη κουλτούρα».

Ο φόβος για τη δημιουργία σχέσεων είναι φανερός σε πολλές περιπτώσεις (Σ2) « Όχι, δεν έχω φίλους γιατί δε μιλάω ελληνικά. Έχω και προβλήματα στην Αθήνα, γι' αυτό φοβάμαι να κάνω φίλους. Βρήκα μια φίλη αλλά είχε και αυτή προβλήματα. Αν θες να κάνεις μια καλή ζωή χρειάζεσαι καλούς φίλους. Γι' αυτό μου αρέσει να είμαι μόνη, περιμένω.» και (Σ5) « Έχω φίλους αλλά όχι στενούς φίλους. Είναι δύσκολο. Πρώτα απ' όλα πριν να έχεις έναν κοντινό φίλο πρέπει να είσαι προσεκτική με το ποιος είναι ο άλλος. Ήρθα εδώ μόνη οπότε δεν ξέρω ποιος είναι ποιος. Είναι πολύ δύσκολο να έχω φίλους. Όταν ξέρεις κάποιον πάρα πολύ καλά, τότε μπορείς να τον αποκαλέσεις φίλος σου. Έχω όμως συμμαθητές που παρακολουθούμε τα μαθήματα μαζί.»

Σε τρεις περιπτώσεις, ο σύντροφος των συνεντευξιαζόμενων είναι η στήριξή τους (Σ1) «Έχω το αγόρι μου, τον άντρα μου που σε λίγο θα παντρευτούμε. Έχω τους γονείς του, μια χαρά περνάω.» και (Σ3) «Παρέα δεν έχω, έχω αγόρι. Φοβάμαι λίγο. Εδώ έχει Αλβανούς, Πακιστανούς και εκεί που μένω έχει πολλούς τέτοιους, Πακιστανούς, μαύρους. Φοβάμαι. Πάω βόλτα μόνο με το αγόρι μου. Εκείνος δεν είναι ακριβώς Έλληνας, είναι πόντιος», όπως επίσης και (Σ6) «Δε βγαίνω και τόσο πολύ. Αν βγαίνω, βγαίνω με το αγόρι μου.»

Αξίζει να αναφερθεί ότι όταν υπάρχουν φίλοι, αυτοί τις περισσότερες φορές δεν είναι Έλληνες αλλά ομοεθνείς (Σ6) «Ούτε δεν προσπάθησα να κάνω φιλίες με Έλληνες» και Σ5 «Οι μόνοι Έλληνες φίλοι μου είναι εδώ στην Α21, οι υπόλοιποι είναι Αφρικανοί».

Η διαφορετική κουλτούρα εντοπίζεται και αποτελεί πρόβλημα για την ένταξη (Σ1) «Να πούμε και την αλήθεια, είναι λίγο ζόρικο. Δεν είναι η χώρα σου, δεν είσαι άνετη. Δεν είναι η γλώσσα, δεν ξέρεις πώς είναι οι άνθρωποι εδώ. Στη Μολδαβία είναι αλλιώς (...）」 και (Σ9) «Δε σκοπεύω να φύγω από την Ελλάδα, δεν έχω κανέναν άλλον σε κανένα άλλο μέρος. Η Κουλτούρα είναι αλλιώς αλλά θα τη μάθω. Σκοπεύω να μείνω.»

5.1.2 Δεύτερη Θεματική Κατηγορία: Εργασία μετά το trafficking

Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζονται τα εμπόδια εύρεσης εργασίας μετά το trafficking, οι εμπειρίες των διασωθέντων, όσων είχαν, από δουλειές, στις οποίες εργάστηκαν μετά τη διάσωση, τη σχέση με το αφεντικό τους, αλλά και το ιδανικό επάγγελμα που θα ήθελαν να ακολουθήσουν στο μέλλον.

Αναφορικά με την εύρεση εργασίας, ένα από τα ζητήματα που εξετάζονται στην παρούσα έρευνα είναι τα εμπόδια που οι ερωτώμενοι έχουν συναντήσει. Υπάρχουν εξωτερικά εμπόδια, τα οποία αφορούν εξωτερικούς παράγοντες, όπως το σύστημα, η κατάσταση της χώρας, καταστάσεις δηλαδή που τα άτομα νιώθουν ότι δεν μπορούν να επηρεάσουν και να ελέγξουν εύκολα. Υπάρχουν ωστόσο και εσωτερικά εμπόδια, τα οποία αφορούν τα ίδια τα άτομα και οι ερωτώμενοι έχουν τη δυνατότητα να αλλάξουν.

5.1.2.1 Εξωτερικά εμπόδια εύρεσης εργασίας

Καθώς η πλειοψηφία των συνεντευξιζόμενων (εννιά στους δέκα) είναι αλλοδαποί, ένα από τα μεγαλύτερα κοινά εξωτερικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν στην εύρεση εργασίας είναι η κοινωνική προκατάληψη σε σχέση με την καταγωγή τους (Σ3) *«(...)εγώ δεν είμαι Ελληνίδα και όταν πάω να ψάξω για δουλειά με ρωτάνε από που είμαι. Τους λέω απο Λευκορωσία, εκείνοι λένε πως “δεν παίρνουμε από Ρωσία, όχι ευχαριστώ”»*. Ακόμα και σε περιπτώσεις που η εξωτερική εμφάνιση δε φαίνεται να παραπέμπει σε αλλοδαπό, τα άτομα έχουν λάβει αρνητική απάντηση (Σ1) στην αναζήτηση εργασίας *«στην αρχή δε με περνάνε για ξένη. (...) Μόλις όμως ακούνε πως είμαι ξένη, γουρλώνουν τα μάτια τους.»* και *«είχα συνάντηση πριν μια εβδομάδα, που πήγαν όλα καλά. Μέχρι που με ρώτησε το αφεντικό από πού είσαι(...)»*. Το χρώμα του δέρματος φαίνεται επίσης να παίζει ανασταλτικό παράγοντα ακόμα και για να ζητήσει δουλειά το άτομο (Σ5) *«Υπάρχουν κάποιου είδους δουλειές στις οποίες δεν έχω δει μαύρη γυναίκα να τις κάνει. Δεν έχω δει μαύρη γυναίκα σε εστιατόριο, δεν έχω δει μαύρη γυναίκα σε άλλα μέρη.»* και (Σ10) *«Ο πρώτος λόγος είναι γιατί είμαι μαύρη, οι άνθρωποι με απορρίπτουν γιατί είμαι μαύρη»*.

Ένα άλλο πολύ ενδιαφέρον θέμα που προέκυψε από τις συνεντεύξεις αφορά το ζήτημα του φύλου. Τρεις από τις επτά γυναίκες επισήμαναν ότι για εκείνες το φύλο τους παίζει ρόλο στη δυσκολία εύρεσης εργασίας (Σ5) *«Βρήκα μια δουλειά σε ένα πτηνοτροφείο. Προσπάθησα πολύ να μπω εκεί αλλά μου είπαν πως επειδή είμαι η γυναίκα δε γίνεται να πάρω τη θέση. Η θέση ήταν για άντρες. Μερικές φορές πηγαίνω σε δουλειές και μου λένε πως είναι για άντρες και όχι*

για γυναίκες. Σκέφτομαι γιατί να συμβαίνει αυτό, έχουμε ισότητα των δύο φύλων.». Επίσης, ένα άλλο ζήτημα το οποίο συνδέεται με τη διαφορά του φύλου αφορά την εμφάνιση. Μια ερωτώμενη (Σ4) απάντησε «Ένας άνδρας μπορεί να κάνει οποιαδήποτε δουλειά ενώ μια γυναίκα όχι. (...) Αν ήμουν άντρας θα μπορούσα να βρω οπουδήποτε δουλειά, πιο εύκολα. Αν ήμουν άντρας δε θα έπαιζε και ρόλο η εμφάνισή μου (...). Άδικο αυτό!».

Ένα εξωτερικό εμπόδιο στην εύρεση εργασίας είναι τόσο η οικονομική κρίση που βιώνει η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, (Σ7) «Το πρόβλημα όμως είναι πως δεν υπάρχουν δουλειές. Δεν υπάρχουν δουλειές στη Θεσσαλονίκη. Πηγαίνω σε όποια δουλειά βρω.», (Σ8) «Στη Σάμο δε μπορούσα να βρω δουλειά γιατί έχει πολύ κόσμο, πολλούς πρόσφυγες. Δεν έχει δουλειά, γι αυτό έφυγα.» όσο και η κατάσταση με τον Covid-19 (Σ3) «Υπάρχει ο κορονοϊός και τα μαγαζιά δεν έχουν τόσο κόσμο. Υπάρχει ένα εστιατόριο, το αφεντικό φοβάται να έχει πολύ κόσμο. Ακούω πως πολλά μαγαζιά θέλουν να κλείσουν. Πού να βρω εγώ τώρα δουλειά; Το ένα θέλει να κλείσει, το άλλο δεν έχει πολλά λεφτά (...)». Επίσης, ένα πρόβλημα που υπογράμμισε μία συνεντευξιαζόμενη αφορά το κενό στο σύστημα μέχρι να ολοκληρωθεί η διαδικασία των εγγράφων της (Σ2) «Ναι, (δούλεψα) αλλά όχι για πολύ καιρό γιατί δεν έχω ΑΦΜ και αυτό είναι πρόβλημα για μένα. Δούλεψα δύο τρεις μήνες αλλά μετά έπρεπε να σταματήσω γιατί δεν είχα ΑΦΜ. Μετά δούλεψα στην ραπτική για άλλους δύο-τρεις μήνες. Δεν έχω ΑΦΜ ακόμα οπότε δε μπορώ να δουλέψω. Όλα χρειάζονται ΑΦΜ.».

5.1.2.2 Εσωτερικά εμπόδια εύρεσης εργασίας

Πέρα από τα εξωτερικά εμπόδια στην επαγγελματική επανένταξη, εμφανίζονται και διάφορα ζητήματα που αντιμετωπίζουν τα ίδια τα άτομα, όπως αυτό της ελλιπούς επαγγελματικής εμπειρίας και εκπαίδευσης, (Σ1) «Το θέμα είναι πως όλοι ζητάνε εμπειρία. Δύο χρόνια εμπειρίας ζητάνε. Και που να πάει κάποιος να δουλέψει; Δε μπορεί κάποιος να πάει να δουλέψει ως μπαρίστα αν δεν έχεις εμπειρία δύο χρόνια ολόκληρα. Είμαι νέα, 23 χρονών, από πού να πάρω αυτή την εμπειρία; Από πού να την κλέψω; Όλοι ζητάνε εμπειρία.» και (Σ7) «Επίσης βλέπω τις αγγελίες αλλά όλες θέλουν να έχεις πάρει πτυχίο ή να έχεις δουλέψει σε μαγαζιά.». Η έλλειψη πτυχίου υπογραμμίστηκε από πολλούς συνεντευξιαζόμενους (Σ6) «Μου αρέσουν τα παιδιά και όταν τα βλέπω έξω. Θέλουν δίπλωμα όμως κι εδώ.» (Σ7) «Το πρώτο (εμπόδιο) είναι ότι δεν έχω δίπλωμα να βρω δουλειά.»

Παράλληλα, ακόμα και στις περιπτώσεις που το άτομο μπορεί να έχει κάποια σχετική εμπειρία ή κατάρτιση στη χώρα του, δεν είναι απαραίτητο ότι αναγνωρίζεται στην Ελλάδα (Σ8)

«(...) δούλευα σα μηχανικός, όπως όταν ήμουν στη χώρα μου. Αν θα βρω εδώ δουλειά ίδια θα ήθελα να είναι αλλά δε μετράει η δουλειά στη χώρα μου.» και (Σ6) «Πήρα δίπλωμα μαγειρικής στη χώρα μου αλλά δεν το έχω εδώ και δε μετράει εδώ.»

Η έλλειψη γνώσης άπαιστων ελληνικών αποτελεί επίσης ένα εμπόδιο στην εύρεση εργασίας που συνάντησαν οι συνεντευξιαζόμενοι (Σ3) «Το θέμα είναι πως δεν μιλάω τα καλύτερα ελληνικά αλλά ξέρω και καταλαβαίνω. Πηγαίνω να μιλήσουμε με το αφεντικό για συνέντευξη αλλά μου λένε “θέλω καλύτερα ελληνικά, θα δούμε και θα σε πάρω τηλέφωνο”» και (Σ7) «Είναι πρόβλημα η γλώσσα. Μαθαίνω ελληνικά αλλά πολύ σιγά. Μου λένε τα αφεντικά πως είναι κακό που δε μιλάω ελληνικά». Ακόμα και σε περιπτώσεις που μπορεί να υπάρχει η δεξιότητα για την άσκηση του επαγγέλματος η γλώσσα αποτελεί εμπόδιο για την πρόσληψη (Σ2) «Ξέρω τη ραπτομηχανή αλλά πρέπει να μάθω τα ελληνικά.» (Σ6) «Αν είσαι σερβιτόρα (τα ελληνικά) παίζουν ρόλο, πρέπει να ξέρεις να τα εξηγήσεις όλα στους ανθρώπους που θα έρθουν».

Με την πανδημία, ένα ακόμη ζήτημα προστίθεται στην εύρεση εργασίας και σχετίζεται με τις προσωπικές επιλογές, το θέμα του εμβολίου. Υπήρξαν άτομα τα οποία δεν θέλησαν να κάνουν το εμβόλιο κατά του Covid-19 και αυτό περιορίζει τις πιθανές επιλογές στις θέσεις που οι εργοδότες το ζητάνε απαραίτητα, (Σ3) «Δε μπορώ να βρω δουλειά όμως γιατί δεν έκανα εμβόλιο.» και (Σ4) «Θέλω, αλλά τώρα είναι όλα δύσκολα. Είμαι και κατά των εμβολίων, δεν πιστεύω πως υπάρχει καν κορονοϊός και είναι δύσκολο αυτή τη στιγμή. Τώρα εντάζει, δεν ξέρω για το μέλλον». Επίσης, σε άλλη περίπτωση προσφορά εργασίας για σεζόν σε τουριστικό κατάλυμα Σ6 «Έπρεπε να κάνω και το εμβόλιο και δεν ήθελα να το κάνω, γι αυτό και δεν πήγα».

Συναισθήματα και φόβοι επίσης μπορεί να λειτουργήσουν ανασταλτικά και να εμποδίσουν την εύρεση εργασίας (Σ5) «(...) σκέφτομαι γιατί δε βλέπω μαύρους σε τέτοιες θέσεις». Μία ερωτώμενη απάντησε ότι αντιμετωπίζει προβλήματα ζηλοτυπίας από το σύντροφό της και έτσι δεν καταφέρνει να εργαστεί ως σερβιτόρα (Σ6) «Ζηλεύει. Εγώ βαρέθηκα όλο σπίτι και σπίτι. Αυτός δουλεύει από το πρωί μέχρι το απόγευμα, μπορεί να έρθει και νύχτα. Εγώ κάθομαι όλο σπίτι και σπίτι. Λέω μακάρι να δουλέψω και κάπου και βρήκα κάτι εκεί δίπλα στο σπίτι, ούτε πέντε λεπτά δεν κάνω μέχρι εκεί. Δε με αφήνει όμως να δουλέψω σαν σερβιτόρα, δε θέλει να είμαι εκεί που έχει κόσμο, να με βλέπουν και να με πειράζει κάποιος και να μου μιλήσει». Επίσης, σε μια περίπτωση ο κακοποιητικός σύντροφός της αποτελούσε για καιρό αιτία να μην την προσλάβουν στην μικρή κοινωνία στην οποία διέμεναν (Σ4) «Οι περισσότεροι μου έλεγαν “θα σου τηλεφωνήσουμε”, ένας μόνος γύρισε και μου είπε “δε μπορώ να σε πάρουμε στη δουλειά γιατί ο άντρας σου είναι βίαιος και φοβόμαστε μήπως έρθει και κάνει κάποια φασαρία στη δουλειά”. Μόνο ένας είχε τα κότσια να μου το πει αυτό. Όλοι οι άλλοι έλεγαν “θα σου τηλεφωνήσουμε”».

5.1.2.3 Εργασιακή εμπειρία μετά το trafficking

Όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι έχουν εργασιακή εμπειρία στην Ελλάδα, πλην δυο. Οι εμπειρίες διαφέρουν, καθώς και οι κλάδοι στους οποίους έχουν εργαστεί είναι αρκετοί και διαφορετικοί.

Πάνω από τους μισούς δούλεψαν σε ξενοδοχείο για τουριστική σεζόν σε πολλά πόστα, κυρίως λάντζα, μπαρ, καφέ (Σ4) *«Δούλεψα και λάντζα σε κάμπινγκ και εκεί έκατσα καμιά δεκαριά ημέρες. Εκεί ήταν πολύ δύσκολα. Είχε πολλή δουλειά. Υπήρχαν μέρες που δεν είχε τίποτα και υπήρχαν ημέρες που είχε πάνω από χίλια πιάτα. Δεν άντεξα.»* και (Σ3) *«Ναι, δούλεψα σε ένα νησί σε καφέ-μπαρ για λάντζα και καθαριότητα. Μετά εδώ στη Θεσσαλονίκη δούλεψα σε ένα ζαχαροπλαστείο και σε ένα καφέ κοντά στον Λευκό Πύργο. Δούλεψα και σε καθαριότητα σε σπίτια. Έχω κάνει διάφορα. Στην Ελλάδα είμαι 3,5 χρόνια.»*

Σε συζήτηση που έγινε για το μισθό και τις συνθήκες σε αυτόν τον τομέα, φάνηκε σε αρκετές περιπτώσεις ότι τα άτομα δεν ήταν ευχαριστημένα αναλογικά με τις ώρες εργασίας (Σ1) *«Όχι, δεν ήταν καλά τα λεφτά. Να δουλεύεις δύο δουλειές, όλη μέρα. Δεν ήταν όπως είχαμε συμφωνήσει με το αφεντικό, να δουλέψω μόνο μπαρ, να ξεκινήσω στις 5 έως ότου κλείσει. Όμως χρειαζόταν ένας άνθρωπος για λάντζα και είπα “ναι, γιατί όχι;”. Έτσι λοιπόν, είχα δύο πόστα ταυτόχρονα.(...)»* Επιπλέον, (Σ6) *«Από τις 9 το πρωί (ξεκινούσα), μετά αν είχε δουλειά μπορούσα να πάω μια ώρα σπίτι, αν δεν είχε δουλειά μπορούσα να πάω δύο ώρες σπίτι. Μετά δούλευα μέχρι τις 10.00 μμ-11.00 μμ. Εγώ πιστεύω πως έτσι που δούλευα έβγαιναν δύο βάρδιες. Τι λες εσύ; Αλλά όπως με πλήρωναν... δεν ήταν καλά (...). Ούτε τα ένσημα δε μου έχουν βάλει για δυο βάρδιες. Για ένα μήνα πέντε ένσημα είναι ή επτά; Έπρεπε να κάνω και το εμβόλιο και δεν ήθελα να το κάνω. Ούτε ένσημα δε βάζει, ούτε δεν πληρώνει καλά.»*

Ένα από τα άτομα εργάστηκε σε μια γνωστή αλυσίδα παραγωγής καλλυντικών για λίγες εβδομάδες (εποχιακή υπάλληλος) και ανέφερε (Σ1) *«Εκεί ήμασταν όλοι ξένοι σε μια ομάδα. Ελληνίδα ήταν μόνο η υπεύθυνη. Η εμπειρία ήταν καλύτερη. Ημασταν όλες ξένες, δεν υπήρχε διαφορά. Δεν υπήρχε το να ανεβάσει η υπεύθυνη κάποιον πιο ψηλά. Ημασταν όλοι μια ομάδα και αυτό μου άρεσε πιο πολύ. Βάλαμε στόχο και αν δεν τελειώναμε στην ώρα μας, μέναμε και άλλα δέκα-είκοσι λεπτά παραπάνω. Άνετα. Ήταν ωραία και εύκολα, δε ζορίστηκα. Το ωράριο ήταν όπως το είχαμε συμφωνήσει. Τα λεφτά όπως τα είχαμε συμφωνήσει. Στην πρώτη δουλειά (τουριστικός τομέας) συμφωνήσαμε άλλο ωράριο και άλλα χρήματα και τελικά είχα άλλο ωράριο και πήρα άλλα χρήματα.»*

Υπήρχε σαφής αναφορά σχετικά με τα ένσημα (Σ1) «(Το αφεντικό) έλεγε “αν έρθει κανείς για έλεγχο, θα πεις πως δουλεύεις από τις 10.00 έως 18.00 και φεύγεις”.» και (Σ4) «Δούλεψα μια εβδομάδα στο ζαχαροπλαστείο. Αν με κρατούσε παραπάνω, έπρεπε να μου κολλήσει ένσημα. Χωρίς να μου πουν βέβαια τίποτα. Μετά έμαθα πως αυτό ήταν το σύστημά τους. Εμένα δε με πείραζε να μην μου κολλάνε ένσημα. Αυτοί κάθε εβδομάδα έπαιρναν άλλο άτομο για να μην κολλάνε ένσημα. Έλεγαν και καλά ότι το θέλουν για λίγες μέρες των διακοπών και μετά μας είπε κάποιος πως οι συγκεκριμένοι το έχουν κάνει σύστημα. Δε θέλουν να κολλάνε ένσημα. Εγώ δεν είχα πρόβλημα, ας μου το έλεγαν.».

Δύο από τους συνεντευξιαζόμενους, ένας άντρας και μια γυναίκα, εργάστηκαν στον αγροτικό τομέα. Η εμπειρία ως προς τη δυσκολία του επαγγέλματος ήταν διαφορετική. Η Σ5 αναφέρει «Ήταν δύσκολα στον ελαιώνα. Κυρίως άντρες έκαναν αυτές τις δουλειές. Ήμουν από τις λίγες γυναίκες που πήγα γι’ αυτή τη δουλειά. Ήταν δύσκολη αλλά έβαλα τα δυνατά μου. Μας προμήθευσαν διαμονή. Για μένα δεν ήταν πολύ βολικά γιατί είμαι γυναίκα. Υπήρχε ένας χώρος και εκεί είχε κρεβάτια, ως γυναίκα δε μπορούσα εύκολα να ξεκουραστώ. Αν ήθελα να ντυθώ, έπρεπε να πάω αλλού. Δεν ήταν πολύ άνετα για τις γυναίκες.».

Η ίδια γυναίκα αναφέρει για δεύτερη εργασία το ζήτημα του φύλου (Σ5) «Είμαι γυναίκα και χρειάζομαι δουλειά. Χρειάστηκε να κάνω πολλές εργασίες που τις κάνουν άντρες.».

Ενώ, ένας άλλος συνεντευξιαζόμενος επισημαίνει τα εξής για την αγροτική του εργασία (Σ7) « Οι δουλειές που κάνω δεν είναι δύσκολες. Στη δουλειά στη Γλύφα έπρεπε να μαζεύω ελιές και να πηγαίνω τα ζώα να φάνε. Το αφεντικό σε αυτή τη φάρμα που δούλεψα δε μου έδωσε τα λεφτά μου. Είχα πολλά προβλήματα. Μου έλεγε ότι θα σου δώσω 500 ευρώ όταν τελειώσεις τη δουλειά αλλά δε μου έδινε τίποτα. Δούλευα πολλές ώρες κάθε μέρα χωρίς ρεπό.».

5.1.2.4 Επαγγελματική σχέση με τους εργοδότες

Η σχέση με τους εργοδότες φαίνεται να παίζει καθοριστικό ρόλο στην αποτίμηση της συνολικής εργασιακής εμπειρίας. Δύο από τους συνεντευξιαζόμενους είχαν θετική εμπειρία με Έλληνες εργοδότες (Σ2) «Δούλεψα στην Ελλάδα για ένα ζευγάρι Ελλήνων στη ραπτική, με αγαπούσαν, με ρωτούσαν για τις ανάγκες μου και μου είπαν πως θα με βοηθήσουν. Αυτοί ήταν τα αφεντικά μου. Ήταν πολύ καλοί άνθρωποι.» και (Σ5) «Το αφεντικό μου με πλήρωσε και ήταν καλά. Το αφεντικό ήταν καλό, προσπαθούσε. Συμπεριφερόταν σε όλους με ισότητα. Το αφεντικό ήταν Έλληνας και οι υπόλοιποι εργάτες ήταν Αφρικανοί, Αλβανοί». Οι υπόλοιποι, ωστόσο, ανέφεραν ότι η εμπειρία τους ήταν αρνητική και δύσκολη (Σ3) « Καλά αλλά κάθε μέρα δούλευα

δώδεκα ώρες, είχα λίγο κουραστεί. Το αφεντικό φώναζε κάθε μέρα! Κάθε μέρα και από το πρωί μέχρι το βράδυ μου φώναζε. Είχε πρόβλημα από το εστιατόριο, φώναζε εμάς “Εδώ, εδώ, εδώ”. Φώναζε πάρα πολύ, κάθε μέρα, δεν ξέρω γιατί. Κι εγώ δεν ήθελα άλλο. Είχε πρόβλημα με το business, εμάς φώναζε ..γιατί όμως εμάς; Εμείς δουλεύαμε, τίποτα άλλο.» και (Σ4) «(...) εκεί στο κάμπινγκ ήταν κακιά η γυναίκα. Ήμουν έτοιμη να λιποθυμήσω από τα πολλά τα πιάτα που μου είχαν έρθει. Μου είχε πέσει το ζάχαρο και έπρεπε οπωσδήποτε να σταματήσω, δε με άφηνε!». Το ίδιο αναφέρει και η Σ1 «Ναι, μου έλεγε “κάνε πιο γρήγορα, μην κάθεις! Δηλαδή αν δεν υπήρχε δουλειά και είχαμε κάνει τα πάντα, έπρεπε να πας και να τα ζανακάνεις. Μερικές φορές ακόμα και σε πράγματα που δεν ήταν η δουλειά μου καθόλου, πήγαινα και το έκανα. Μου έλεγε συνέχεια “κάνε πιο γρήγορα”. Δε μου άρεσε να με πιέζει συνεχώς».

Μία ερωτώμενη ανέφερε ότι το αφεντικό δεν έδειξε ανοχή όταν αρρώστησε και χρειάστηκε νοσηλεία, με αποτέλεσμα να απολυθεί (Σ5) «Δούλεψα για κάποιες εβδομάδες γιατί μετά αρρώστησα και έπρεπε να νοσηλευτώ. Όταν επέστρεψα πήγα ξανά στο μαγαζί και το αφεντικό είπε όχι.».

Αξίζει να σημειωθεί ότι δύο άτομα ήρθαν σε δύσκολη θέση από τον εργοδότη καθώς υπήρχαν σεξουαλικά υπονοούμενα (Σ1) « Μερικές φορές έμπλεκε τα προσωπικά με τη δουλειά και δε μου άρεσε. (...) Ε, δεν είναι να με ρωτάει πως τα πάω εγώ με τους άντρες και τέτοια μέσα στη δουλειά. Τα βράδια που τελειώναμε τη δουλειά, τρώγαμε όλοι μαζί. Και εκεί ξεκινούσε να λέει ***** και εμένα αυτό δε μου άρεσε.», όπως επίσης και (Σ6) «Αυτός ήθελε να κάνει πλάκα αλλά για εμάς δεν είναι πλάκα. Μου έλεγε “Τώρα δεν έχεις τι να κάνεις..” για σεξ εννοούσε. Και όταν με πήρε τηλέφωνο με ρωτούσε “είσαι με το αγόρι σου; το κάνετε, δεν το κάνετε;” Τι σχέση έχει αυτό; Ούτε γι αυτό δεν ήθελα να πάω. Δε μου αρέσει αυτό. Όταν ήμουν εκεί με ρωτούσε “σου λείπει να το κάνεις;” Αυτός το έλεγε για πλάκα αλλά δεν είναι και πολλή πλάκα. Μια φορά να σε ρωτήσει, εντάξει, δεν πειράζει. Πάντα όταν σε ρωτάει έτσι δεν είναι πλάκα. Όταν είσαι με το αγόρι σου να σε ρωτάει πώς το κάνετε κι έτσι..». Ο τρόπος με τον οποίο τα άτομα αυτά διαχειρίστηκαν τις αρνητικές επαγγελματικές εμπειρίες σε σχέση με τους εργοδότες ήταν κυρίως η αποστασιοποίηση (Σ1) «(...) απλά σηκώνομουν κι έφευγα. Το τελευταίο διάστημα δεν έτρωγα μαζί τους. Έκανα προσπάθεια να τρώω πιο γρήγορα και να το σκάσω».

5.1.2.5 Το μέλλον- Ιδανικό επάγγελμα

Τα περισσότερα άτομα από αυτά που ελήφθησαν οι συνεντεύξεις έχουν σκεφτεί με τι θα ήθελαν να ασχοληθούν και βασίζεται σε κάποια εμπειρία ή ενασχόληση που είχαν στο παρελθόν ως υπάλληλοι (Σ2) «*Θα ήθελα να δουλέψω στη ραπτική ή σε κομμωτήριο ή σαν σεφ. Η ραπτική είναι το αγαπημένο μου. Δώδεκα χρόνια ασχολήθηκα, πήγα και λίγο σχολείο για να μάθω να φτιάχνω ρούχα για γυναίκες, άντρες και παιδιά. Μου αρέσει πολύ. Καταλαβαίνω τις εικόνες με τα σχέδια ρούχων και μερικές φορές βλέπω τους ανθρώπους και σκέφτομαι αυτό το ρούχο θα ταιριάζει πολύ σε αυτόν τον άνθρωπο. Το καταλαβαίνω. Αυτά είναι τα όνειρά μου.*» ή (Σ4) «*Ζαχαροπλαστική θα ήθελα, μου έχει κολλήσει αυτό. Μου άρεσε και έβαλα και κάποια άτομα να δοκιμάσουν τα γλυκά που είχα φτιάξει εκείνη την ημέρα και ζετρελάθηκαν. Μου είπαν πως ήταν πολύ νόστιμα. Μου αρέσει γενικώς. Και η μαγειρική αλλά είμαι για πιο γκουρμέ καταστάσεις, όχι για απλή μαγειρική.*» και (Σ8) «*Σκέφτομαι να δουλεύω, αν βρω δουλειά σα μηχανικός, όπως όταν ήμουν στη χώρα μου και άρχισα να δουλεύω.*». Υπήρξαν και άτομα, ωστόσο, που αν και είχαν κατά νου το ιδανικό επάγγελμα, αυτό που κυρίως τους ενδιέφερε ήταν όχι να εξασκήσουν το συγκεκριμένο αλλά οτιδήποτε (Σ9) «*Θα ήθελα να γίνω ποδοσφαιριστής, αυτό είναι το όνειρό μου. Αλλά θέλω απλά και να βρω μια δουλειά, όποια να 'ναι*» και «*Δε με νοιάζει τι θα κάνω απλά δουλειά να είναι και να κάνεις λεφτά*» και (Σ7) «*Μου αρέσει να δουλεύω σε φάρμα αλλά όλες οι δουλειές δεν είναι ούτε καλές, ούτε κακές, είναι δουλειές. Μερικές είναι δύσκολες. Θέλω να βγάλω λεφτά να τα στείλω σπίτι*».

Μια ερωτηθείσα απάντησε ότι για να να εξασκήσει το ιδανικό της επάγγελμα θεωρεί απαραίτητη την απόκτηση πτυχίου (Σ1) «*Η μπαρίστα ή νύχια (θα ήθελα). Γι' αυτό τώρα κάθομαι και σκέφτομαι τι σεμινάριο να ξεκινήσω το Σεπτέμβριο; Γιατί το πτυχίο μου για τα νύχια εδώ δε δουλεύει, χρειάζομαι να βγάλω άλλο πτυχίο στην Ελλάδα για τα νύχια.*».

Επιπροσθέτως, λίγα άτομα ανέφεραν ότι ιδανικά θα ήθελαν να έχουν το δικό τους μαγαζί αν και εντοπίζουν ως πρόβλημα την έλλειψη οικονομικών πόρων (Σ2) «*Όλοι ξεκινούν από υπάλληλος μέχρι να έχεις τα λεφτά να ανοίξεις κάτι δικό σου. Τώρα δε μπορώ να έχω δικό μου μαγαζί γιατί χρειάζεται λεφτά. Τώρα θα ήθελα να είμαι υπάλληλος σε μαγαζί. Ίσως μερικά χρόνια μετά, αυτή η δουλειά χρειάζεται λεφτά, είναι δύσκολη.*» όπως και (Σ8) «*Θα ήταν ωραία να έχω μαγαζί, αλλά είναι δύσκολο και υπάλληλος είναι ωραία.*». Η πανδημία αποτελεί επίσης έναν ανασταλτικό παράγοντα για τη δημιουργία μιας νέας επιχείρησης (Σ3) «*Εγώ θα ήθελα να έχω δικό μου μαγαζί, αλλά να μην είναι μόνο καφέ. Να είναι καφέ και περίπτερο μαζί. Τώρα*

όμως δεν μπορώ. Εγώ θέλω να ανοίξω ένα μικρό περίπτερο και θέλω να δουλεύω, να ζήσω, βόλτα, καφέ και όλα αυτά. Αλλά πρέπει να περιμένω γιατί τώρα υπάρχει κορονοϊός.»

Δύο άτομα απάντησαν ότι μεγαλύτερη σημασία έχει η δουλειά και όχι το να βρουν το ιδανικό επάγγελμα (Σ6) «Δε με νοιάζει τι θα κάνω, απλά δουλειά να είναι και να κάνεις λεφτά. Δε με νοιάζει. Δουλειά να είναι, δε με νοιάζει τι κάνω και πώς κάνω.» και Σ6 «Τώρα θέλω απλά να βρω μια δουλειά, ό,τι να 'ναι».

Τέλος, υπήρξε ένα άτομο που εξαιτίας κάποιας παλαιότερης κακής εργασιακής εμπειρίας δε θέλει πια να μιλήσει για ιδανικό επάγγελμα (Σ6) «Δεν ξέρω, όταν ήμουν στην Μολδαβία ήθελα να γίνω μάγειρας. Μετά όταν δούλεψα εκεί... δεν ξέρω, με έχουν τρομάξει τα αφεντικά. Είχα δουλέψει σε μια πιτσαρία στη Μολδαβία, ήταν καινούρια και επειδή δεν ήξερε ο κόσμος πως έχουν ανοίξει, το αφεντικό μέτρησε τα γραμμάρια απ' όσα είχαν χαλάσει και με έβαλε εμένα να πληρώσω πρόστιμο. Νευρίασα τότε και τρόμαξα. Δε θέλω τίποτα από τότε. Η πιτσαρία ήταν στον τρίτο όροφο και ο κόσμος δεν ήξερε πως είχε ανοίξει. Τα είχαμε στο ψυγείο αλλά χαλάνε. Κάθε μέρα μετρούσαμε με γραμμάρια τι χάλασε και το πετούσαμε. Στο τέλος του μήνα δεν ήξερα, και μου έβαλε εμένα πρόστιμο. Δηλαδή ότι εγώ φταίω που χάλασε. Εγώ φταίω που χάλασε; Εγώ φταίω που δεν είχε κόσμο; Τώρα θέλω απλά να βρω μια δουλειά, τώρα θα με πάρουν δε θα με πάρουν, δεν ξέρω. Μήπως θα βρουν άλλη; Δε θέλω να περιμένω τζάμπα.»

5.1.3 Τρίτη Θεματική Κατηγορία: Ο ρόλος της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής

Στην έρευνα έγινε προσπάθεια να εντοπιστεί ο ρόλος της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής αλλά και η αναγκαιότητά της με σκοπό την εύρεση εργασίας από τους ωφελούμενους. Οι γνώσεις σχετικά με τις υπηρεσίες συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού φαίνεται να είναι περιορισμένες. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από τις απαντήσεις παρατηρείται ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δε γνωρίζουν για τις υπηρεσίες της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής, αλλά εντοπίζουν την αναγκαιότητά τους. Ένας ερωτώμενος ανέφερε ότι για να βρει δουλειά θα ζητήσει βοήθεια από την κοινωνική λειτουργό του προγράμματος (Σ9) «Σχεδιάζω να καλέσω την κοινωνική λειτουργό, αν μπορεί να με βοηθήσει, δεν ξέρω πού αλλού να πάω.»

Όταν διασώζεται ένα θύμα εμπορίας ανθρώπων, μία από τις βασικές του ανάγκες, όπως επισημάνθηκε και στην πρώτη θεματική πιο πάνω, είναι η εύρεση εργασίας και η ανάγκη της επαγγελματικής συμβουλευτικής και καθοδήγησης (Σ8) «Ήθελα να δουλέψω αλλά πώς; Δεν είχα χαρτιά, αλλά δεν ήξερα και τίποτα. Ούτε τη γλώσσα, ούτε πώς ψάχνω, ούτε πού ψάχνω.»

και (Σ6) «*Ήθελα να βρω δουλειά, πώς όμως; Ήθελα βοήθεια και για αυτό. Πώς ξεκινάς κάτι; Ούτε στην χώρα μου ήξερα να βρω δουλειά, πόσο μάλλον εδώ.*». Ένα άτομο ανέφερε τη βοήθεια του Θεού ως τη μόνη πηγή βοήθειας εύρεσης εργασίας (Σ1) «*Με τη βοήθεια του Θεού, θα το κάνω και αυτό (θα βρω δουλειά), κανέναν άλλον δεν έχω να βοηθήσει. Τα όνειρα γίνονται, αν έχεις δύναμη.*».

Τα άτομα που ανήκουν σε ευάλωτες και ευπαθείς ομάδες έχουν ιδιαίτερη ανάγκη από την παροχή επαγγελματικής συμβουλευτικής καθώς μπορεί να παρέχει υποστήριξη και να εστιάσει στο κίνητρο του κάθε ατόμου ξεχωριστά για την επίτευξη του σκοπού, της εύρεσης εργασίας (Λυτρίβη, 2020). Κάποιοι από τους συνεντευξιαζόμενους επισήμαναν ότι έχουν λάβει υποστήριξη και επαγγελματική συμβουλευτική από τον οργανισμό “A21” (Σ2) «*Ο οργανισμός που βρίσκομαι τώρα μου προσφέρει εκπαίδευση (...) θα ήθελα και καλή δουλειά.*» όπως και (Σ1) «*Η A21 βοηθάει πολύ τα κορίτσια. Με βοήθησε να βρω και μια δουλειά στο Dust & Cream, έφτιαχνα κούτες.*»

Το κίνητρο του ατόμου φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο στην εύρεση εργασίας αλλά και στην εργασιακή απόδοση. Ο Mc Clelland υποστήριξε ότι τα κίνητρα προέρχονται από τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ατόμου που είναι στο ασυνείδητο (Θεοδοσάκης et al., 2021). Μέσα από την έρευνα φάνηκε ότι για τους ερωτώμενους το εσωτερικό κίνητρο που το άτομο διαθέτει, η όρεξη και το ενδιαφέρον είναι σημαντικά στοιχεία (Σ5) «*Όταν ενδιαφέρεσαι για κάτι είναι διαφορετικό από όταν δεν έχεις ενδιαφέρον. Εμένα μου αρέσει η γλώσσα, μου αρέσει η ελληνική γλώσσα και θέλω στ’ αλήθεια να μάθω ελληνικά και να βρω εδώ δουλειά.*».

Η έλλειψη γνώσης για τις Υπηρεσίες Επαγγελματικής Συμβουλευτικής φάνηκε επίσης και σε περιπτώσεις που τα άτομα αναφέρθηκαν κυρίως στο οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον που μπορεί να σταθεί βοηθητικά στην επίτευξη επαγγελματικών στόχων (Σ1) «*Το αγόρι μου. Αυτός με βοηθάει σε όλα. Αυτός μου λέει “έλα να σπουδάσεις”.*», όπως επίσης και (Σ3) «*Εγώ και το αγόρι μου θα πάμε να μιλήσουμε (για τη δουλειά), εκεί είναι οι φίλοι του*», αλλά και (Σ8) «*Μένω με δύο φίλους. Ο ένας έχει δουλειά, καθαρίζει αυτοκίνητα σε βενζινάδικο, άρχισε πριν δύο εβδομάδες. Ο άλλος φίλος μου κι εγώ δεν έχουμε, θέλουμε να βρούμε.*».

5.1.4 Τέταρτη Θεματική κατηγορία: Απόψεις εργοδοτών/υπεύθυνων προσωπικού για την πρόσληψη ατόμων από ευπαθείς ομάδες και συγκεκριμένα θυμάτων εμπορίας ανθρώπων

5.1.4.1 Διαδικασία πρόσληψης, επιθυμητά χαρακτηριστικά υπαλλήλων

Στην έρευνα πήραν μέρος πέντε εργοδότες/υπεύθυνοι προσωπικού ηλικίας από 33 έως 43 ετών. Η μία ήταν γυναίκα, ενώ οι υπόλοιποι ήταν άντρες. Οι επιχειρήσεις για τις οποίες είναι υπεύθυνοι βρίσκονται στο χώρο της εστίασης και της λιανικής πώλησης με προσωπικό από δέκα έως σαράντα πέντε υπαλλήλους.

Αναφορικά με τον τρόπο εύρεσης προσωπικού, φαίνεται ότι τέσσερις στους πέντε, βρίσκουν το προσωπικό τους μέσω γνωστών (E1) *«Κοιτάμε πρώτα γνωστούς, φίλους, επειδή γνωρίζουμε όλη την αγορά να δούμε τι παίζει. Κυρίως word of mouth πάμε και μετά πάει η αγγελία.»*, χωρίς ωστόσο να λείπει και η χρήση του διαδικτύου ώστε να βρεθεί το κατάλληλο προσωπικό (E2) *«Ως επί το πλείστον αγγελίες στο ίντερνετ.»*.

Σχετικά με τα επιθυμητά χαρακτηριστικά των εργαζόμενων τους αναφέρθηκαν πρωτίστως ποιοτικά χαρακτηριστικά όπως είναι το φιλότιμο (E2) *«Βασικά να είναι καλά παιδιά, φιλότιμα, καλοί χαρακτήρες, αυτό είναι βασική προϋπόθεση για μένα γιατί και η δουλειά είναι πάρα πολλές ώρες και για να μπορούμε να συμβιώσουμε και να συνεργαστούμε.»* αλλά και η εργατικότητα (E1) *«Τα πιο σημαντικά είναι να είναι ένα άτομο που να νοιάζεται για τη δουλειά, να είναι εργατικός, να μην είναι μόνο με τη σκέψη ότι έρχομαι να πάρω κάποια λεφτά και να φύγω γιατί κοιτάζουμε πάντα για προσωπικό το οποίο θα μείνει μακροπρόθεσμα στο μαγαζί.»*. Έχει μεγάλο ενδιαφέρον ότι οι ερωτώμενοι αναφέρουν τη σημασία που έχει ο υποψήφιος να είναι εκπαιδευσιμος. Φαίνεται ότι για κάποια πόστα είναι σημαντική η εμπειρία και η προϋπηρεσία ωστόσο για άλλες θέσεις είναι σημαντικό ο εργαζόμενος να θέλει να εκπαιδευτεί (E2) *«Εμπειρία πολύ ευχαρίστως αλλά πολύ ευχαρίστως παίρνουμε και χωρίς εμπειρία γιατί τον διαμορφώνουμε με τις απαιτήσεις που έχουμε στο κατάστημα.»* και (E1) *«Ιδανικά πάντα ψάχνω κάποια άτομα να έχουν μια γνώση αλλά όχι να είναι φτασμένοι κάπου. Πρώτον γιατί όταν μάθεις κάπως μετά λειτουργείς έτσι όπως έχεις μάθει και είμαστε μαγαζί που δε λειτουργούμε όπως τα άλλα μαγαζιά, είναι διαφορετικά.»*.

Βασικό ζήτημα για την πρόσληψη σε δουλειά φαίνεται επίσης ότι είναι η καλή γνώση και χρήση της ελληνικής γλώσσας (E3) *«Είναι σημαντικό να μπορεί να επικοινωνήσει καλά με τον πελάτη και το υπόλοιπο προσωπικό. Δεν λέω να είναι απόφοιτος πανεπιστημίου αλλά να μπορεί να επικοινωνήσει και να έχει καλή γνώση και χρήση των ελληνικών, που είναι δύσκολο»*, ενώ τα σπαστά ελληνικά φαίνεται ότι δεν είναι επιθυμητά (E2) *«Τα σπαστά ελληνικά είναι*

άσχημα, δεν τα θέλουν να τα ακούνε.». Ακόμα και σε πόστα που δεν υπάρχει επαφή με τον πελάτη, τα ελληνικά χρειάζεται να είναι σε καλό επίπεδο ώστε να διευκολύνεται η επικοινωνία με τους συναδέλφους (E2) «(...) και πάλι όμως θα πρέπει να ξέρει να συνεννοηθεί».

5.1.4.2 Αντιλήψεις για την πρόσληψη προσωπικού από ευπαθείς ομάδες και ιδιαίτερα θυμάτων εμπορίας ανθρώπων

Σχετικά με την πρόσληψη στο προσωπικό ενός ατόμου που ανήκει σε κάποια ευπαθή ομάδα, όλοι οι εργοδότες/ υπεύθυνοι προσωπικού, εκτός από μία περίπτωση, φάνηκαν ανοιχτοί στο να δοθεί μια ευκαιρία ενώ υπήρχαν και κάποιοι που ήδη είχαν μια τέτοια εμπειρία με το προσωπικό τους. Σε όλους τους εργοδότες εξηγήθηκε ποιες ομάδες ανθρώπων εμπερικλείει ο όρος της “ευπαθούς ομάδας”.

Πιο συγκεκριμένα, κανένας από τους εργοδότες δεν έχει προσλάβει εν γνώση του έναν επιζώντα/μια επιζήσασα της εμπορίας ανθρώπων αλλά θα ήθελαν να το συζητήσουν (E3) «Αυτό είναι θέμα των ιδιοκτητών, θα το συζητούσαν πιστεύω. Θα ήταν ανοιχτοί σε μια τέτοια συζήτηση. Γνωρίζω τι είναι η εμπορία» και (E2) «Δε θα είχα κανένα θέμα να προσλάβω ένα άτομο που έχει περάσει εμπορία». Υπήρξε ωστόσο ένας συνεντευξιαζόμενος ο οποίος ήταν ιδιαίτερα επιφυλακτικός στην πρόσληψη διασωθέντος ατόμου από την εμπορία ανθρώπων (E4) «Δεν ξέρω, από τη μία σκέφτομαι πως μπορώ να βοηθήσω. Από την άλλη, κι αν γίνει καμιά στραβή; Που να μπλέκεις... Δεν ξέρω, εξαρτάται το άτομο μάλλον. Είναι ξένες αυτές συνήθως, ε; Αυτό το κάνει πιο δύσκολο.».

Υπήρξαν δύο εργοδότες που είχαν προσλάβει πρώην χρήστη ουσιών (E1) «Σαφέστατα όμως έχουμε άτομα που έχουν τελειώσει το ΚΕΘΕΑ (...). Δε θα ήταν αυτό (το παρελθόν) ένα εμπόδιο για να προσλάβω ένα τέτοιο άτομο» και (E2) «έχω προσλάβει ένα παιδί από απεξάρτηση ναρκωτικών».

Υπήρξε επίσης ένας εργοδότης που είχε προσλάβει αποφυλακισμένο (E2) «(...)μια κοπέλα που δουλεύει δέκα χρόνια, για να έρθει (από τη χώρα της) πέρασε πάρα πολύ δύσκολα. Ήρθε χωρίς χαρτιά, έκανε και φυλακή».

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι αλλοδαποί και οι αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών ανήκουν στις “Ειδικές Ομάδες Πληθυσμού”. Όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν ότι έχουν ή είχαν στο προσωπικό τους αλλοδαπούς (E1) «Εξακολουθώ να έχω πολλά άτομα τα οποία δεν έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα ή έγιναν μετέπειτα Έλληνες και πήραν ελληνική υπηκοότητα. Θεωρώ πως στις πιο πολλές κουζίνες στη Θεσσαλονίκη έχει άτομα τα οποία δεν είναι γεννημένοι στην

Ελλάδα.» και (E2) «(...) Από την Αρμενία έχω μια κοπέλα, από τη Γεωργία μια άλλη, είχα από Αλβανία και σταμάτησε.». Μάλιστα κάποιοι εργοδότες έχουν και υπηκόους τρίτων χωρών (E3) «έχουμε μια κοπέλα που είναι μαύρη». Υπήρξε ένας συνεντευξιαζόμενος ο οποίος επισήμανε ότι εφόσον υπάρχουν Έλληνες άνεργοι, δεν υπάρχει λόγος να προτιμηθεί αλλοδαπός (E4) «Είχαμε όμως αλλοδαπούς, αν και δεν το προτιμώ. Άλλωστε τόσοι Έλληνες είναι άνεργοι, γιατί να πάρω αλλοδαπούς;». Τέλος, σε μια περίπτωση ένας εργοδότης ανέφερε την πρόσληψη μιας αλλοδαπής γυναίκας και αρχηγό μονογονεϊκής οικογένειας (E5) «Τώρα σε σχέση με ευάλωτη ομάδα... είχαμε μια υπάλληλο που ήταν μονογονεϊκή οικογένεια και αλλοδαπή. Ήταν πολύ σωστή, αν και καταλάβαινες πως ζοριζόταν πολύ για να τα βγάλει πέρα. Είχε δύο παιδιά... και ήταν μόνη της.».

Στην προσπάθεια διερεύνησης των λόγων που ένας εργοδότης θα προσλάβει ένα άτομο που ανήκει σε ευάλωτη ομάδα, φαίνεται ότι το να δοθεί μια δεύτερη ευκαιρία είναι ένας σημαντικός παράγοντας (E1) «Στα άτομα τα οποία τους δίνεται μια δεύτερη ευκαιρία λες οκ να το στηρίξω, να το βοηθήσω (...)» και (E2) «Θα χαιρόμουν αν μπορούσα να βοηθήσω να ορθοποδήσει, να δώσω μια δεύτερη ευκαιρία.».

Βασιζόμενοι στις εμπειρίες που ήδη είχαν αναφορικά με την πρόσληψη ατόμων από ευπαθείς ομάδες, οι συνεντευξιαζόμενοι επισήμαναν ότι έλαβαν ανάμεικτα σχόλια γι' αυτά τα άτομα από πελάτες, (E2) «Να μου κάνει μεγάλο θέμα (ο πελάτης) όχι αλλά έχω ακούσει σχόλια λόγω καταγωγής (για το προσωπικό) κάπως αρνητικά, ναι.» αλλά και (E3) «Μόνο θετικά σχόλια έχουν κάνει. Δεν είχαμε κανένα πρόβλημα. Είμαστε ανοιχτοί στο alternative προσωπικό.».

5.1.4.3 Προτάσεις εργασιακής επανένταξης

Κατά τη διαδικασία της συνέντευξης έγινε μια προσπάθεια να διερευνηθούν και οι απόψεις των εργοδοτών για τον κατάλληλο τρόπο εργασιακής επανένταξης ατόμων που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες και κυρίως θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

Οι ερωτώμενοι έκαναν αναφορά σε προγράμματα του κράτους και του ΟΑΕΔ που θα μπορούσαν να βοηθήσουν (E1) «Στην Ελλάδα που είμαστε, ναι, θα βοηθούσε να υπάρχει κάποια κρατική επιχορήγηση για εργοδότες ώστε να προσλάβουν άτομα που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες. Δυστυχώς όλοι οι εργοδότες δεν είναι ευαισθητοποιημένοι στα προβλήματα αυτά και πολλές φορές τα βλέπουν όλα σαν νούμερα». Κάποιοι από τους εργοδότες γνώριζαν ήδη τα προγράμματα του ΟΑΕΔ (E3) «(...) υπάρχουν κάτι τέτοια προγράμματα από τον ΟΑΕΔ. Νομίζω αν τους βοηθήσει το κράτος να βρουν δουλειά, θα μπορέσουν πιο εύκολα να ενταχθούν». Ωστόσο, υπήρξε και αμφιβολία για το κατά πόσο αυτά τα προγράμματα είναι αποτελεσματικά

μακροπρόθεσμα (E5) «Το κράτος έχει διάφορα τέτοια προγράμματα, αλλά δεν ξέρω πόσο αποτελεσματικά είναι».

Υπήρξε και ένας συνεντευξιαζόμενος που προτείνει το κράτος να στείλει στη χώρα καταγωγής τους τους αλλοδαπούς (E4) «Ας φροντίσει το κράτος γι αυτούς... ας τους στείλει πίσω... Δεν ξέρω!».

Αξίζει να σημειωθεί ότι δύο συνεντευξιαζόμενοι τόνισαν τη σημασία της κοινωνίας των πολιτών, μαζί με την προσπάθεια του κράτους για την επανένταξη των ευπαθών ομάδων (E5) «Στην ένταξη αυτών των ατόμων όλοι έχουμε ευθύνη. Και το κράτος πρέπει να βοηθήσει και εμείς ως κοινωνία. Δεν το έχω σκεφτεί, όμως, παραπάνω. Μάλλον αντιμετωπίζουμε αυτούς τους ανθρώπους με επιφύλαξη». Η εχεμύθεια που χρειάζεται να υπάρχει στους χώρους εργασίας τονίστηκε επίσης ως υποχρέωση των εργοδοτών ώστε να προφυλαχτούν τα άτομα από το στίγμα και να διευκολυνθεί η εργασιακή τους επανένταξη (E1) «Για εμάς πολύ σημαντικό ήταν να υπάρχει εχεμύθεια, να μην υπάρχει κάποιος που θα πει “αυτός είχε πρόβλημα,” (...) λειτουργούμε λίγο σαν χωριό και όταν σε ένα χώρο εργασίας είναι 10-15 άτομα (...), να βάλεις ένα παραπάνω στίγμα σε κάποιον σίγουρα δε βοηθάει την κατάσταση οπότε ότι πρέπει να γίνει, πρέπει να γίνει με εχεμύθεια, χωρίς να δημιουργεί πρόβλημα και να βάζει τρικλοποδιές στους εργαζόμενους».

6. Συζήτηση- Συμπεράσματα

Σε αυτό το κεφάλαιο συνοψίζονται τα ευρήματα της παρούσας έρευνας και παρουσιάζονται ανά ερευνητικό ερώτημα, καθώς παράλληλα συγκρίνονται με τη σχετική βιβλιογραφία. Ο σκοπός αυτής της διπλωματικής εργασίας είναι να διερευνηθεί το προφίλ των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, όπως αυτό προκύπτει με βάση τις ανάγκες που έχουν μετά τον εντοπισμό και τη διάσωσή τους αλλά και την άποψή τους σχετικά με την ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, στόχος της εργασίας είναι να αναδείξει τον προβληματισμό που υπάρχει ως προς την επαγγελματική αποκατάσταση ευάλωτων ομάδων και πιο συγκεκριμένα θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και να εξεταστεί κατά πόσο οι εργοδότες είναι διαθέσιμοι και ανοιχτοί να προσλάβουν ένα άτομο που έχει υποστεί trafficking. Ταυτόχρονα, ειδικός στόχος της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει την αναγκαιότητα και τη σημασία της επαγγελματικής συμβουλευτικής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την ένταξή τους στην αγορά εργασίας.

6.1 Το προφίλ των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων

Το προφίλ των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων που προκύπτει από την παρούσα έρευνα παρουσιάζει ομοιότητες με το αντίστοιχο προφίλ στη διεθνή βιβλιογραφία. Αρχικά, η πλειοψηφία των συνεντευξιζόμενων στην παρούσα έρευνα είναι αλλοδαποί, το οποίο ταιριάζει με τα στατιστικά του Εθνικού Μηχανισμού Αναφοράς (2022) που επισημαίνει ότι η Ελλάδα αποτελεί μια χώρα διέλευσης και προορισμού των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Επίσης, οι γυναίκες συνεντευξιζόμενες έχουν υποστεί σεξουαλική εκμετάλλευση, ενώ οι άντρες εργασιακή εκμετάλλευση, κάτι που συμπίπτει με τις διεθνείς έρευνες που δηλώνουν πως αυτό είναι το συνηθέστερο, χωρίς να είναι φυσικά περιοριστικό (Trafficking in Persons Report, 2021).

Στην πρώτη θεματική κατηγορία αναδείχθηκαν οι ανάγκες που έχουν τα θύματα εμπορίας ανθρώπων μετά τη διάσωσή τους. Με αυτόν τον τρόπο σκιαγραφείται το εκπαιδευτικό, κοινωνικό και επαγγελματικό προφίλ τους. Γίνεται φανερό πως αφού γίνει ο εντοπισμός των θυμάτων από την αστυνομία ή από άλλους Κυβερνητικούς ή μη Κυβερνητικούς φορείς, τα θύματα παρουσιάζουν τόσο άμεσες, αλλά και μακροπρόθεσμες

ανάγκες, όπως παρουσιάζονται και σε άλλες μελέτες (Hemmings et al, 2016; Macy & Johns, 2011). Οι ανάγκες των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων είναι συνεχώς μεταβαλλόμενες, καθώς είναι διαφορετικές αυτές που προκύπτουν αμέσως μετά τη διάσωσή τους, από αυτές που δημιουργούνται όταν ξεκινούν τις προσπάθειες να ενσωματωθούν στην κοινωνία (Armstrong, 2008).

Τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, όπως επισημάνθηκε και από τους συμμετέχοντες στην έρευνα, αναφέρουν ότι η ασφαλής διαμονή είναι η πρώτη ανάγκη που προκύπτει (Coonan, 2004) και ότι μάλιστα αυτή τους δημιουργεί άγχος, καθώς δε θα θέλουν να βρεθούν σε κατάσταση αστεγίας. Υπήρξαν βέβαια και άτομα που πήραν μέρος στην έρευνα, τα οποία χρειάστηκε να περάσουν κάποιες μέρες ως άστεγοι, μέχρι να βρεθεί κατάλληλη δομή που θα τους στεγάσει. Η διεθνής βιβλιογραφία στο ζήτημα της στέγασης αναφέρει ότι η επιτακτική ανάγκη της διαμονής σε ξενώνα μετατρέπεται γρήγορα σε μακροχρόνια ανάγκη για διαμονή καθώς τα άτομα προσπαθούν να ανακάμψουν, γι' αυτό είναι σημαντικό τα θύματα εμπορίας ανθρώπων να λαμβάνουν πλήρη υποστήριξη και αρωγή για όσο διάστημα το έχουν ανάγκη (Macy & Johns, 2011).

Αξίζει επίσης να ειπωθεί ότι η έλλειψη οικογένειας και υποστηρικτικού περιβάλλοντος στη χώρα δημιουργεί έντονη ανάγκη για ασφάλεια, καθώς τα άτομα μόλις έχουν διαφύγει από το έγκλημα και από τους διακινητές. Η βιβλιογραφία αναφέρει ότι σε πολλές περιπτώσεις που τα θύματα διέφυγαν μόνα τους από τους διακινητές βρίσκονται σε κίνδυνο, καθώς εκείνοι είναι πιθανό να τα αναζητούν (Borland & Zimmerman, 2009).

Επιπρόσθετα, η κάλυψη βασικών αναγκών αποτελεί μια ανάγκη που παρουσίασαν όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι της έρευνας. Τα άτομα ανέφεραν ότι δεν είχαν μαζί τους απαραίτητα για τη διαβίωσή τους είδη, όπως είναι τρόφιμα, νερό, ρούχα, και ότι δεν είχαν ούτε τους οικονομικούς πόρους για να καλύψουν αυτές τις ανάγκες. Έρευνες επισημαίνουν ότι είναι σημαντικό να υπάρχουν προγράμματα που μπορούν άμεσα να καλύψουν αυτού του είδους τις βασικές ανάγκες, ώστε τα θύματα να νιώθουν μεγαλύτερη ασφάλεια και να μπορούν να προχωρήσουν σε επόμενα στάδια της αποκατάστασής τους (Caliber, 2007).

Τα άτομα που βιώνουν την εμπορία ανθρώπων είναι σύνηθες να έχουν κακοποιηθεί σωματικά, σεξουαλικά, λεκτικά. Επίσης, έρευνες έχουν δείξει ότι τα θύματα εμπορίας ανθρώπων έχουν φτωχή σε θρεπτικά συστατικά διατροφή κατά τη διάρκεια του trafficking και ότι είναι εκτεθειμένα σε επικίνδυνες για την υγεία συνθήκες (Spear, 2004). Μάλιστα, τα θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης πάσχουν πολλές φορές από σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα (Raymond & Hughes, 2001). Στην παρούσα έρευνα οι συνεντευξιαζόμενοι όντως επισήμαναν ότι είχαν ιατρικές ανάγκες, τόσο σωματικές, όσο και ψυχιατρικές, σε κάποιες περιπτώσεις.

Μάλιστα, έγινε αναφορά στο ότι κάποιες ιατρικές ανάγκες ήταν επιτακτικό να αντιμετωπιστούν άμεσα, καθώς υπήρχαν πόνοι σε σημεία του σώματός τους. Στην παρούσα έρευνα δεν τονίζεται η ανάγκη για ψυχολογική υποστήριξη των θυμάτων, αν και στη διεθνή βιβλιογραφία αναφέρεται ως μια επιτακτική ανάγκη (Kung, 2014·Clawson et al 2009). Ο λόγος που επιλέχθηκε από την ερευνήτρια να μη διερευνηθεί η συγκεκριμένη ανάγκη είναι η αποφυγή του επανατραυματισμού του ατόμου, καθώς ενδεχομένως μια τέτοια ερώτηση θα έφερνε αναμνήσεις από την περίοδο που το άτομο βρισκόταν στο trafficking.

Μεγάλη έμφαση δόθηκε από όλους τους συνεντευξιαζόμενους στην ανάγκη τυπικής ή άτυπης εκπαίδευσης. Το μορφωτικό επίπεδο των θυμάτων ήταν χαμηλό, καθώς οι οικογένειές τους δεν διέθεταν πόρους για να συνεχίσουν την εκπαίδευση. Τα άτομα στην πλειοψηφία τους δήλωσαν την επιθυμία να λάβουν εκπαίδευση, ώστε να έχουν καλύτερες και περισσότερες εργασιακές προοπτικές. Βιβλιογραφικά αναφέρεται ότι σε πολλές περιπτώσεις τα θύματα εμπορίας ανθρώπων χρειάζεται να στέλνουν χρήματα στην οικογένειά τους, που βρίσκεται στον τόπο καταγωγής τους, διότι οι οικογένειες χρειάζονται αυτά τα χρήματα για βιοπορισμό (Armstrong, 2008). Επίσης, υπογραμμίστηκε η ανάγκη από τα αλλοδαπά άτομα να μάθουν ελληνικά, ώστε να επιτευχθεί η εργασιακή και κοινωνική τους ένταξη. Σε συνέχεια της ανάγκης για τυπική ή άτυπη εκπαίδευση, εμφανίζεται η ανάγκη για επαγγελματική συμβουλευτική και για εύρεση εργασίας. Τα άτομα υπογράμμισαν ότι ο στόχος τους είναι να βρουν δουλειά, ωστόσο δυσκολεύονται πολύ, καθώς δε γνωρίζουν τον τρόπο. Πολλοί από τους συνεντευξιαζόμενους δεν είχαν δουλέψει πριν το trafficking και ως εκ τούτου δε διαθέτουν εμπειρία ως προς τον τρόπο εύρεσης δουλειάς. Αυτό επιβεβαιώνεται και από άλλες μελέτες καθώς υπογραμμίζεται ότι τα θύματα εμπορίας ανθρώπων δεν έχουν τις δεξιότητες που απαιτούνται για την εύρεση εργασίας (Coonan, 2004).

Καθώς τα περισσότερα θύματα εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα είναι αλλοδαπά, η νομική συμβουλευτική και νομική βοήθεια αποτελούν αδήριτη ανάγκη, τόσο για το νομικό καθεστώς με το οποίο βρίσκονται στη χώρα, όσο και για την ποινική υπόθεση που θα εκδικαστεί (Macy & Johns, 2011). Αυτό επιβεβαιώνεται και στην παρούσα έρευνα αφού η ανάγκη για νομική και συμβουλευτική υποστήριξη ήταν κοινή σε όλους τους συνεντευξιαζόμενους καθώς είτε είναι μάρτυρες σε ποινική υπόθεση είτε βρίσκονται σε διαδικασία αίτησης για έκδοση ασύλου.

Τέλος, η κοινωνική επανένταξη παρουσιάζεται σαν ένας προβληματισμός, καθώς από τη μία πλευρά η ανάγκη υφίσταται, από την άλλη πλευρά όμως εντοπίζονται πολιτισμικές διαφορές που δυσκολεύουν τα άτομα. Οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν ότι η διαφορετική

μητρική γλώσσα αποτελεί πρόβλημα για τη δημιουργία σχέσεων με τους ντόπιους αλλά και η αίσθηση της ανασφάλειας και του φόβου δεν τους αφήνουν να συνάψουν νέες σχέσεις. Η βιβλιογραφία εντοπίζει την αναγκαιότητα η κοινωνία να είναι ανοιχτή και να παρέχει υπηρεσίες, οι οποίες να σέβονται τις διαφορετικές κουλτούρες των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων (International Organization for Migration, 2009). Μάλιστα, δίνεται έμφαση στο ότι η αποδοχή της διαφορετικής πολιτισμικής κουλτούρας πρέπει να ξεκινά από τους επαγγελματίες που εντοπίζουν το θύμα, παρέχοντας πληροφορίες για τα δικαιώματά τους και τις διαδικασίες στη μητρική γλώσσα των θυμάτων (Caliber, 2007).

6.2 Η Εργασία μετά το trafficking

Στη δεύτερη θεματική κατηγορία παρουσιάζονται τα εμπόδια που συναντά ένα θύμα εμπορίας ανθρώπων στην προσπάθειά του να ενταχθεί στην αγορά εργασίας, όπως επίσης παρουσιάζεται και η εμπειρία που ορισμένοι συνεντευξιαζόμενοι είχαν σε διάφορα εργασιακά πλαίσια και με τους εργοδότες τους. Επιπλέον, εξετάζεται το ιδανικό επάγγελμα, όπως το σκέφτονται οι συμμετέχοντες της έρευνας.

Ως ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια στην εύρεση εργασίας στην Ελλάδα, παρουσιάζεται από τους συνεντευξιαζόμενους η δυσχερής οικονομική κατάσταση της χώρας αλλά και τα αυξημένα επίπεδα ανεργίας που πλήττουν όχι μόνο τους αλλοδαπούς, αλλά και τους ντόπιους κατοίκους. Η Ελλάδα είναι η χώρα που επηρεάστηκε περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη ευρωπαϊκή χώρα από την οικονομική κρίση, με αποτέλεσμα να παρατηρούνται χαμηλοί μισθοί, αλλά και αυξημένα επίπεδα ανεργίας (Matsagiannis, 2013). Πιο συγκεκριμένα, το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα ακόμα και τον Απρίλιο του 2022 ήταν στο 12,7%, ενώ το ποσοστό της ανεργίας των νέων την ίδια περίοδο αγγίζει το 36,8% (Eurostat, 2022). Η βιβλιογραφία υποστηρίζει ότι η ανεργία, η ανεργία των νέων και η φτώχεια αποτελούν τις μεγαλύτερες προκλήσεις για τους νέους σήμερα (Papadakis et al, 2020). Μάλιστα, επισημαίνεται ότι η επαγγελματική κατάσταση των νέων επηρεάζεται από την εκπαίδευση που έχει λάβει το άτομο, αλλά και από το οικογενειακό υπόβαθρο. Πράγματι, οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν ότι η ελλιπής εκπαίδευση που έχουν λάβει στη ζωή τους αποτελεί ένα μεγάλο εμπόδιο στην εύρεση εργασίας. Αυτό αφορά και την τυπική εκπαίδευση, αλλά και μη τυπική. Έξι από τους δέκα συνεντευξιαζόμενους έχουν φοιτήσει και στο γυμνάσιο ενώ οι υπόλοιποι έχουν πάει μόνο δημοτικό. Όλοι αναφέρουν ότι θα ήθελαν να μάθουν κάποια τέχνη ή να σπουδάσουν κάτι, όπως

επίσης και οι αλλοδαποί επεσήμαναν ότι θα ήθελαν να μάθουν να μιλούν και να γράφουν ελληνικά. Η παρατήρηση αυτή σχετικά με την ελλειπή εκπαίδευση επιβεβαιώνεται και βιβλιογραφικά. Πιο συγκεκριμένα, η European Commission (2017) αναφέρει ότι οι άνθρωποι που έχουν λάβει μόνο τη βασική εκπαίδευση έχουν κατά τρεις φορές περισσότερες πιθανότητες να ζήσουν σε συνθήκες φτώχειας και κοινωνικής περιθωριοποίησης σε σχέση με τους ανθρώπους που έχουν ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι η χαμηλού επιπέδου εκπαίδευση σχετίζεται και με τη χαμηλή αυτεπάρκεια και την έλλειψη κι άλλων βασικών δεξιοτήτων, απαραίτητων για την ομαλή διαβίωση (Chartrand & Rose, 1996).

Η Ελλάδα πέρα από την οικονομική κρίση από το 2015 και μετά βιώνει και την προσφυγική- μεταναστευτική κρίση καθώς αποτελεί μια πύλη εισόδου προσφύγων και μεταναστών από πολλές χώρες της Ανατολής και της Αφρικής (European Commission, 2018). Μεγάλο ενδιαφέρον παρατηρείται στην αντίδραση των Ελλήνων σε μεταναστευτικές ροές καθώς από την μια πλευρά οι ντόπιοι θέλουν να βοηθήσουν ανθρώπους που βρίσκονται σε κατάσταση ευαλωτότητας, όπως αυτή των μεταναστών (Papataxiarchis, 2016) από την άλλη πλευρά ωστόσο αναφέρονται και πολλές αρνητικές αντιδράσεις για τους ξένους που μένουν στην Ελλάδα (Wike et al, 2016). Ένα εμπόδιο που αναδείχθηκε από την έρευνα είναι η κοινωνική προκατάληψη λόγω της καταγωγής των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Στην πλειοψηφία τους οι συνεντευξιζόμενοι είναι αλλοδαποί και υπογραμμίζουν ότι η καταγωγή τους παίζει αρνητικό ρόλο καθώς παρατηρούν τους εργοδότες να είναι επιφυλακτικοί προς το πρόσωπό τους. Επιπλέον, τα συναισθηματικά προβλήματα, οι φόβοι και οι ανασφάλειες προστίθενται στο πλαίσιο αυτό των εμποδίων εύρεσης εργασίας. Αν και τα παραπάνω έντονα αρνητικά συναισθήματα δεν δηλώνονται ρητά στην παρούσα έρευνα, εντοπίζονται σε άλλες έρευνες που αφορούν το συγκεκριμένο πληθυσμό (Clawson & Dutch, 2008).

Τα έμφυλα στερεότυπα επίσης παρουσιάστηκαν σαν ένα εμπόδιο που αντιμετωπίζουν κάποιες από τις γυναίκες θύματα εμπορίας ανθρώπων. Μάλιστα επισημάνθηκε ότι σε χειρωνακτικές εργασίες υπάρχει σαφής προτίμηση προς τους άντρες χωρίς να δίνεται η δυνατότητα δοκιμής στις γυναίκες. Η διεθνής βιβλιογραφία υποστηρίζει ότι στην αγορά εργασίας παρατηρούνται διαφοροποιήσεις μεταξύ των δύο φύλων όσον αφορά το μισθό, το ωράριο αλλά και το είδος της εργασίας (Reskin et al., 2005). Σύμφωνα με τον ILO (2009) οι γυναίκες αποτελούν το 40.9 % του ανθρώπινου δυναμικού παγκοσμίως. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον ωστόσο παρουσιάζουν οι τομείς απασχόλησης των γυναικών. Πιο συγκεκριμένα, το 46,3% των γυναικών απασχολείται στον τομέα παροχής υπηρεσιών, το 35,4% στον αγροτικό τομέα και το 18.3% στον βιομηχανικό τομέα (ILO, 2009).

Μεγάλο ενδιαφέρον στην έρευνα αποτελούν οι εμπειρίες των συνεντευξιαζόμενων που βρήκαν εργασία μετά το trafficking. Οκτώ στα δέκα άτομα διέθεταν εργασιακή εμπειρία, που θέλησαν να τη μοιραστούν με την ερευνήτρια. Αναφορικά με τις συνθήκες εργασίας και το μισθό, οι περισσότεροι που δούλεψαν στον τουριστικό τομέα δήλωσαν δυσαρεστημένοι καθώς οι ώρες εργασίας ήταν εξαντλητικές και ο μισθός όχι ικανοποιητικός αναλογικά. Επίσης, αναφέρθηκε από κάποιους συνεντευξιαζόμενους ότι, είτε η εργασία τους ήταν αδήλωτη, είτε ήταν δηλωμένη με ψευδή ωράρια. Αντίστοιχες δυσκολίες παρουσιάζονται και στον αγροτικό τομέα, στον οποίο τονίζεται η έντονη και απαιτητική εργασία με πολύ χαμηλές απολαβές και σε μια περίπτωση απλήρωτη. Βιβλιογραφικά επαληθεύονται τα παραπάνω, καθώς οι μετανάστες που πολλές φορές δεν έχουν συμβόλαιο εργασίας λαμβάνουν χαμηλότερους μισθούς, οι οποίοι δεν ανταποκρίνονται στις συνθήκες διαβίωσης της χώρας μας (Drydakis, 2022). Ταυτόχρονα, οι μετανάστες εργάτες περιγράφουν την εργασία τους ως απαιτητική, βρώμικη και επικίνδυνη (Ziersch et al. 2021). Έχει ιδιαίτερη σημασία ότι αυτού του είδους οι εργασίες αυξάνουν την ευαλωτότητα του ατόμου, ιδιαιτέρως αν σκεφτούμε ότι τα θύματα εμπορίας ανθρώπων είναι ήδη ευάλωτα, λόγω των παρελθοντικών εμπειριών τους (Premji, 2018). Οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν επίσης ότι τις περισσότερες φορές που δούλεψαν η σχέση τους με τον εργοδότη δεν ήταν πολύ καλή. Αναφέρθηκαν σε λεκτική βία, σε σεξουαλικά υπονοούμενα, ακόμα και σε έλλειψη ανοχής όταν το άτομο χρειάστηκε νοσηλεία. Βιβλιογραφικά φαίνεται να στηρίζεται η παραπάνω άποψη, καθώς πολλές φορές παρατηρείται βία στο χώρο της εργασίας και ταπεινωτική συμπεριφορά από τους εργοδότες (Drydakis, 2022; Kalleberg, 2011). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι διεθνείς έρευνες αποδεικνύουν ότι οι κακοπληρωμένες δουλειές χωρίς ωράριο έχουν αρνητικό αντίκτυπο στη σωματική και ψυχική υγεία των μεταναστών (Moyce & Schenker, 2017; Premji, 2018).

Αναφορικά με το επάγγελμα που θα ήθελαν να ασκήσουν στο μέλλον οι συνεντευξιαζόμενοι από τις απαντήσεις προκύπτει ότι το επάγγελμα προσεγγίζεται ως βιοπορισμός πρωτίστως δηλώνοντας ότι τα όνειρα και οι επιθυμίες έχουν δευτερεύουσα σημασία. Επίσης, λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων και κεφαλαίου, αν και υπήρχαν συνεντευξιαζόμενοι που εξέφρασαν ότι θα ήθελαν ιδανικά να έχουν δική τους επιχείρηση, επισήμαναν ότι αυτό είναι ανεδαφικό. Η ελληνική πραγματικότητα, όπως επισημάνθηκε από τους ίδιους, είναι ότι ένας άνθρωπος χωρίς πτυχίο, άριστη γνώση των ελληνικών και κεφάλαιο, μπορεί να είναι μόνο υπάλληλος. Σύμφωνα με Gkiouleka et al. (2018) οι μετανάστες παρουσιάζουν αυξημένα επίπεδα κατάθλιψης, καθώς έχουν υποστεί οικονομικές δυσκολίες, κοινωνικό αποκλεισμό, και τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, έχουν υποστεί επιπλέον και κακοποίηση. Αν και η ψυχολογική κατάσταση των συμμετεχόντων δε διερευνάται στην

παρούσα έρευνα, από τις απαντήσεις σχετικά με το ιδανικό επάγγελμα, φαίνεται μια αίσθηση ματαιώσης, αλλά και προσήλωση στην πραγματικότητα.

6.3 Ο ρόλος της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής

Η ανάγκη εφαρμογής της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού στα θύματα εμπορίας ανθρώπων παρουσιάζεται στην τρίτη θεματική κατηγορία. Μέσα από τις συνεντεύξεις γίνεται αντιληπτό ότι τα περισσότερα άτομα δε γνωρίζουν για τις υπηρεσίες της Επαγγελματικής συμβουλευτικής, αλλά εντοπίζουν την έλλειψη που υπάρχει σε αυτόν τον τομέα και υπογραμμίζουν την ανάγκη της. Σε έρευνα του Litam & Lam (2021) επισημαίνεται εξίσου ότι υπάρχει μεγάλη ανάγκη να υπάρξουν Σύμβουλοι οι οποίοι θα είναι εκπαιδευμένοι να υποστηρίξουν και να παρέχουν υπηρεσίες συμβουλευτικής σε θύματα εμπορίας ανθρώπων. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς βρέθηκε ότι πολλοί σύμβουλοι που δεν έχουν λάβει ειδική εκπαίδευση σε θέματα εμπορίας ανθρώπων, αγνοούν τη διαφορά με την πορνεία και είναι πιθανό ακόμα και να μεταφέρουν την ευθύνη στο θύμα, σχετικά με την κατάσταση που έχει βιώσει (Cunningham & Cromer, 2016). Μάλιστα, τονίζεται ότι οι Σύμβουλοι θα πρέπει να έχουν γνώσεις και σε θέματα εθισμών και επαγγελματικής συμβουλευτικής, καθώς τα θύματα εμπορίας ανθρώπων αντιμετωπίζουν συχνά ζητήματα που αφορούν τους παραπάνω τομείς (CACREP, 2015).

Οι συνεντευξιαζόμενοι τόνισαν στην έρευνα ότι, ενώ μία από τις σημαντικότερες ανάγκες τους είναι η εύρεση εργασίας, νιώθουν αδύναμοι να το αντιμετωπίσουν καθώς στερούνται όχι μόνο των τυπικών προσόντων, αλλά και των δεξιοτήτων για να ξεκινήσουν τη διαδικασία. Σύμφωνα με τους Tsai et al. (2021), οι δεξιότητες ζωής ορίζονται ως δεξιότητες, συμπεριφορές και προσωπικά χαρακτηριστικά που βοηθούν τους ανθρώπους να ζουν στο περιβάλλον τους, να συναναστρέφονται με άλλους ανθρώπους και να πετυχαίνουν τους στόχους τους. Μάλιστα, υπογραμμίζεται ότι τα προγράμματα που καλλιεργούν τις δεξιότητες ζωής παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ενίσχυση των δεξιοτήτων που χρειάζονται για την εύρεση εργασίας όπως είναι η αυτονομία, η αυτο-φροντίδα, οι επικοινωνιακές δεξιότητες και άλλα (Ferrari, 2016). Τα προγράμματα για την απόκτηση των δεξιοτήτων ζωής που σχεδιάστηκαν για θύματα εμπορίας ανθρώπων είναι περιορισμένα (Tsai et al.,2021).

Σε έρευνα που έχει γίνει σε θύματα εμπορίας ανθρώπων που πραγματοποιούν επανένταξη στη Νιγηρία, επισημάνθηκε ότι η επαγγελματική τους και κατά προέκταση η οικονομική τους κατάσταση παίζει καθοριστικό ρόλο στην ευημερία τους (Idemudia et al, 2021). Αυτό συμβαίνει διότι η ευαλωτότητά τους σχετίζεται και επηρεάζεται από την

οικονομική τους δυνατότητα. Παρόμοια έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε θύματα εμπορίας ανθρώπων στην Γκάνα (Balfour et al., 2020), παρουσίασε ότι οι διασωθέντες κατάφεραν να βρουν εργασία ή να δημιουργήσουν τη δική τους επιχείρηση μετά από τη συμμετοχή τους σε προγράμματα που παρείχαν επαγγελματική συμβουλευτική.

6.4 Απόψεις εργοδοτών/υπεύθυνων προσωπικού για την πρόσληψη ατόμων από ευπαθείς ομάδες και συγκεκριμένα θυμάτων εμπορίας ανθρώπων

Στην τέταρτη θεματική κατηγορία παρουσιάζονται οι αντιλήψεις των εργοδοτών σχετικά με τα επιθυμητά χαρακτηριστικά των υπαλλήλων τους, τις διαδικασίες πρόσληψης που ακολουθούν, αλλά και τη γνώμη που έχουν για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων ως υποψήφιοι υπάλληλοί τους. Αξίζει να ειπωθεί ότι κανένας από τους εργοδότες δεν είχε εμπειρία με υπάλληλο που διασώθηκε από την εμπορία ανθρώπων, γι' αυτό και κρίθηκε σκόπιμο να διευρυνθεί η κατηγορία και να φανούν οι εμπειρίες τους με υπαλλήλους που ανήκουν σε ευπαθή πληθυσμό.

Τα θύματα εμπορίας ανθρώπων αντιμετωπίζουν συχνά μεγάλη δυσκολία στην απόκτηση ενός ασφαλούς εργασιακού περιβάλλοντος, γεγονός που επηρεάζει την επανένταξή τους στην κοινωνία (Gill & Cordisco Tsai, 2020). Τα προβλήματα είναι ποικίλα και ξεκινούν ακόμα και από την εύρεση της εργασίας τους. Οι περισσότεροι εργοδότες που συμμετείχαν στην έρευνα ανέφεραν ότι όταν αναζητούν να καλύψουν μια θέση εργασίας στην επιχείρησή τους πρωτίστως ψάχνουν στον ευρύτερο κοινωνικό τους κύκλο και εφόσον δε βρεθεί ο ιδανικός υποψήφιος, λειτουργούν με αγγελίες στο διαδίκτυο. Συνεπώς οι διασωθέντες που διαθέτουν περιορισμένο κοινωνικό δίκτυο έχουν λιγότερες επαγγελματικές ευκαιρίες.

Τα βασικά χαρακτηριστικά που χρειάζεται να έχουν οι υποψήφιοι υπάλληλοι σε επιχειρήσεις εστίασης και λιανικής πώλησης αφορούν την εργατικότητα, το φιλότιμο και τη διάθεση για εκπαίδευση πάνω στο είδος της δουλειάς. Αξίζει να σημειωθεί ότι μια επιτυχημένη επαγγελματική επανένταξη απαιτεί και από το επαγγελματικό πλαίσιο μεγάλη προσοχή και προσπάθεια στο να βοηθηθούν τα θύματα να αποκτήσουν ισχυρές δεξιότητες (Gill, 2017). Η εμπειρία, επίσης, φαίνεται ότι παίζει ρόλο για κάποιες συγκεκριμένες θέσεις. Αναφορικά με τα τυπικά προσόντα, όλοι οι εργοδότες τονίζουν τη σημαντικότητα της καλής γνώσης και χρήσης της ελληνικής γλώσσας.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι εργοδότες δεν είχαν εργασιακή εμπειρία με κάποιον υπάλληλο που υπήρξε θύμα εμπορίας ανθρώπων. Ωστόσο, αναφέρθηκαν εμπειρίες με υπαλλήλους που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες, όπως για παράδειγμα πρώην χρήστες, μετανάστες, πρώην αποφυλακισμένους. Η πλειοψηφία των εμπειριών ήταν θετικές, ενώ το κίνητρο για την πρόσληψη ενός ευπαθούς ατόμου από τους εργοδότες, θα ήταν να δώσουν μια δεύτερη ευκαιρία σε άτομα που έχουν περάσει δυσκολίες στο παρελθόν. Αναφορικά με τους πελάτες, υπογραμμίστηκε ότι γενικά τα σχόλια για τους υπαλλήλους ήταν θετικά, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις έγινε αναφορά στη διαφορετική χώρα καταγωγής τους. Είναι σημαντικό, όπως συμβαίνει σε όλες τις επιχειρήσεις, να υπάρχει ανατροφοδότηση σχετικά με την απόδοση του εργαζόμενου. Καθώς τα θύματα εμπορίας ανθρώπων παλεύουν με συναισθήματα, όπως είναι η ντροπή και η χαμηλή αυτοπεποίθηση, η αξιολόγηση είναι απαραίτητο να γίνεται με τρόπο που δε θα πυροδοτήσουν αυτά τα συναισθήματα, ούτε θα επανατραυματίσουν τους εργαζόμενους (Hom & Woods, 2013). Τα άτομα που έχουν ιστορικό τραύματος πολλές φορές εκλαμβάνουν την ανατροφοδότηση ως αρνητική ή απειλητική για αυτούς με αποτέλεσμα τα αρνητικά συναισθήματα να εμφανίζονται έντονα (Center on the Developing Child at Harvard University, 2016).

Οι Gill & Cordisco Tsai (2018) δημοσίευσαν μια έρευνα για μια εταιρεία στις Φιλιππίνες που συστάθηκε με σκοπό να υποστηρίξει θύματα εμπορίας ανθρώπων. Από την έρευνα φάνηκε ότι είναι σημαντικό το εργασιακό πλαίσιο των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων να έχει αναπτύξει σκοπίμως μια ολιστική στρατηγική που θα ενισχύει την ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων στους διασωθέντες. Οι δεξιότητες αυτές είναι απαραίτητες για να μπορέσουν τα άτομα να διατηρήσουν την εργασία τους ακόμα και όταν βιώνουν δυσκολίες στην επαγγελματική αλλά και κοινωνική τους ζωή. Μάλιστα, είναι σημαντική η παρουσία και ενός Συμβούλου στα πλαίσια της εργασίας, ο οποίος μπορεί να υποστηρίξει και να βοηθήσει τα άτομα, εφόσον το ζητήσουν.

7. Περιορισμοί - Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την παρούσα έρευνα εμπίπτουν στους περιορισμούς της φύσης της ποιοτικής έρευνας και της σκόπιμης δειγματοληψίας. Ο πληθυσμός των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων είναι εξαιρετικά περιορισμένος στην Ελλάδα, καθώς ο εντοπισμός τους και η αναγνώρισή τους συμβαίνει με εξαιρετική δυσκολία. Έτσι, ο αριθμός των θυμάτων που συμμετείχαν στην έρευνα είναι μικρός. Ως εκ τούτου είναι αδύνατο να γενικευτούν τα ευρήματα. Επίσης, η πλειοψηφία των θυμάτων είναι αλλοδαποί, και ως εκ τούτου οι συνεντεύξεις, αν και πραγματοποιήθηκαν στα ελληνικά ή στα αγγλικά, ανάλογα με την επιθυμία των ίδιων των ατόμων, σε κάποιες περιπτώσεις η συνέντευξη δεν έγιναν στη μητρική τους γλώσσα, γεγονός που είναι πιθανό να οδήγησε σε δυσκολία έκφρασης.

Επίσης, οι απόψεις που καταγράφηκαν αφορούν την πόλη της Θεσσαλονίκης. Η περιοχή αυτή στον εργασιακό τομέα παρουσιάζει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όσον αφορά τη ζήτηση, αλλά και την αμοιβή των εργαζόμενων. Το δείγμα των εργοδοτών επίσης ήταν περιορισμένο και ενδεικτικό.

Καθώς δεν υπήρχαν άλλες έρευνες που επικεντρώνονται στις προσωπικές αντιλήψεις και εμπειρίες θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, υπήρξε περιορισμός στην παρούσα διερεύνηση του θέματος. Αυτό οδήγησε σε δυσκολία στην κάλυψη της θεωρητικής βάσης, αλλά και στο διάλογο των ευρημάτων με την αντίστοιχη βιβλιογραφία. Στην Ελλάδα η βιβλιογραφία είναι ακόμα αρκετά περιορισμένη, οπότε κυρίως χρησιμοποιήθηκε διεθνής βιβλιογραφία.

Μετά την παρούσα έρευνα κρίνεται σκόπιμο να πραγματοποιηθούν κι άλλες έρευνες στην Ελλάδα και σε διαφορετικές πόλεις, που θα μελετήσουν το συγκεκριμένο πληθυσμό ως προς την ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Επίσης, προτείνεται η διερεύνηση της συμβολής της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής σε θύματα εμπορίας ανθρώπων, όχι μόνο στον επαγγελματικό τομέα, αλλά και στον κοινωνικό. Επιπλέον, προτείνεται η εκπαίδευση των επαγγελματιών - συμβούλων στην αναγνώριση και κατάλληλη διαχείριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Τέλος, κρίνεται σκόπιμη η διερεύνηση του ρόλου της πολιτείας και του κράτους στην επαγγελματική ένταξη των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων ώστε να εντοπιστούν ελλείψεις και να καθοριστούν δράσεις.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Αναγνώστου, Ν., & Γκέμη, Έ. (2015). Παρακολουθώντας και Αξιολογώντας τα Μέτρα για την Ενταξη των Ευάλωτων Ομάδων Μεταναστών, Αθήνα,ΕΛΙΑΜΕΠ,.
- Amadasun, S. (2022). Social work interventions for human trafficking victims' in Nigeria. *International Social Work*, 65(2), 343-355.
- Armstrong, H. C. (2008). *Rebuilding lives: An introduction to promising practices in the rehabilitation of freed slaves*. Ανακτήθηκε 2 Οκτωβρίου 2021, από <http://www.freetheslaves.net>
- Aron, L. Y., Zweig, J. M., & Newmark, L. C. (2016). Comprehensive services for survivors of human trafficking: Findings from clients in three communities.
- Bales, K. (2007). What predicts human trafficking?. *International journal of comparative and applied criminal justice*, 31(2), 269-279. Ανακτήθηκε 1 Ιουνίου 2022, από <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01924036.2007.9678771>
- Balfour, G., Callands, T., Okech, D., & Kombian, G. (2020). Lifeline: A qualitative analysis of the post intervention experiences of human trafficking survivors and at-risk women in Ghana. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 17(3), 332-346.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research In Psychology*, 3(2), 77-101.
- Brunovskis, A., & Surtees, R. (2007). *Leaving the past behind: When victims of trafficking decline assistance*. Oslo: Fafo.
- Brunovskis, A., & Surtees, R. (2013). Coming home: Challenges in family reintegration for trafficked women. *Qualitative Social Work*, 12(4), 454-472.
- Γαλάνης, Π. (2018). Ανάλυση δεδομένων στην ποιοτική έρευνα θεματική ανάλυση. *Archives of Hellenic Medicine/Arheia Ellenikes Iatrikes*, 35(3).
- Caliber (2007). *Evaluations of comprehensive services for survivors of human trafficking: Key Comprehensive services for survivors of human trafficking: Findings from clients in three communities findings and lessons learned*. U.S. Department of Justice. Ανακτήθηκε από <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/218777.pdf>
- Center, O. (2016). Center on the Developing Child at Harvard University. *From Best Practices to Breakthrough Impacts: A Science-Based Approach to Building a More Promising Future for Young Children and Families*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University.
- Chartrand, J. M., & Rose, M. L. (1996). Career interventions for at-risk populations: Incorporating social cognitive influences. *The Career Development Quarterly*, 44(4), 341-353.

Clawson, H. J., & Dutch, N. (2008). *Addressing the needs of victims of human trafficking: Challenges, barriers, and promising practices*. Washington, DC: Department of Health and Human Services, Office of the Assistant Secretary for Planning and Evaluation.

Clawson, H. J., Dutch, N., Solomon, A., & Grace, L. G. (2009). Study of HHS programs serving human trafficking victims. *Final report. US Department of Health and Human Services. Office of the Assistant Secretary for Planning and Evaluation*. [Accessed: 10/10/2012]. [Online] Available: <http://aspc.hhs.gov/hsp/07/humantrafficking/final/index.pdf>.

Clawson, H. J., Dutch, N., Solomon, A., & Grace, L. G. (2009). Human trafficking into and within the United States: A review of the literature. *Washington, DC: Office of the Assistant Secretary for Planning and Evaluation, US Department of Human and Health Services*. Retrieved December, 25, 2009.

Coonan, T. (2004). Human trafficking: Survivors' voices in Florida. *Journal of Social Work Research and Evaluation*, 5, 207-216

Council for Accreditation of Counseling and Related Educational Programs (2015). 2016 CACREP standards. Ανακτήθηκε 12 Σεπτεμβρίου, 2021 από <http://www.cacrep.org/wp-content/uploads/2018/05/2016-Standards-with-Glossary-5.3.2018.pdf>.

COUNCIL OF EUROPE (1950). *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*. Ανακτήθηκε 20 Μαρτίου 2022, από https://www.echr.coe.int/documents/convention_ell.pdf

Creswell, J. W., Klassen, A. C., Plano Clark, V. L., & Smith, K. C. (2011). Best practices for mixed methods research in the health sciences. *Bethesda (Maryland): National Institutes of Health*, 2013, 541-545.

Cunningham, K. C., & Cromer, L. D. (2016). Attitudes about human trafficking: Individual differences related to belief and victim blame. *Journal of Interpersonal Violence*, 31(2), 228-244.

Dell, N. A., Maynard, B. R., Born, K. R., Wagner, E., Atkins, B., & House, W. (2019). Helping survivors of human trafficking: A systematic review of exit and postexit interventions. *Trauma, Violence, & Abuse*, 20(2), 183-196.

Dovydaitis, T. (2010). Human trafficking: the role of the health care provider. *Journal of Midwifery & Women's Health*, 55(5), 462-467.

Drydakis, N. (2022). Adverse working conditions and immigrants' physical health and depression outcomes: a longitudinal study in Greece. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 95(2), 539-556.

Ε.Κ.Κ.Α. (2021). *Ετήσια Έκθεση Εθνικού Μηχανισμού Αναφοράς για την Προστασία των Θυμάτων Εμπορίας Ανθρώπων*. Ανακτήθηκε 14 Απριλίου 2022, από https://ekka.org.gr/images/KOINONIKON-PAREMBASEON/%CE%95%CE%9C%CE%91/%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97_%CE%95%CE%9C%CE%91_2020.pdf

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*. Ανακτήθηκε από https://www.echr.coe.int/documents/convention_ell.pdf

European Commission (2017). *Reflection paper on the social dimension of Europe*. Ανάκτηση 5 Απριλίου 2022, από https://ec.europa.eu/info/publications/reflection-paper-social-dimension-europe_en

European Commission (2018). "Greece: Response to the Refugee Crisis." *EU/ECHO European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations Factsheet*. Accessed 13 January 2019. Ανακτήθηκε 12 Φεβρουαρίου 2022, από http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/greece_en.pdf.

European Council (2009). *The Stockholm Programme – an open and secure Europe serving and protecting the citizens*. Ανακτήθηκε 17 Σεπτεμβρίου 2021, από http://ec.europa.eu/home-affairs/doc_centre/docs/stockholm_program_en.pdf.

European Parliament, Directive 2011/36/EU of the European parliament and of the council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA, 2011. Brussels.

European Parliament (2013). *Sexual exploitation and prostitution and its impact on gender equality*. Ανακτήθηκε 20 Οκτωβρίου 2021, από <https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/printficheglobal.pdf?id=625542&l=en>

European Parliamentary Research Service (2021). *Labour market integration of asylum-seekers and refugees*. Ανακτήθηκε 5 Μαρτίου 2022, από https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690651/EPRS_BRI%282021%29690651_EN.pdf

European Union (2013). *Αξιολόγηση της Εφαρμογής της Σύστασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Ενεργό Ένταξη*. Ανακτήθηκε 7 Νοεμβρίου 2021, από <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=9942&langId=el>

EUROPOL (2014). *Child trafficking for exploitation in forced criminal activities and forced begging*. European Commission. Ανακτήθηκε 12 Φεβρουαρίου 2022, από <https://www.europol.europa.eu/publications-events/publications/child-trafficking-for-exploitation-in-forced-criminal-activities-and-forced-begging>

Eurostat (2022). *Euro area unemployment at 6,9%*. Ανακτήθηκε 3 Απριλίου 2022, από <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/14613608/3-03052022-AP-EN.pdf/36631a07-778c-efb0-01f2-8a052bde985e?t=1651561306689>

Ferrari, G. (2016). *Economic evaluation of gender empowerment programmes with a violence prevention focus: objective empowerment and subjective wellbeing* (Doctoral dissertation, The London School of Economics and Political Science (LSE)).

Fouad, N. A., & Bynner, J. (2008). Work transitions. *American Psychologist*, 63(4), 241.

- Gill, M. A. (2017). Improving health outcomes in trafficking survivors through core skills development in the workplace: experience from the Philippines. *Dignity: A Journal on Sexual Exploitation and Violence*, 2(2), 2.
- Gill, M., & Cordisco Tsai, L. (2020). Building core skills among adult survivors of human trafficking in a workplace setting in the Philippines. *International Social Work*, 63(4), 538-544.
- Gkiouleka, A., Avrami, L., Kostaki, A., Huijts, T., Eikemo, T. A., & Stathopoulou, T. (2018). Depressive symptoms among migrants and non-migrants in Europe: documenting and explaining inequalities in times of socio-economic instability. *European Journal of Public Health*, 28(suppl_5), 54-60.
- Helpingstine, C. E., Boyd, B., & Barton, A. D. (2018). Further considerations for research on human trafficking. *American Journal Of Public Health*, 108(2), E8-E8.
- Hemmings, S., Jakobowitz, S., Abas, M., Bick, D., Howard, L. M., Stanley, N., ... & Oram, S. (2016). Responding to the health needs of survivors of human trafficking: a systematic review. *BMC Health Services Research*, 16(1), 1-9.
- Henwood, K., & Pidgeon, N. (1994). Beyond the qualitative paradigm: A framework for introducing diversity within qualitative psychology. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 4(4), 225-238.
- Hodge, D. R., & Lietz, C. A. (2007). The international sexual trafficking of women and children: A review of the literature. *Affilia*, 22(2), 163-174.
- Hodge, D. R. (2008). Sexual trafficking in the United States: A domestic problem with transnational dimensions. *Social Work*, 53(2), 143-152.
- Hodge, D. R. (2014). Assisting victims of human trafficking: Strategies to facilitate identification, exit from trafficking, and the restoration of wellness. *Social Work*, 59(2), 111-118.
- Holland, J. L. (1997). *Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments*. Psychological Assessment Resources, Odessa
- Holloway, I., & Wheeler, S. (1996). *Qualitative research for nurses* (pp. p115-129). Oxford: Blackwell Science.
- Hom, K. A., & Woods, S. J. (2013). Trauma and its aftermath for commercially sexually exploited women as told by front-line service providers. *Issues In Mental Health nursing*, 34(2), 75-81.
- Θεοδοσάκης Δ., Γκατζιώνης Σ., Κώτση Κ. (2021). *Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
- Idemudia, U., Okoli, N., Goitom, M., & Bawa, S. (2021). Life after trafficking: reintegration experiences of human trafficking survivors in Nigeria. *International Journal of Migration*,

Health and Social Care. Vol 17,4. Ανακτήθηκε 28 Απριλίου 2022, από <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJMHS-03-2021-0023/full/html>

International Labour Organisation (ILO) (2009). *Global Employment Trends for Women*. Ανακτήθηκε 12 Απριλίου 2022, από <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/--dcomm/documents/publication/wcms>

International Labor Organization (ILO) (2017). *Global estimates of modern slavery: Forced labour and forced marriage*. Ανακτήθηκε 8 Απριλίου 2022, από http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_575479.pdf.

International Organization for Migration (2009). *Caring for trafficked persons: Guidance for health providers*. Ανακτήθηκε 7 Μαρτίου 2022, από http://publications.iom.int/bookstore/free/CT_Handbook.pdf

International Organization for Migration (2017). *Integration and Social Cohesion: Key elements for Reaping the benefits of migration*. Ανακτήθηκε 21 Μαρτίου 2022, από https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/our_work/ODG/GCM/IOM-Thematic-Paper-Integration-and-Social-Cohesion.pdf

Issari, P., Pourkos, M., Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας. *Αθήνα, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών*, Available at: <http://hdl.handle.net/11419/5826>.

Jasparro, C., & Taylor, J. (2008). Climate change and regional vulnerability to transnational security threats in Southeast Asia. *Geopolitics*, 13(2), 232-256.

Καραδήμας, Ε. (2004). Η Κοινωνική Υποστήριξη και ο Ρόλος της στη Σωματική Υγεία και Λειτουργικότητα τον Ατόμου. *ΕΛΕΥΘΕΡΝΑ*, 1, 123-141.

Κατσανέβας, Θ. (2002). *Επαγγέλματα του μέλλοντος και του παρελθόντος*. Αθήνα: Πατάκη.

Κότιος, Κ. Δ. (2015). *Φιλοσοφικές προσεγγίσεις στην επαγγελματική συμβουλευτική και τη διαχείριση σταδιοδρομίας* (No. GRI-2015-14554). Thessaloniki: Aristotle University of Thessaloniki.

Κυριαζή, Τ. (2010). *Εμπορία Ανθρώπων, Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Kalleberg, A. L. (2009). Precarious work, insecure workers: Employment relations in transition. *American Sociological Review*, 74(1), 1-22.

Kalleberg A (2011) *Good Jobs, bad Jobs: the rise of polarized and precarious employment systems in the Unites States, 1970s–2000s*. New York: Russell Sage.

Kidd, J. M. (2006). *Understanding career counselling: Theory, research and practice*. London: Sage.

- Kim, B., Jung, S. H., Jang, S. H., Lee, B., Rhee, E., Cho, S. H., & Lee, S. M. (2014). Construction and initial validation of the Planned Happenstance Career Inventory. *The Career Development Quarterly*, 62(3), 239-253.
- Kiss, L., Yun, K., Pocock, N., & Zimmerman, C. (2015). Exploitation, violence, and suicide risk among child and adolescent survivors of human trafficking in the Greater Mekong Subregion. *JAMA pediatrics*, 169(9), e152278-e152278.
- Krumboltz, J. D. (2009). The happenstance learning theory. *Journal Of Career Assessment*, 17(2), 135-154.
- Krumboltz, J. D. (2015). Practical career counseling applications of the happenstance learning theory. In P. J. Hartung, M. L. Savickas, & W. B. Walsh (Eds.), *APA handbook of career intervention, Vol. 2. Applications* (pp. 283–292). American Psychological Association.
<https://doi.org/10.1037/14439-021>
- Kuleshnyk, I. (1984). The Stockholm syndrome: Toward an understanding. *Social Action & the Law*, 10(2), 37–42.
- Kung J. (2014). Sex trafficking: an exploration of clinician perspectives of the type and efficacy of treatment interventions. Massachusetts: Smith College School for Social Work;
- Λάζος, Γ. (2002). *Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα: Ο πελάτης*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Λάζος, Γ., (2002β), *Πορνεία και Διεθνική Σωματεμπορία στη Σύγχρονη Ελλάδα. 2. Ο Πελάτης*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Λεντάκης, Α., 1998. *Ο ΕΡΩΤΑΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ, Η πορνεία*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Λυτρίβη, Ι. (2020). *Οι NEETs στην Ελλάδα και διεθνώς: ερμηνευτικές προσεγγίσεις* (Doctoral dissertation, Πανεπιστήμιο Κρήτης. Σχολή Κοινωνικών Επιστημών. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης).
- Lather, P. (1986). Issues of validity in openly ideological research: Between a rock and a soft place. *Interchange*, 17(4), 63-84.
- Lederer LJ, Wetzel CA. (2014). The Health Consequences of Sex Trafficking and Their Implications for Identifying Victims in Healthcare Facilities. *Annals of Health Law*,:23(1)61–91.
- Lisborg, A., Plambech, S., Skrobaneck, S., Chaicharn, C., Itthinantaweerachai, M., Insawang, P., & Camacho, A. Z. *Going Back• Moving On: A synthesis report of the trends and experiences*.
- Litam, S. D. A., & Lam, E. T. (2021). Sex trafficking beliefs in counselors: Establishing the need for human trafficking training in counselor education programs. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 43(1), 1-18.

- Μαλικιώση-Λοϊζου, Μ. (1999). *Συμβουλευτική ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Μαντζούκας, Σ. (2007). Ποιοτική έρευνα σε έξι απλά βήματα-Η επιστημολογία, οι μέθοδοι και η παρουσίαση. *Ανασκόπηση νοσηλευτική*, 46(1).
- Μπαμπινιώτης, Γ. Δ. (2002). *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων: ερμηνευτικό, ετυμολογικό, ορθογραφικό, συνωνύμων, αντιθέτων, κυρίων ονομάτων, επιστημονικών όρων, ακρωνυμίων*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Μπότση, Χ. (2010). *Διακίνηση και εμπορία ανθρώπων*. Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Μπούζος, Α. (1999). Η συμβουλευτική στο σχολείο ως αίτημα των σύγχρονων κοινωνικών μεταβολών. *Επιστημονική Επετηρίδα του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 12, 99-134.
- Macy, R. J., & Johns, N. (2011). Aftercare services for international sex trafficking survivors: Informing US service and program development in an emerging practice area. *Trauma, Violence, & Abuse*, 12(2), 87-98.
- Mainiero, L. A., & Sullivan, S. E. (2005). Kaleidoscope careers: An alternate explanation for the “opt-out” revolution. *Academy of Management Perspectives*, 19(1), 106-123.
- Mason, M. (2010, August). Sample size and saturation in PhD studies using qualitative interviews. In *Forum qualitative Sozialforschung/Forum: qualitative social research*
- Matsaganis, M. (2013). *The Greek crisis: social impact and policy responses* (pp. 3-4). Friedrich-Ebert-Stiftung, Department of Western Europe/North America.
- Mays, C. N. (2021). *Counseling Sex Trafficking Survivors: Considerations for the Mental Health Profession*. Oregon State University.
- Mitchell, K. E., Al Levin, S., & Krumboltz, J. D. (1999). Planned happenstance: Constructing unexpected career opportunities. *Journal Of Counseling & Development*, 77(2), 115-124.
- Morse, J. M., & Field, P. A. (1996). Principles of data analysis. In *Nursing research* (pp. 103-123). Boston. Springer, MA.
- Moyce, S. C., & Schenker, M. (2017). Occupational exposures and health outcomes among immigrants in the USA. *Current Environmental Health Reports*, 4(3), 349-354.
- Muraya, D. N., & Fry, D. (2016). Aftercare services for child victims of sex trafficking: A systematic review of policy and practice. *Trauma, Violence, & Abuse*, 17(2), 204-220.
- NΟΜΟΣ 3064/2002, Καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών (ΦΕΚ 248/Α/15-10-2002). Ανακτήθηκε 12 Απριλίου 2022, από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-egklema-organomeno/n-3064-2002.html>

Νόμος 3386/2005, Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια (ΦΕΚ Α-212/23-8-2005). Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου 2022, από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/n-3386-2005.html>

Νόμος 4019/2011, άρθρο 1, παρ. 2, Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 216/Α'30-9-2011)

Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (2021). *Ένταξη των άνεργων θυμάτων της εμπορίας ανθρώπων στο πρόγραμμα απασχόλησης ευπαθών κοινωνικών ομάδων του ΟΑΕΔ* [δελτίο τύπου]. Ανακτήθηκε 15 Μαρτίου 2022, από <https://www.oaed.gr/storage/deltiatypon/entaksi-anerghon-thimatou-emporias-anthrwpon-sto-proghramma-efpathwn-omadon.pdf>

Παπαβασιλείου, Ι. (2016). *Επαγγελματική ένταξη και προσαρμογή ατόμων με αναπηρία*. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Παπαγεωργίου, Γ. (2014). *Ποσοτική έρευνα*. Ανακτήθηκε 18 Απριλίου 2022 από http://sociology.soc.uoc.gr/pegasoc/wp-content/uploads/2014/10/Microsoft-Word-Papageorgiou_DEIGMATOLHPTIKH1.pdf.

Ποθουλάκη, Α. (2017). *Διεθνική σωματεμπορία "trafficking" και ηθικά ζητήματα* (Doctoral dissertation, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ). Σχολή Φιλοσοφική. Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας. Τομέας Φιλοσοφίας).

Πολυχρονίου, Α. (2019). The question of the prohibition of prostitution in Europe: A comparative overview of the Nordic and the German-Dutch model and the inconsistencies of the Greek Legislation. *Bioethica*, 5(1), 67-87.

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 233/2003, Προστασία και αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων των άρθρων 323, 323Α, 349, 351 και 351Α του Ποινικού Κώδικα, κατά το άρθρο 12 του Ν. 3064/2002 - ΦΕΚ Α'248 (ΦΕΚ Α/204/28-8-2003). Ανακτήθηκε 3 Ιανουαρίου 2022, από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-egklema-organomeno/pd-233-2003.html>

Papadakis, N., Amanaki, E., Drakaki, M., & Saridaki, S. (2020). Employment/unemployment, education and poverty in the Greek Youth, within the EU context. *International Journal of Educational Research*, 99, 101503.

Papadopoulos, A. G., Fratsea, L. M., & Mavrommatis, G. (2018). Governing migrant labour in an intensive agricultural area in Greece: Precarity, political mobilization and migrant agency in the fields of Manolada. *Journal of Rural Studies*, 64, 200-209.

Papataxiarchis, E. (2016). Being 'there': At the front line of the 'European refugee crisis'-part 1. *Anthropology Today*, 32(2), 5-9.

Parreñas, R. S. (2002). *The care crisis in the Philippines: Children and transnational families in the new global economy* (pp. 39-54). na.

- Patton, M. Q. (2002). Two decades of developments in qualitative inquiry: A personal, experiential perspective. *Qualitative Social Work, 1*(3), 261-283.
- Pearce, J. J. (2011). Working with trafficked children and young people: Complexities in practice. *British Journal Of Social Work, 41*(8), 1424-1441.
- Pennington, J., & Balaram, B. (2013). Homecoming: Return and reintegration of irregular migrants from Nigeria. *London: Institute for Public Policy Research.*
- Pentaraki, M. (2005). Feminist initiative against sex trafficking: alternative community networks of support-Φεμινιστική πρωτοβουλία ενάντια στην καταναγκαστική πορνεία αλλοδαπών γυναικών: δίκτυα εναλλακτικής παρέμβασης. In *Δίκτυα Κοινωνικής Προστασίας: Μορφές Παρέμβασης σε Ευπαθείς Ομάδες και σε Πολυπολιτισμικές Κοινότητες* (pp. 489-514). Kritiki.
- Pope, M. (2000). A brief history of career counseling in the United States. *The Career Development Quarterly, 48*(3), 194-211.
- Premji, S. (2018). “It’s Totally Destroyed Our Life” Exploring the Pathways and Mechanisms Between Precarious Employment and Health and Well-being Among Immigrant Men and Women in Toronto. *International Journal of Health Services, 48*(1), 106-127.
- Raymond, J. G., Hughes, D. M., & Gomez, C. J. (2001). Sex trafficking of women in the United States. *International sex trafficking of women & children: Understanding the global epidemic*, 3-14.
- Reid, H. (2016). Usefulness and truthfulness: Reviewing the limitations and promoting the benefits of constructivist approaches for career counselling. In *Career Counselling* (pp. 47-58). Routledge.
- Reskin, B. F., & Bielby, D. D. (2005). A sociological perspective on gender and career outcomes. *Journal of Economic Perspectives, 19*(1), 71-86.
- Roberts, K. (1968). The entry into employment: An approach towards a general theory. *The Sociological Review, 16*(2), 165-184.
- Ruivo, J. (2015). The fragilities of human trafficking victims. In *The illegal business of human trafficking* (pp. 21-28). Springer, Cham.
- Συκιώτου, Α. (2017). *Οι δυσκολίες και η σημασία της αναγνώρισης ενός ατόμου ως θύματος εμπορίας ανθρώπων*, στον Τιμητικό Τόμο για τον Ομότιμο Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη, σελ. 605.
- Savickas, M. L., Nota, L., Rossier, J., Dauwalder, J. P., Duarte, M. E., Guichard, J., ... & Van Vianen, A. E. (2009). Life designing: A paradigm for career construction in the 21st century. *Journal Of Vocational Behavior, 75*(3), 239-250.
- Savickas, M. L. (2011). Constructing careers: Actor, agent, and author. *Journal of Employment Counseling, 48*(4), 179-181.

Slocum Jr, J. W., & Cron, W. L. (1985). Job attitudes and performance during three career stages. *Journal Of Vocational Behavior*, 26(2), 126-145.

Son, M. (2014). Barriers to Access, Disclosure, and Identification in Healthcare for Potentially Trafficked Youth in Vermont. In *142nd APHA Annual Meeting and Exposition. New Orleans: American Public Health Association*.

Spear, D. L. (2004). Human trafficking: A health care perspective. *Nursing for Women's Health*, 8(4), 314-321.

Super, D. E. (1957). *The psychology of careers; an introduction to vocational development*. New York: Harper & Row.

Super, D. E. (1980). A life-span, life-space approach to career development. *Journal Of Vocational Behavior*, 16(3), 282-298.

Surtees, R., & Babović, M. (2007). *Listening to victims: experiences of identification, return, and assistance in south-eastern Europe*. International Centre for Migration Policy Development.

Sweileh, W. M. (2018). Research trends on human trafficking: A bibliometric analysis using Scopus database. *Globalization and Health*, 14(1), 1-12.

Τσακλάγκάνου, Γ. (2001). Η ΔΙΕΘΝΙΚΗ ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑ- TRAFFICKING. Ενημερωτική μελέτη, Αθήνα. ΚΕΘΙ. Ανακτήθηκε 25 Μαρτίου, 2022, από https://www.kethi.gr/sites/default/files/wp-content/uploads/2009/07/153_DIETHNIKI_SOMATEMPORIA.pdf

Tsai, L. C., Ubaldo, J., & Sun, P. (2021). Adapting a life skills training program for survivors of human trafficking. *JOURNAL of MODERN SLAVERY*, 6(1), 52.

U.S. Department of State (2021). *Trafficking in Persons Report*. Ανακτήθηκε 15 Σεπτεμβρίου 2021, από <https://www.state.gov/reports/2021-trafficking-in-persons-report/>

United Nations (2000). *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*. Ανακτήθηκε 23 Οκτωβρίου 2021, από https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/united_nations_protocol_on_thb_en_4.pdf

United Nations Office On Drugs And Crime (2018). *Global report on Trafficking in Persons*. Ανακτήθηκε 17 Οκτωβρίου 2021, από https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2018/GLOTiP_2018_BOOK_web_small.pdf

Vosko, L. F., Zukewich, N., & Cranford, C. (2003). Precarious jobs: A new typology of employment. *Perspectives On Labour And Income*, 15(4).

Wike, R., Stokes, B., & Simmons, K. (2016). Europeans fear wave of refugees will mean more terrorism, fewer jobs. *Pew Research Center*, 11.

Ziersch, A., Walsh, M., Due, C., & Reilly, A. (2021). Temporary refugee and migration visas in Australia: an occupational health and safety hazard. *International Journal of Health Services*, 51(4), 531-544.

Zimmerman, C., & Borland, R. (2009). Caring for trafficked persons: guidance for health providers. *International Organization for Migration*.

Zimmerman, C., Hossain, M., Yun, K., Roche, B., Morison, L., & Watts, C. (2006). Stolen smiles: a summary report on the physical and psychological health consequences of women and adolescents trafficked in Europe. *Stolen smiles: a summary report on the physical and psychological health consequences of women and adolescents trafficked in Europe*.

Zimmerman, C., & Kiss, L. (2017). Human trafficking and exploitation: A global health concern. *PLoS Medicine*, 14(11), e1002437.

Zimmerman, C., Yun, K., Shvab, I., Watts, C., Trappolin, L., Treppete, M., ... & Regan, L. (2003). *The health risks and consequences of trafficking in women and adolescents: Findings from a European study*: London School of Hygiene & Tropical Medicine.

Παράρτημα

Οδηγός συνέντευξης για θύματα εμπορίας ανθρώπων

1. Δημογραφικά- Εισαγωγικές ερωτήσεις- Προφίλ

- φύλο
- ηλικία
- χώρα καταγωγής
- τόπος κατοικίας
- οικογενειακή κατάσταση
- εκπαιδευτικό επίπεδο
- επαγγελματική κατάσταση
- χρονικό διάστημα από τη διάσωση από το trafficking

2. Ανάγκες

- Όταν διασωθήκατε ποιες ήταν οι βασικές σας ανάγκες;
- Πού απευθυνθήκατε για την κάλυψη αυτών;
 - Ποιες από αυτές καλύφθηκαν και πώς;

3. Επαγγελματική επανένταξη- Επαγγελματική συμβουλευτική

- Ζητήσατε κάποια υποστήριξη για να βρείτε δουλειά; Αν ναι, πού απευθυνθήκατε και με ποιον τρόπο σας βοήθησαν;
 - Λάβατε κάποια εκπαίδευση;
- Εργαστήκατε μετά το trafficking;
 - Αν ναι, σε ποιον τομέα;
 - Πώς θα περιγράφατε αυτή την εργασιακή σας εμπειρία;
 - Συναντήσατε εμπόδια ή δυσκολίες;
 - Ποια ήταν η στάση των εργοδοτών σας προς εσάς;
 - Αντιμετωπίσατε κάποιο πρόβλημα ή δυσκολία;
 - Αυτή τη στιγμή εργάζεστε;
- Θεωρείτε ότι το ότι είστε γυναίκα επηρεάζει την επαγγελματική σας δραστηριότητα;
- Αν μπορούσατε να επιλέξετε την καριέρα σας σήμερα, ποια θα ήταν αυτή;
 - Έχετε στόχο να κινηθείτε προς αυτό το επάγγελμα;
 - Ποια εμπόδια πιστεύετε ότι θα συναντήσετε;
 - Τι θα μπορούσε να σας στηρίξει ώστε να πετύχετε το στόχο σας;

4. Κοινωνική επανένταξη

- Νιώθετε πως έχετε προσαρμοστεί;
- Έχετε παρέα και φίλους;
 - Ποια είναι η αντιμετώπιση του περίγυρου σας;
 - Έχετε δεχθεί κάποια δυσάρεστη αντίδραση;

Κλείσιμο

- Πώς βλέπετε τον εαυτό σας επαγγελματικά στο μέλλον; Ποιοι είναι οι στόχοι σας;
 - Θα θέλατε να μου πείτε κάτι άλλο;
- Έχετε κάποια εμπειρία που θα θέλατε να μοιραστείτε μαζί μου;

Οδηγός συνέντευξης εργοδοτών/υπευθύνων προσωπικού

1. Δημογραφικά

- φύλο
- ηλικία
- χώρα καταγωγής
- τόπος κατοικίας
- εκπαιδευτικό επίπεδο

2. Επιχείρηση

- 1) Σε τι είδους επιχείρηση απασχολείστε;
- Πόσοι υπάλληλοι απασχολούνται συνολικά στην επιχείρηση;
- 2) Ποια είναι η διαδικασία που ακολουθείται στην εταιρία σας όταν ανοίγει μια νέα θέση εργασίας;
- Ποια είναι τα χαρακτηριστικά που ψάχνετε στους υποψήφιους εργαζόμενούς σας;

3. Ευπαθής Πληθυσμός - Εμπορία ανθρώπων

- 3) Γνωρίζετε τι είναι η εμπορία ανθρώπων;
- 4) Έχετε προσλάβει ποτέ κάποιο άτομο που ανήκει σε ευπαθή ομάδα; ή έχει διασωθεί από την εμπορία ανθρώπων;
 - Αν ναι, πώς αξιολογείτε αυτή την εμπειρία;
 - Συναντήσατε κάποιο πρόβλημα;
 - Έμαθαν οι συνάδελφοι του ατόμου για το παρελθόν του;
 - Αν ναι ποιες ήταν οι αντιδράσεις τους;
 - Αν όχι, θα προσλαμβάνετε στην επιχείρησή σας ένα άτομο που έχει διασωθεί από την εμπορία ανθρώπων;
 - Πώς πιστεύετε ότι θα αντιδρούσαν οι υπόλοιποι υπάλληλοι αν το μάθαιναν;
 - Πιστεύετε ότι θα αντιμετωπίζατε ιδιαίτερες δυσκολίες αν προσλαμβάνετε κάποιον διασωθέντα της εμπορίας ανθρώπων;
 - Αν ναι, ποιες είναι αυτές;

4. Επανεξέταση διασωθέντων ατόμων της εμπορίας ανθρώπων

- Τι πιστεύετε ότι πρέπει να γίνει ώστε να βοηθηθούν τα άτομα που έχουν διασωθεί από την εμπορία ανθρώπων να επανενταχθούν στην κοινωνία;
- Έχετε κάτι άλλο που θα θέλατε να μου πείτε;

Φόρμα συναίνεσης συμμετοχής

Δήλωση συναίνεσης για συμμετοχή σε έρευνα

Ονομάζομαι Ντονοπούλου Μαρίνα και είμαι μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Επιστήμες της αγωγής και της δια βίου μάθησης με κατεύθυνση Εκπαιδευτική διοίκηση και ηγεσία, του Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Στα πλαίσια των σπουδών μου εκπονώ τη διπλωματική μου άσκηση με θέμα: «Το προφίλ των θυμάτων της εμπορίας ανθρώπων, η ένταξή τους στην αγορά εργασίας και ο ρόλος της επαγγελματικής συμβουλευτικής σε αυτή». Υπεύθυνη επιβλέπουσα της εργασίας μου είναι η Αναπληρώτρια Καθηγήτρια κ. Ιωάννα Παπαβασιλείου. Τα στοιχεία επικοινωνίας της είναι: ipapav@uom.edu.gr.

Εάν συμφωνείτε να συμμετέχετε στην έρευνα, παρακαλώ να υπογράψετε την ακόλουθη δήλωση. Οι απαντήσεις σας θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για τις ανάγκες της συγκεκριμένης έρευνας και δε θα δημοσιοποιηθούν αλλού χωρίς την έγγραφη συγκατάθεσή σας. Θα τηρηθεί εχεμύθεια και ανωνυμία των συμμετεχόντων.

Υπεύθυνη Δήλωση

Ο/Η κάτωθι υπογεγραμμένος/η δηλώνω ότι συμφωνώ να συμμετάσχω στην έρευνα της κ. Ντονοπούλου Μαρίνας.

...../...../.....

(Υπογραφή)